

2011
6.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

WÁGER JÁNOS: Néhány gondolat a Bayes-analízisről

KATONA GÉZA: A kriminalisztikai szakértés új szakasza a huszonegyedik század kezdeti éveiben

GRÓSZ TAMÁS: Caesar non supra grammaticos, avagy
a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete

JANKOVICS KORNÉLIA: A terrorveszélyes szélsőségek térnyerése
és fenyegetésük a kritikus infrastruktúrára Magyarországon

KULCSÁR GABRIELLA: Megelőzhető-e az iskolai átokfutások?

LEHOCZKI ÁGNES: Irányzatok a bűnügyi profil-alkotásban

59.
évfolyam

TARTALOM 2011/6.

SUMMARY (3–4)

WÁGER JÁNOS Néhány gondolat a Bayes-analízisről (5–15)

KATONA GÉZA A kriminalisztikai szakértés új szakasza
a huszonegyedik század kezdeti éveiben (16–25)

GRÓSZ TAMÁS Caesar non supra grammaticos, avagy
a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete
(26–38)

JANKOVICS KORNÉLIA A terrorveszélyes szélsőségek térnyerése
és fenyegetésük a kritikus infrastruktúrára
Magyarországon (39–49)

KULCSÁR GABRIELLA Megelőzhető-e az iskolai átokfutások? (50–61)

LEHOCZKI ÁGNES Irányzatok a bűnügyi profil-alkotásban (62–81)

■ INTERJÚ

„...bebizonyítottam, hogy tudom ugyanazt csinálni,
mint a férfiak...”

Interjú Somssich Gabriellával (82–88)

■ PÁLYÁZAT

CSATAI TAMÁS – KREITZ ZSUZSANNA

Gondolatok a bűnügyi helyszínelő-képzésről
(89–105)

■ HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

PAP ANDRÁS LÁSZLÓ Az autószertráda orvlövészei nyomában: adalékok
az igazoltatás kriminalisztikai hasznosíthatóságához
és a beszámíthatóság fogalmának kérdéséhez
(106–118)

■ KÖNYVISMERTETÉS

Hautzinger Zoltán:

A katonai büntetőjog rendszertana

ANTAL DÁNIEL

(119–123)

■ EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei

az EU bel- és igazságügyi együttműködése terén
(124–128)

SZERZŐINK 2011/6.

DR. ANTAL DÁNIEL ügyvédjelölt

DR. ASZTALOS ERIKA tanácsos,
Európai Együttműködési Főosztály

CSATAI TAMÁS rendőr százados,
ORFK Dunakeszi Oktatási Központ
Rendészeti Oktatási Osztály

DR. GRÓSZ TAMÁS doktoranduszhallgató,
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

JANKOVICS KORNÉLIA ügyvéd

DR. KATONA GÉZA nyugállományú rendőr dandártábornok

KREITZ ZSUZSANNA rendőr alezredes,
BRFK Bűnügyi Szervek Bűnügyi Technikai Osztály

DR. KULCSÁR GABRIELLA tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem

LEHOCZKI ÁGNES klinikai szakpszichológus, bv. hadnagy,
Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet

DR. SZABÓ ADRIENN tanácsos, Európai Együttműködési Főosztály,
osztályvezető, BM EU Együttműködési Főosztály

DR. WÁGER JÁNOS PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és
Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

SUMMARY

Wáger, János

Notes on Bayes-analysis [5–15]

The article scrutinizes certain questions relating to the Bayes-scheme, defining some of the factors, which have an effect on the probability of committal, and its relevance for the investigation process. Special attention is paid to the issue of false positive identifying.

Katona, Géza

A new era for forensic experts in the 21st century [16–25]

The past decades brought a new phase in the development of criminal sciences in Europe and elsewhere in the developed world. The author collects the findings of professional and academic events in the past 6 years which focused on the developments in Hungarian forensic sciences.

Grósz, Tamás

Caesar non supra grammaticos: can judges in criminal cases rule on experts' opinion? [26–38]

The increasing importance of specialised knowledge poses a new challenge to courts: judges can no longer rely on purely legal knowledge. When it comes to the exploration of matters of fact, special expertise also needs to be taken into account. An important question arises, however, concerning how a judge can acquire these necessary information if doubt can be raised concerning the expert's opinion. The ultimate aim of the procedure of expert's evidentiary is to maintain the judge's authority to interpret the expert's opinion.

Jankovics, Kornélia

Terrorist threat to critical infrastructures in Hungary [39–49]

The security of critical infrastructures is crucial for all parties involved. Every single participant (the state, the private sectors, professional federations, operators, owners) should be part of the implementation process. The responsibility for protection burdens the private sector but the state is bound to facilitate this by providing information, defining safety criteria, and creating a supportive financial and economic environment for improving safety.

Kulcsár, Gabriella

Can school shootings be prevented? [50–61]

Analysing enriched security measures, the article focuses on long term prevention policies for school shootings. The author also provides an assessment of the oppor-

SUMMARY

tunities and difficulties of short term interventions that are applied shortly before or after the act.

Lehoczki, Ágnes

Trends in criminal profiling [62–88]

Criminal profiling is surrounded by misconceptions and a general obscurity. This can also be explained by the fact that several trends and schools coexist within the discipline itself. This essay clarifies the basic definitions and introduces the reader to the four major schools and three less advocated trends. Following this, the author outlines how criminal profiling is applied in Hungary

Csatai, Tamás – Kreitz, Zsuzsanna

Notes on training crime scene investigators [89–105]

The article, responding to current challenges for the profession, provides a detailed training module for crime scene investigators.

■ FAMOUS CRIMES, NOTEWORTHY INVESTIGATIONS

Pap, András László

Following the beltway snipers: Notes on the criminalistical value of stop and search practices, and the question of insanity defence [106–118]

Besides thoroughly describing the investigation of the 2002 Washington beltway sniper serial killer case, the author provides an analysis of the utility of stop and search practices (especially in the light of the racial profiling debate), and the history of the judicial practice of insanity defence in the USA.

Antal, Dániel

Book review [119–123]

Zoltán Hautzinger's „The taxonomy of the military criminal law” (Pécs, 2010), provides a thorough overview of procedural and substantive military criminal law. Its earlier version, the author's doctoral dissertation was a long-awaited comprehensive assessment of the field.

■ TOPIC-WATCH

Asztalos, Erika – Szabó, Adrienn

Monthly overview of EU legislation and relevant events (May) [124–128]

WÁGER JÁNOS

Néhány gondolat a Bayes-analízisről

A jogász természetéből ered, hogy idegenkedik a matematikától, jogászkarrierben a többjegyű természetes számokkal végezendő alapműveletek gyakran olyan speciális szakértelmet igénylő kérdésekké alakulnak, amelyek szakértő kirendelését – jobb esetben csak számológép formájában – teszik indokolttá. Miben segíthet akkor jogászoknak egy tizennyolcadik századi matematikus? Eleve ki volt, és mit csinált ez a Bayes?

A büntetőeljárás kulcskérdése: bűnös vagy ártatlan a vádlott. Bizonyára sok bíró boldogan venne olyan módszertant, amellyel ez biztosan megállapítható. Talán ilyen a Bayes-analízis? Nos, sajnos nem. A bűnösség olyan fogalom, amelynek a matematikában semmi keresnivalója, az ugyanis *Földvári József* megfogalmazásában az elkövető és a cselekmény közötti pszichikai viszony, amelynek alapján a terhére rójuk a cselekményt.

Annak a kérdésnek a megválaszolásában azonban, hogy a vádlott követte-e el a terhére rótt cselekményt, vagy sem, a matematika igenis segítségünkre lehet. Természetesen azon felül, hogy a vádlott követte el a cselekményt, számos egyéb feltétele van annak, hogy az elkövetőt bűnösnek nyilvánítsa, és vele szemben büntetést szabjon ki a bíróság. Ezekkel a feltételekkel munkámban nem foglalkozom, arra helyezem a hangsúlyt, hogy milyen módon lehet matematikai eszközökkel alátámasztani vagy cáfolni azt, hogy a vádlott követte el a terhére rótt bűncselekményt. Azaz: hogyan lehet az elkövetés esélyét/valószínűségét meghatározni?

Ennyi bevezető után térjünk rá arra, hogy ki is volt *Thomas Bayes*. Bayes egy tizennyolcadik századi angol matematikus és lelkész, aki ismertségét annak köszönheti, hogy halála után az egyik barátja, *Richard Price* megtalálta az iratai között az *Essay Towards Solving a Problem in the Doctrine of Chances* című munkáját, amelyet a Royal Society of London kiadott. Az esszé a Bayes-tételként ismert képlet egy speciális esetét tartalmazza.¹ Bayes az esszéjét nem büntetőjogi esetek megoldására dolgozta ki, hanem a valószínűség-számítás egy általános változatát határozta meg, amely eltér a halmazelméleten alapuló valószínűség-számítástól.

¹ http://de.wikipedia.org/wiki/Thomas_Bayes

A Bayes után bayesi valószínűség-fogalomként (angolul: *Bayesianism*) elnevezett meghatározás a valószínűséget a meggyőződés fokaként (*degree of belief*) értelmezi. Ez az értelmezés lehetővé teszi, hogy az állítás valószínűségét új ismeretek fényében újra meghatározzuk, így lehetőség van arra, hogy állást foglaljunk abban a kérdésben, hogy az új ismeret növelte vagy csökkentette-e azt. *Laplace* Bayestől függetlenül felismerte ezt az összefüggést, és a csillagászatban, az egészségügyben, sőt az igazságszolgáltatásban is alkalmazta.² A bayesi valószínűség-fogalmat elsősorban Angliában alkalmazzák, vezető képviselői ennek az irányzatnak *Harold Jeffreys* és *Frank Plumpton Ramsey*. A Bayes módszertanán alapuló eljárások különösen a játékelméletben, illetve a sportfogadások (oddsok meghatározása) esetén elterjedtek.³

A kriminalisztikában a Bayes-képlet a következő formában terjedt el:

$$E_{a\text{-posteriori}} = P_b/p_a * E_{a\text{-priori}}$$

$E_{a\text{-posteriori}}$: A terhelt bűnösségének esélye a vizsgált bizonyíték alapján (a posteriori esély)

p_b : A vizsgált bizonyíték keletkezésének a valószínűsége abban az esetben, ha a terhelt követte el a cselekményt

p_a : A vizsgált bizonyíték keletkezésének a valószínűsége abban az esetben, ha a terhelt ártatlan

$E_{a\text{-priori}}$: A terhelt bűnösségének esélye a bizonyíték vizsgálat előtt (a posteriori esély)⁴

A Bayes-képlet megmutatja, hogy hányszor esélyesebb a terhelt arra, hogy ő az elkövető, mint hogy nem ő az. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az ártatlan elítélés szorzóját adja meg⁵. Amennyiben eredményként például ezret kapunk, azt jelenti, hogy ilyen bizonyítékok mellett ezer az egyhez annak az esélye, hogy tévesen kerül sor elítélésre.

A Bayes-analízis alkalmazásakor a kulcskérdés, ahogy arra *Tatár László* helyesen rámutat, az a priori valószínűségek meghatározása, ennek az értéknek a megválasztása ugyanis döntően kihat a későbbi számításokra.⁶ Az a

² http://de.wikipedia.org/wiki/Bayesscher_Wahrscheinlichkeitsbegriff

³ Uo.

⁴ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika. Tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005*

⁵ Sportnyelven fogalmazva: annak az oddsát, hogy az esélyes csapat (az ártatlan személyről) elveszti a meccset (a bíróság megállapítja, hogy ő követte el a terhére rótt cselekményt).

⁶ http://www.drtatar.hu/bayes_de.htm

priori esély és az a priori valószínűség eltérő fogalmak azonban ezek egymásból származtathatók.⁷ A legrégebbi módszert az a priori érték meghatározására Laplace alkotta meg. E szerint amennyiben nincsen annak konkrét oka, hogy mást feltételezzünk, akkor valamennyi elementáris kimenetnek a valószínűségét azonosnak kell tekintetni.⁸ Lefordítva ezt a szabályt a büntetőjog nyelvére: valamennyi számításba jövő személy esetén azonosnak kell tekinteni az elkövetés esélyét.

A kiindulási esélyt (mielőtt bármilyen bizonyíték értékelésére sor került volna) a gyakorlatban a számításba jöhető személyek száma alapján szokás meghatározni, azaz a bűnösök és az ártatlanok arányát vesszük. Tehát egy olyan hányadost tekintünk a priori esélynek, amelynek a számlálójában 1, a nevezőjében a szóba jöhető személyek –1, azaz a szóba jöhető személyek közül az ártatlanok szerepelnek. Tegyük fel, hogy biztosak vagyunk abban, hogy a cselekményt egy személy követte el, és a lehetséges elkövetők száma három. Ilyen probléma állhat elő egy kocsmai szurkálásnál, hárman ütlegelik a sértettet, majd egyszer csak előkerül egy kés, amely a sértett szívében köt ki. A kérdés az, ki szúrta. Kétséget kizáróan valamelyik a három közül. Ebben az esetben annak az a priori esélye, hogy X. Y. követte el a cselekményt $1 : 2$, egy személy szúrta, kettő nem.⁹

A bizonyíték keletkezésének a valószínűsége abban az esetben, ha a terhelt az elkövető, illetve abban az esetben, ha ártatlan, első hallásra nehezen értelmezhető. A könnyebb megértés érdekében, az előző példánál maradva, tegyük fel, hogy biztosan tudjuk, hogy aki szúrta, A vércsoportú. (Ennek a vércsoportnak a gyakorisága Magyarországon kb. ötven százalék.) Tekintettel arra, hogy a feltételezés szerint biztosan tudjuk, hogy A vércsoportú, aki szúrta, a bizonyíték (A vércsoport) keletkezésének a valószínűsége az elkövető esetén száz százalék (azaz egy). Mivel a lakosság fele A vércsoportú, így annak az esélye, hogy egy ártatlan személy tartozzon ebbe a vércsoportba,

⁷ Például ha valaminek az esélye $5 : 1$, akkor ötször ritkábban kerül sor az adott kimenetre (például 6-ost dobunk egy dobókockával), mint annak az elmaradására (1-est, 2-est, 3-ast, 4-est vagy 5-öst dobunk), azaz ötször gyakrabban marad el a kívánatos kimenet, mint ahogy megvalósul. Tehát átlagosan minden hatodik esetben dobunk 6-ost. Már itt hangsúlyozom, hogy átlagosan minden hatodik esetben kerül sor arra, hogy 6-ost dobunk. Nyilván mindenki tudja saját társasjáték-tapasztalatai alapján, hogy vannak olyan peches napok, amikor sehogy sem sikerül 6-ost dobni, a többiek már a cél közelében járnak, míg mi a startmezőn toporgunk. Máskor meg egymás után csak úgy szórjuk a 6-osokat.

⁸ <http://de.wikipedia.org/wiki/A-priori-Wahrscheinlichkeit>

⁹ Utóbbi két személy cselekményének büntetőjogi értékelésétől tekintsünk el, jelen esetben csak arra keressük a választ, hogy ki szúrta.

1 : 2, azaz a valószínűség ötven százalék, így ötvenszázalékos valószínűséggel keletkezik a bizonyíték.

Ha az előbbi adatokat behelyettesítjük a képletünkbe, a következőképpen alakul az a posteriori esély:

$$E_{a\text{-posteriori}} = p_b/p_a * E_{a\text{-priori}} = 1/0,5 * 1/2 = 1$$

A későbbiekben bizonyítani fogom, hogy ez az eredmény nem helyes, egyelőre azonban maradjuk a kapott eredmény értelmezésénél.

Az a posteriori esélye annak, hogy a vádlott az elkövető 1 : 1, azaz ugyanakkora eséllyel ő az elkövető, mint amekkora eséllyel nem ő.

Alakítsuk át némileg a képletet, annak érdekében, hogy könnyebben felismerjük azokat a tényezőket, amelyek az eredményt befolyásolják. A bizonyíték keletkezésének a valószínűségét ártatlanság esetén (p_a) az adott tulajdonság megjelenési arányaként értelmezhetjük. Ezt tört formájában a következőképpen fejezhetjük ki: 1/gyakoriság

Gyakoriságon jelen esetben azt értem, hogy a kérdéses tulajdonság átlagosan hány személyenként jelenik meg egyszer.

Legyünk továbbra is biztosak abban, hogy az elkövetőt jellemzi az adott tulajdonság, így a következőket kapjuk:

$$p_b/p_a = 1/1/\text{gyakoriság} = 1 * \text{gyakoriság}/1 = \text{gyakoriság}$$

Behelyettesítve ezt a Bayes-képletbe:

$$E_{a\text{-posteriori}} = \text{gyakoriság} * E_{a\text{-priori}}$$

Tegyük fel továbbra is, hogy a cselekményt egy személy követte el, azaz:

$$E_{a\text{-priori}} = 1/(\text{szóba jöhető személyek}-1).$$

Az előbbiek alapján tehát a Bayes-képlet ekként egyszerűsödik:

$$E_{a\text{-posteriori}} = \text{gyakoriság}/(\text{szóba jöhető személyek}-1)$$

Eljutottunk tehát ahhoz, amit matematika nélkül is feltételezhettünk, annak esélyét, hogy a terhelt az elkövető, két tényező befolyásolja:

1. Milyen gyakran jelennek meg ártatlan személyek esetén az elkövetőnél azonosított tulajdonságok, azaz mennyire ritka tulajdonságot sikerült azonosítani.
2. Mekkora a szóba jöhető személyek köre.

Milyen módon tudja tehát a nyomozó hatóság növelni annak az esélyét (bizonyosságát), hogy a terhelt követte el a bűncselekményt?

Ennek egyik módja, hogy a gyakoriságot növeli, azaz olyan minőségű és mennyiségű bizonyítékot kutat fel, amelyek együtteséből megnyugtató bizonyossággal¹⁰ lehet arra következtetni, hogy a vádlott elkövette a terhére rótt cselekményt.

A másik módja az lenne, hogy csökkenti az a priori valószínűséget. Feltételezve, hogy az elkövetők számára való feltételezés nem változik, azaz a számláló állandó, ennek az egyetlen módja, hogy a nevezőt csökkenti. Mint ahogy korábban kifejtettem, a nevező az ártatlan személyek számát tartalmazza, azaz egy elkövető esetén az összes szóba jöhető személy–1.

És ezzel el is jutottunk a Bayes-analízis egyik kulcsproblémájához: ki az összes szóba jöhető személy?

Ezt meghatározni a nyomozó kompetenciája. Általános recept nem adható, mindig az adott bűncselekmény függvényében kell ezt meghatározni. Például nyilván csak olyan személy követhette el a bűncselekményt, aki számára az elkövetés helye elérhető közelségben van. Az elérhető közelség teljesen más egy besurranásos lopás és egy bérgyilkosság esetén, előbbi esetben aligha utazik az elkövető több száz kilométert, míg utóbbinál az sem elképzelhetetlen, hogy a bérgyilkos felszáll egy repülőre, elrepül az adott városba, ott elvégzi a melót, majd hazarepül, ez pedig akár más kontinens is lehet. Természetesen a besurranásos lopás esetén elvileg bárki a helyszínen lehet, például a Balaton környékén egy turista is „dolgozhat”, de az megbecsülhető, hogy adott napon hányan tartózkodtak a környéken. Az analízis alkalmazásához ugyanis nem a szóba jöhető személyek kilétét, hanem a számát kell ismerni, azaz a nyomozó tapasztalata, intuíciói alapján meghatározza az alaphalmaz nagyságát, amelybe nem sorolja bele azon személyeket, akik szerint semmi-

¹⁰ Megítélésem szerint százszázalékos valószínűség mellett nem állítható, hogy valaki elkövette a terhére rótt cselekményt, ugyanis minden egyes bizonyíték esetén (legalább elvi szinten) el kell ismerni annak a lehetőségét, hogy az keletkezhetett akkor is, ha a vádlott ártatlan. Bármilyen csekély is ennek a valószínűsége az egyes bizonyítékok esetén, és bármilyen bizonyíték áll rendelkezésre, végeredményben mindig megmarad annak a lehetősége (még ha adott esetben ennek aránya egy a több száz milliárdhoz is), hogy a vádlott ártatlan.

képpen sem követhették el a cselekményt. Az alaphalmaz meghatározása bizonyos mértékben szubjektív, éppen ettől a szubjektív elemtől válik a valószínűség Bayes értelmezésében a meggyőződés fokává.

Az a priori érték, megítélésem szerint, a nyomozás során nem csökkenthető, ugyanis a kezdeti benyomás után érkező minden információ már a bizonyítékok értékelése körében veendő figyelembe. Például egy tanú azt állítja, hogy látta az elkövetőt, aki 30-40 éves 185-190 cm magas férfi. Ekkor azt kell meghatározni, hogy a nyomozó által kijelölt alaphalmazban mekkora gyakorisággal fordulnak elő ilyen személyek. Fontos hangsúlyozni, hogy nem a teljes populációra vetítve, hanem az alaphalmazra vetítve kell meghatározni az adott tulajdonság gyakoriságát. Tegyük fel, hogy a nyomozó ennek a bűncselekmények a kapcsán feltételezte, hogy az elkövető 15 és 60 év között van, így a koruk alapján bizonyos személyeket már kizárt, a 15 és 60 év közöttiek körében pedig nyilvánvalóan magasabb a 30 és 40 év közöttiek aránya, mint a teljes népesség esetén.

Az a priori értéket bizonyos esetben az új információk birtokában még növelni is kell. Az ártatlan vádlottra nézve éppen abban rejlik a legnagyobb veszély, hogy a nyomozó túl szűken határozza meg az alaphalmazt, és ezáltal a tényleges elkövető a halmazon kívül marad.¹¹ Azaz a nyomozó abban az esetben jár el helyesen, ha az alaphalmaz meghatározásakor csak olyan személyeket vesz ki, akik megítélése szerint biztosan nem követhették el a cselekményt, azok a személyek, akiknek esetén ebben nem biztos, nem zárhatók ki.

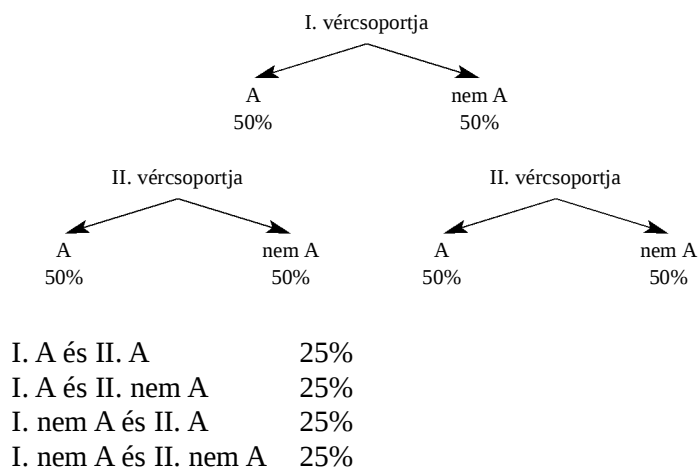
Ha biztosra akarunk menni, hogy semmi esetre sem rekesztjük ki a tényleges elkövetőt, több tízmilliós, százmilliós alaphalmazok is lehetnek, feltételezve, hogy valamennyien azonos a priori eséllyel pályáznak az elkövetésre, még a legmeggyőzőbb bizonyítékok esetén is elenyésző lenne annak a valószínűsége, hogy a vádlott követte el a cselekményt. De miért kellene azonosnak tekinteni az elkövetés valószínűségét? Az, hogy nem zárhatunk ki bizonyos személyeket, nem jelenti azt, hogy azonos valószínűséggel követték el a cselekményt, mint mások. Laplace szerint, addig kell minden kimenetnek (minden embernek) azonos esélyt adni, amíg nincsen annak konkrét oka, hogy mást feltételezzünk. Tekintettel arra, hogy a földrajzi távolság, a kor stb. olyan tényezők, amelyek alapján megalapozottan feltételezhető, hogy nem azonos eséllyel követték el az egyes emberek a bűncselekményt, az a priori érték korrigálható e tények alapján. Képzeljük el, hogy dobókockánkat (amelynél min-

¹¹ Bizonyára mindannyian tudunk olyan esetekről, hogy az újabb lehetséges elkövető csak az után került képbe, hogy az első eljárás már befejeződött, gondoljunk csak a móri ügyre.

den számnak azonos esélye van alulra kerülni) lecseréljük egy olyan testre, amelynek számos oldala van, és ezek eltérő méretűek, vannak egészen aprók és óriások is, így nyilván az egészen pici oldal nagyon ritkán, míg a hatalmas sokkal gyakrabban kerül alulra. Azaz nem zártuk ki senkinek az „esélyét”, hogy ő legyen az elkövető, de figyelemmel voltunk az eltérő tényezőkre.

Az előbbiekből láthatjuk, hogy a helyes a priori érték meghatározása nagy nehézséget okoz, sajnos hasonlóan bonyolult a valószínűségek helyes értelmezése is. Mint említettem, a gyakoriság meghatározása kapcsán figyelemmel kell lenni az a priori halmazba tartozó elemeknek a teljes népességtől való eltérésére. A helyzetet azonban tovább bonyolítja, hogy az a priori halmazba tartozó elemek kölcsönhatásban vannak egymással. Tehát, maradva a kocsmai szurkálós példánál, az igaz ugyan, hogy egy embernek az esélye arra, hogy A vércsoportja legyen, ötven százalék, de két embernek nem kétszer ötven százalék, azaz nem száz százalék az esélye arra, hogy közülük legyen egynek A vércsoportja. A problémát még bonyolítja, hogy két ember esetén elképzelhető az is, hogy egyikük sem, vagy mindkettőjük A vércsoportú.

Foglaljuk össze egy gráfban, hogy milyen két ember (I. és II.) esetén milyen lehetséges kimenetek vannak, és ezeknek mekkora a valószínűségük: Tehát a következő kimeneteket és valószínűségeket kapjuk:

Huszonöt százalék a valószínűsége, hogy a három szóba jöhető személy közül csak X. Y. A vércsoportú, ötven százalék a valószínűsége, hogy a két másik személy közül egy A vércsoportú, és huszonöt százalék a valószínűsége, hogy mindhárman A vércsoportúak. Ebből pedig azt a következtetést vonhat-

juk le, hogy 25 százalék a valószínűsége (1 : 3 az esélye), hogy biztosan X. Y. követte el a cselekményt, és 58,33 százalék¹² annak a valószínűsége (1,4 : 1 az esélye), hogy X. Y. követte el a cselekményt.

Az előbbi számítás alapján két jelentős következtetést vonhatunk le:

1. Lényegesen eltér annak a valószínűsége, hogy valaki elkövette a cselekményt annak a valószínűségétől, hogy csak ő követhette el a cselekményt.
2. A kapott eredmény eltér a Bayes-képletből kapott eredménytől. Ezek szerint akkor valamelyik számítás hibás?

Az eltérést a következők okozzák. Feltételezhetjük, hogy az alaphalmazba kerülés esélye független a vércsoporttól, így a vércsoport szempontjából véletlen mintavételnek tekinthetjük a három személy kiválasztását, akik részt vettek az incidensben. Ha az alaphalmazba bevont személyek számát minden határon felül növelnénk, akkor az A vércsoport relatív gyakorisága közelítené a 0,5-hez, ezzel érvényesülne a nagy számok törvénye¹³. Csakhogy a terhelten kívüli két személy annyira kevés, hogy nem képes leképezni a teljes népességre jellemző eloszlást, és ezért mutatkoznak jelentős eltérések az egyes konkrét minták esetén az elvárt egy A vércsoportú személytől. A teljes megértés kedvéért ismét egy dobókocka-analógia: tegyük fel, hogy 600 dobásos sorozatokat produkálunk egy kockával, a 6-os dobások száma szinte soha nem lenne legalább 200, de 6-os sorozat esetén bizonyos idő után biztosan sikerülne olyan sorozatot produkálni, amelyben legalább két 6-os van.¹⁴

A Bayes-képletben alapul vett gyakoriságok csak nagy számok esetén érvényesülnek nagy relatív pontossággal, így csak nagy számok esetén várhatunk pontos eredményt. Feltehetően ebből is ered az a tény, hogy az angolszász joggyakorlatban 100-as esély alatt, mint nem relevánst, kizárják a bizonyítékot¹⁵.

Nagy a posteriori eredmény esetén¹⁶ a Bayes-képlet kellő pontossággal határozza meg az elkövetés esélyét/valószínűségét. Alacsony a posteriori

12 $58,33\% = 25\% + 50\% \cdot 50\% + 33,33\% \cdot 25\%$. Huszonöt százalék annak a valószínűsége, hogy csak X. Y.-nak van ilyen vércsoportja, így ebben az esetben ő az elkövető, ötven százalék a valószínűsége, hogy még egy személynek A a vércsoportja, így X. Y. ötven százalék valószínűséggel az elkövető, és huszonöt százalék annak a valószínűsége, hogy mindhármuknak A vércsoportja van, ebben az esetben X. Y. elkövetési valószínűsége 33,33 százalék, azaz összesen 58,33 százalék.

13 A nagy számok törvényének a megfogalmazását lásd Varga József: Mérték- és valószínűségelméleti alapok. Janus Pannonius Tudomány Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 1995, 172–173. o.

14 Utóbbi valószínűsége nagyjából 26,5 százalék.

15 http://www.drtatar.hu/bayes_de.htm

16 Megítélésem szerint ilyennek tekinthető a 100-at meghaladó szám, ebben az esetben a Bayes-képlet már elenyésző tévedést mutat. Persze más kérdés, hogy a 99 százalékos elkövetési valószínűség elegendő-e az elítéléshez, de ez már nem a matematika területe.

eredmény esetén pedig úgyis a vádlott felmentésének van helye bizonyítottság hiánya miatt, így a végeredményt nem befolyásolja a téves valószínűség.

Végül még egy kérdéskörrel, a hibás pozitív azonosítás kérdésével foglalkozom. A probléma lényegének szemléltetéséhez tegyük fel, sikerült megállapítani, hogy az elkövető kétséget kizáróan olyan tulajdonságkombinációval bír, amelynek előfordulási valószínűsége 100 000 000 : 1 (azaz százmillió az egyhez).¹⁷ Megvizsgálva a vádlottat, a szakértő megállapította, hogy ő ezzel a tulajdonságkombinációval bír. Ezek után a bíró feltehetően gondolatban már az ítéletet fogalmazza, az ügyész gondolatban már koccint a kollégákkal, hogy sikerült fokozni a 99 százalékos vádhatékonyt. De mit tegyen a védő? Búcsúzzon el szép sorban azoktól a dolgoktól, amelyeket a felmentés esetére kikötött sikerdíjból tervezett beszerezni?

Mielőtt ezt megtenné, javaslom, hogy még egy kérdést tegyen fel a szakértőnek: elképzelhetőnek tartja-e a szakértő, hogy egymillió esetből egyszer téved a teszt, azaz hibásan határozza meg, hogy az adott személyt jellemzik-e az adott tulajdonságok? (Továbbra is csak azt feltételezzük, hogy a tévedés a vádlott vizsgálata során merülhetett fel, az elkövető biztosan bír ezzel a tulajdonságkombinációval.)

Vélhetően a szakértő elismeri, hogy egymillió esetből egyszer tévedhet. De mit ér ez? Ez olyan kicsi arány, hogy ennek alapján nem ingatható meg a szakvélemény. Vagy mégis? Nos a hatás szemléltetésére hívjuk segítségül a Bayes-tételként elterjedt képletet:

$$P(A|B) = \frac{P(B|A) \cdot P(A)}{P(B)}$$

$P(A)$ A esemény a priori valószínűsége

$P(B)$ B esemény a priori valószínűsége

$P(B|A)$ B esemény valószínűsége feltételezve, hogy A esemény bekövetkezett

$P(A|B)$ A esemény valószínűsége feltételezve, hogy B esemény bekövetkezett

Értelmezzük a korábbi adatokat!

$P(A)$ annak a valószínűsége, hogy egy emberre jellemző az adott tulajdonság, jelen esetben 0,00000001. B jelöli azt az eseményt, hogy a teszt egy adott embernél pozitív lett, mivel nem tesztelünk valamennyi embert, nem tudjuk pontosan, hogy B hány esetben következett be. $P(B|A)$ annak a valószínűsége,

¹⁷ Ilyen arány például DNS-teszt esetén elképzelhető. A DNS-vizsgálat azonban nem a példában feltételezett módon történik.

ge, hogy a teszt a tulajdonságot felismeri, azaz 0,999999, ennek a komplementere 0,000001, ezt jelölje $P(B|A^c)$. Szükségünk van még $P(A)$ komplementerére, ezt jelölje $P(A^c)$. Felhasználva az alábbi összefüggést:

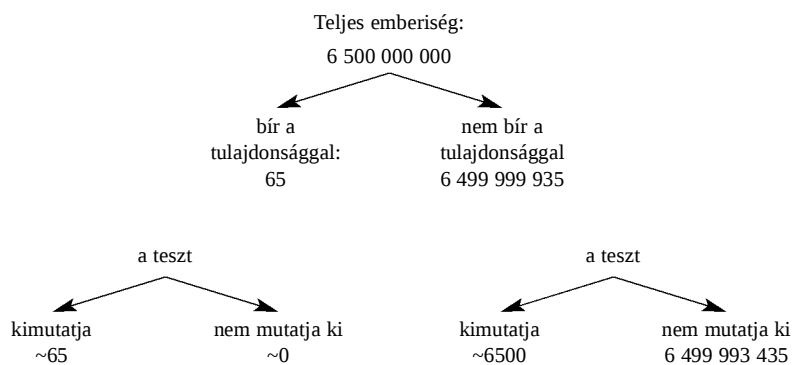
$$P(B) = P(B) \cdot 1 = P(B|A^c) \cdot P(A^c) + P(B|A) \cdot P(A)$$

Ezek alapján a Bayes-tételt átalakítva a következőt kapjuk:

$$P(A|B) = P(B|A) \cdot P(A) / ((P(B|A^c) \cdot P(A^c) + P(B|A) \cdot P(A)) = 0,999999 \times 0,00000001 / (0,000001 \times 0,99999999 + 0,999999 \times 0,00000001) = 0,0099$$

Tehát annak a valószínűsége, hogy az adott ember tényleg bír a tulajdonsággal, kevesebb mint egy százalék.¹⁸

Más megközelítésben ugyanez a probléma:

Azaz a teszt szerint összesen 6565 ember bír az adott tulajdonságkombinációval, míg valójában csak 65. Tehát annak a valószínűsége, hogy az, akiről a teszt kimutatta, hogy bír a tulajdonságkombinációval, ténylegesen is bír vele:

$$65/6565 = 0,0099,$$

tehát kevesebb mint egy százalék. Így a védőnek már csak arra kell hivatkoznia, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a vádlott terhére, azaz úgy kell tekinteni, mintha a vádlott nem bírna az adott tulajdonsággal. Így máris közelebb jutottunk a sikerdíjhoz.

Ha végiggondoljuk előbbi példánkat úgy, hogy a tulajdonságkombináció megjelenési aránya 10 000 000 : 1, illetve 1 000 000 : 1, megállapíthatjuk,

¹⁸ A képletet és egy másik példát lásd: <http://de.wikipedia.org/wiki/Bayestheorem>

hogy előbbi esetben kb. kilenc, utóbbiban ötven százalék a valószínűsége annak, hogy a pozitív teszteredmény helyes.

Mindezekből levonható az a következtetés, hogy adott megbízhatósági szint mellett minél ritkább tulajdonságot azonosítunk, annál nagyobb a téves pozitív azonosítás valószínűsége. Ez vonatkozik valamennyi bizonyítási eszközre.

A rendkívül ritka tulajdonságok így, megítélésem szerint, a pozitív azonosításra csak korlátozottan alkalmasak, a kizárásra azonban jól használhatók, hiszen az előbbieken láttuk, hogy szinte senkit sem zár ki a teszt azok közül, akikre jellemző a tulajdonság.

Ennyi matek után mégis milyen konklúziót vonhatunk le? Teljes bizonyosságot (százszázalékos valószínűséget) matematikai alapon soha sem érhetünk el abban a kérdésben, hogy a terhelt elkövette-e a terhére rótt bűncselekményt. Végül soron a bírónak a személyes meggyőződése alapján kell abban a kérdésben állást foglalnia, hogy a vádlott elkövette-e a cselekményt, vagy sem, ezt a felelősséget a matematika nem vállalhatja át. A bírók nem helyettesíthetők számítógépekkel, amelyek bonyolult valószínűség-számítás után ítéletet mondanak arról, hogy a terhelt elkövette-e a cselekményt, vagy sem. A matematika arra alkalmas, hogy rávilágítson bizonyos összefüggésekre, segíthet abban, hogy az egyes bizonyítékokat a helyükön kezeljük (a Bayes-tétel különösen a hibás pozitív azonosítás súlyos veszélyére hívhatja fel a figyelmünket), a döntést azonban nem vállalhatja át a bírótól. Azaz a matematika segítheti, de nem helyettesítheti a bírókat a döntéshozatalban.

KATONA GÉZA

A kriminalisztikai szakértés új szakasza a huszonegyedik század kezdeti éveiben¹

Az elmúlt évtizedekben mind a bűnügyi tudományok elméleti művelésében, mind a gyakorlati módszerek alkalmazásában Európa és más világreszek fejlett országaiban új fejlődési szakasz kezdődött. Egyes fejlett országokban a fejlődési folyamat már a múlt évszázad utolsó évtizedeiben, más régiókban a jelen évszázad első évtizedében vált észlelhetővé.

A kriminalisztikai szakértés magyarországi fejlődésének egyes kérdéseivel számos tudományos fórum foglalkozott², ezért a következőkben ennek a folyamatnak az utóbbi öt-hat évben bekövetkezett eseményeit kívánom tárgyalni.

A kriminalisztikai szakértés jogi háttere

A kriminalisztikai szakértés helyzetét jelentősen meghatározza a törvényi szabályozás. Az elmúlt évtizedben e téren tapasztalható negatív változások elsősorban az *igazságügyi szakértői tevékenységről* kiadott 2005. évi XLVII. törvény kodifikálására vezethetők vissza. Ez a törvény a szakértővel szemben indokoltan támasztható követelményből kiindulva a bíró kizárásához képest szigorúbban állapította meg a szakértő kizárásának feltételeit.³

A jogszabályváltozások negatív következményei – elsősorban a rendőrséghez kapcsolódó kriminalisztikai szakértés összeomlása – előreláthatók voltak. Ennek elkerülése érdekében a kriminalisztikai szakértés helyzetének felmérésére a Magyar Rendészettudományi Társaság, a Magyar Kriminológiai Társaság, a Magyar Jogászszövetség, az ORFK, a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (BSZKI) és a Rendőrtiszti Főiskola aktív közreműködésével 2005 és

¹ A terminológiai viták elkerülése érdekében jelen tanulmányban a kriminalisztikai szakértés gyűjtőfogalmat használom, ideértve a krimináltechnikai, a bűnügyi technikai vagy a bűnügyi szakértés fogalmakat is.

² Katona Géza: A tudományos technikai fejlődés és a kriminalisztikai szakértés. *Belügyi Szemle*, 2010/9., 19–31. o.

³ 2005. évi XLVII. tv. 35. § (2) bekezdés.

2009 között négy konferenciát, illetve műhelyvitát szervezett, az ORFK Bűnügyi Főigazgatósága pedig felmérte és értékelte a bűnügyi technika helyzetét. A BSZKI főigazgatójának meghívására az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (IRM) miniszteri kabinetfőnöke a rendészettudományi társaság főtitkárának jelenlétében egyeztető megbeszélésen vett részt. A tudományos ülésen az IRM és a Belügyminisztérium több államtitkára, főtisztviselője, bírák, ügyészek, nyomozó hatóságok tagjai, kriminalisztikai szakértők és bűnügyi orvosok tárgyalták meg a kriminalisztikai szakértés aktuális kérdéseit.⁴

A konferenciákon megvitatták egyebek között:

- A szakértői elfogulatlanság helyzetét, amellyel kapcsolatban a tanácskozáson részt vevő bírák és ügyészek a rendőrségi szakértők részéről elfogultságot nem észleltek. A védőügyvédek körében a rendőrségi szakértők elfogulatlanságát kétségbe vonó elterjedt nézeteket konkrét tények nem támasztják alá. A rendőrség központi és a megyékben működő területi szakértőinek elfogulatlanságát 1990-ig hivatalos szabályzat garantálta, megtiltva, hogy a szakértőt akár a BSZKI (korábban BTI) vezetője, akár a helyszíniszemle-bizottság vezetője, illetve az eljáró rendőri szerv bármely vezetője szakértői tevékenységében befolyásolja.⁵
- A kriminalisztikai szakértői vélemények jogalkalmazói értékelésének kérdését, amelynek hiányossága a kategorikus szakértői állásfoglalások indokolatlan megköveteléséhez vezethet. Az értékelés színvonalának emelését előmozdíthatja a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazása (például Bayes-tétel), a tudományos szakvélemények értékelési metodikájának (Daubert-ítélet) bevezetése és a szakértői következtetések egységes terminológiájára épülő skálájának kialakítása stb.
- A gazdaságosság kérdését, amit a korszerű, de költséges szakértői vizsgálati módszerek, például a DNS-elemzések alkalmazási körének szélesítése és a nyomozó szervek, illetve a szakértői intézmények rendelkezésére álló pénzügyi eszközök korlátozottsága közötti ellentmondás tett szükségessé. Ennek megszüntetése a szakértőt igénybe vevő hatóság pénzügyi eszközeinek bővítését, a szakértés oldaláról gazdaságosabb vizsgálati módszerek létrehozását célzó kutatásokat igényel.⁶

⁴ A tanácskozásokon elhangzottakról lásd: Szakértő igénybevétele a büntetőeljárás és a rendészet területén. A Magyar Rendészettudományi Társaság és a Rendőrtiszti Főiskola Tudományos Tanácsának kiadványa, Budapest, 2006.

⁵ Szabályzat a Belügyminisztérium Bűnügyi Technikai Intézetének és egyéb szakértői intézményeinek igénybevételéhez. 10-24/1/1976., 9., 22., 25., 31. pont. Érvényességét az 1991. évi dereguláció hatálytalanította.

⁶ Lontainé Santora Zsófia főigazgató hozzászólása a 2009-es konferencián.

- A rendőr orvosi hálózat átszervezését, mivel a rendőr/bűnügyi orvosok kizárása a halottszemlékből és a hatósági boncolásokból, mint azt közelmúltbeli konkrét esetek is bizonyítják, károsan befolyásolta az élet elleni bűnügyek nyomozását is.

A tudományos tanácskozások megerősítették azokat a nézeteket, amelyek szerint a kriminalisztikai szakértés a büntetőeljárás-beli felderítés és bizonyítás szerves része, egyben híd a bűnügyi tudományok és a bűnüldözés között.

Az érintett hatóságok, tudományos intézetek és fórumok tiltakozásai hozzájárultak ahhoz, hogy

- a büntetőeljárás módosításáról rendelkező 2007. évi XXXVIII. tv. kodifikálásával a törvényhozás a szakértők hozzátartozóihoz kapcsolt kizárási feltételt (Be. 103. §) szűkítette, és
- a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma 2009-ben a 72. számú véleményében⁷ reálisan értelmezte a 2005. évi XLVII. törvénynek a szakértői kizárásra vonatkozó rendelkezését (átszakértés).

A bűnügyi tudományok művelőinek és a hatékony bűnüldözésben érdekelt igazságügyi és rendőri szakemberek folyamatosan fenntartott igényeinek helyt adva a 2010 decemberében végrehajtott törvénymódosítás a szakértő kizárásáról rendelkező Be. 103. § (1) bekezdés *b)* pontjának szövegét az eredeti fogalmazással kodifikálta⁸.

E törvényi rendelkezéssel helyreállt tehát a szakértői kizárás megfelelő szabályozása, a törvényalkotó azonban nem módosította az ügyben eljáró szaktanácsadó szakértőként kirendelését kizáró 103. § (1) bek. *g)* pontját.

A kriminalisztikai szakértés létszámviszonyai

A kriminalisztikai szakértői állományt a múlt század hatvanas–hetvenes éveiben történő kialakulása után évtizedeken át állandóság jellemezte. A szakértői tevékenység eredményes ellátása megfelelő képzettséget, technikai érzéket, széles körű gyakorlati tapasztalatokat igényelt, ami minimálisra csökkentette a szakértői körön belüli fluktuációt. Ezt a helyzetet és ezzel

⁷ BH, 2009/1.

⁸ 2010. évi CLXI. tv. 25. §.

együtt a szakértők létszámviszonyait lényegesen megváltoztatta a kirendelést kizáró körülmények reális érvekkel alá nem támasztható, radikális bővítése.

A 2005. évi XLVII. törvény hatálybalépése előtt – a Bűnügyi Szakértői Kutatóintézet adatai szerint – a megyei (budapesti) rendőri szervek állományában 156, a BSZKI-ban 12 kriminalisztikai szakértő működött.

A 2005. évi XLVII. törvény szakértői kizárási feltételeket kiterjesztő rendelkezései 2007. január 1-jén léptek hatályba, és ettől kezdve a megyei/budapesti rendőri szervek állományába tartozó kriminalisztikai szakértők nem végezhettek igazságügyi szakértői vizsgálatokat.

A korábbi munkaterhelés és a töredékére csökkenő szakértői létszám közötti konfliktus megszüntetésére irányult a megyei rendőr-főkapitányságon működő igazságügyi szakértők önkéntes jelentkezésen alapuló berendelése a BSZKI-ba, ami azonban nem hozott tartós megoldást. A 170 fős szakértői állományból 46 szakértő vállalta a BSZKI-ba történő berendelést.⁹

Az idősebb, jelentős szaktudással bíró, tapasztalt szakértők többsége inkább nyugállományba vonult, és a következő években a berendelt szakértők száma tovább csökkent: a 2011 kezdetén a BSZKI állományába tartozó 12 szakértő, a 16 berendelt szakértővel együtt (nyolc fegyver-, tizenhárom nyom-, hét írás- és okmányszakértő) 4151 ügyben végzett kriminalisztikai szakértői vizsgálatot.¹⁰

A területi egységeknél 54 eseti és 13 igazságügyi szakértő maradt. A szakértői létszám jelentős csökkenése következtében a kriminalisztikai szakértői vizsgálatok időtartama esetenként több hónapra is növekedett, ami a nyomozó hatóságok (ügyészség, rendőrség) munkáját is károsan befolyásolta.

A tapasztalt, többnyire külföldi szakintézményekben jól kiképzett kriminalisztikai szakértők pótlására a Rendőrtiszti Főiskolán hároméves részdíós szakértőképzés indult, ez azonban nem pótolhatta az intézményes szakértőképzést.

A bűnügyi technikai tevékenységet, különböző szervezeti formákban, országosan több mint négyszáz bűnügyi technikus, valamint száz nyomozóku-tya-vezető helyszíni nyomkutatási, -rögzítési, ujjnyomat-felvételi, egyéb mintavételi tevékenységgel és fényképezéssel mozdította elő. A nyomozási intézkedések alatt évente nagyjából 270 ezer nyomot, anyagmaradványt rögzítettek.

⁹ ORFK-jelentés a rendőrség bűnügyi technikai és kriminalisztikai szakértői ágáról 2008; Moharos Istvánnak, a BSZKI kriminalisztikai szakértői osztálya vezetőjének beszámolója a 2007. októberi konferencián.

¹⁰ Uo.

2010 végén a bűnügyi technikai feladatokat ellátó állomány létszáma 739 (676 hivatásos és 63 közalkalmazott) és 49 bűnügyikutya-vezető. Ők tavaly 95 035 eljárási cselekményt végeztek, ennek során csaknem 83 ezer helyszíni szemlén mintegy 510 ezer nyomot rögzítettek.¹¹

A kriminalisztikai szakértés működőképességének helyreállítása

A szakértő kirendelését kizáró okok törvényi szabályozásában 2011. január 1-jén bekövetkező pozitív változás, a korábbi jogi háttér visszaállítása lehetőséget nyújtott az ORFK alárendeltségében a kriminalisztikai szakértői szervezet újbóli létrehozására.

E szervezési folyamat nem valósulhat meg a kriminalisztikai szakértés korábbi struktúrájának egyszerű újjáépítésével. A korábbi szervezet megszüntetése óta eltelt években a kriminalisztikai szakértés tudományos hátterében, szervezeti formáiban végbement fejlődés ezt lehetetlenné teszi.

Elsősorban a bűnügyi tudományos fejlődésben elért eredmények érdemelnék figyelmet. A szakértőimunka-teher lényeges növekedése ellenére a BSZKI-ban említésre méltó eredmények jöttek létre:

- a DNS-vizsgálati technika alkalmazásában jelentős haladás történt;
- az FRT-, illetve Raman-spektrofotometriai vizsgálatok új módszereinek kialakítása okiratokon íróeszközöktől származó nyomatok, nyomtatott szövegek keletkezési sorrendjeinek meghatározására;
- az írásvizsgálatok megalapozottságának fokozására tudományos színvonalú kutatás folyt;
- kiterjedt a könyvtári dokumentációs tevékenység működtetése.

Az elért eredmények ellenére a kedvezőtlen jogi háttér és megfelelő pénzügyi, anyagi feltételek hiánya következtében az európai színvonalhoz képest növekedett a kriminalisztikai szakértés hazai helyzetének elmaradottsága.

A negatív következményekkel járó jogi szabályozás megszűnése után a kriminalisztikai szakértés intézményrendszerének helyreállítása szükségessé tette a nemzetközi szinten időközben végbemenő fejlődés áttekintését.

¹¹ Az ORFK Bűnügyi-technikai Osztály adatai.

A kriminalisztikai szakértés fejlődésének külföldi súlypontjai

A nemzetközi szakirodalmi források arra utalnak, hogy a bűnügyi tudományok egyes ágazataiban az elmúlt évtizedekben olyan változások mentek végbe, amelyeket a hazai kriminalisztikai szervezet rekonstrukciója során figyelembe kell venni. Részletes kifejtés nélkül említhetők a következő fejlődési irányok:

- a DNS-vizsgálatok kiterjesztése a sejtfelepítésű anyagok azonosítására, alkalmazásuk a bűncselekmények szélesebb körének, így a vagyoni elleni bűnügyek bizonyítására;
- a szakértői gyűjtemények terjedelmének és feldolgozottságának fokozása;
- a nyomkutató és -rögzítési módszerek fejlesztése.

A fejlődési célkitűzések megvalósítását a korszerű bűnügyi tudományos intézményekkel bíró országokban hatékony kutatási projektek segítették.

Példaként említjük a következő kutatási célokat:

1. a növényi eredetű sejtstruktúrák DNS-profiljainak felhasználása az eddig alkalmazott humán (emberi) és más élőlények DNS-profiljai mellett;
2. a DNS-profil és más korszerű vizsgálatok időtartamának lényeges csökkentése, vagy helyszíni gyors tesztek kidolgozása;
3. nagy érzékenységre vizsgálati és adatátviteli módszerek kriminalisztikai felhasználásához elektronikai és informatikai alkalmazott kutatások végzése;
4. külső tudományos intézetek folyamatos bevonása a kriminalisztikai szakértői vizsgálati módszerek fejlesztésébe vagy a kriminalisztikai intézetek kompetenciáját meghaladó vizsgálatok végzésébe.

A korszerű külföldi kriminalisztikai laboratóriumok (például a wiesbadeni Bundeskriminalamt vagy a londoni Forensic Science Service) azonosítási vizsgálatok céljaira széles körű szakértői gyűjteményeket tartanak fenn. A gyűjteményekben elhelyezett objektumok azonosítási sajátosságait feldolgozzák, vagy beszerzik az ipari vagy kereskedelmi célokra készített részletes termékkatalógusokat.

Az elektronika és informatika fejlődése olyan műszerek létrehozásához vezetett, amelyek lehetővé teszik a vizsgálati tárgyak lényeges tulajdonságainak helyszíni digitális leképezését és az adatok elektronikus továbbítását. Ennek az eljárásnak az alkalmazása a külföldi bűnüldözési gyakorlatban az ujjnyomokkal és lábnyomokkal kapcsolatos eljárásban a *LiveScan* eszközök felhasználásával már megkezdődött.

A kiemelkedő érzékenységű azonosítási vizsgálati módszerek (például DNS profil-, scanning elektronmikroszkópos vizsgálatok stb.) alkalmazása a laboratóriumokban magasabb követelmények támasztását jelenti a helyszíni kutatási, kezelési, (csomagolási) tevékenységgel szemben is. Ez is indokolja a helyszíni nyomkutatást végző bűnügyi technikai tevékenység és a szakértői laboratórium közötti megfelelően koordinált szoros kapcsolat létrejöttét.

Külföldi bűnügyi technikai intézményrendszerek struktúrája

A nemzetközi szakirodalomban elfogadott elv, hogy a kriminalisztikai azonosítás nem a laboratóriumban kezdődik, a krimináltechnikai intézményrendszer eredményes működéséhez a tárgyi bizonyítás és a kriminalisztikai szakértés szoros kapcsolata szükséges.¹²

Az elmúlt évtizedekben a korszerű krimináltechnikai intézményeket működtető országokban, így az Egyesült Államokban, Angliában olyan szervezeti rendszer alakult ki, amely megteremti ennek a tevékenységnek mind a külső, mind a belső kapcsolatait. Így

- az Egyesült Államokban a DNS-kutatás és alkalmazása súlyponti feladatként kezelésére elnöki különbizottság alakult;
- New York városi rendőrhatalóságon belül a bűnügyi helyszíni egység, a bizonyítékgyűjtő egység és az eszközöket és felszerelést adó technikai támogatóegység látja el a szervezeten belüli feladatokat.

Az Angliában kialakult bonyolultabb és tagoltabb szervezeti rendszerben

- a Forensic Science Service minisztériumi irányítású zárt részvénytársaság működteti a krimináltechnikai gyakorlati intézményeket és a szakértői laboratóriumokat;
- a Forensic Science Advisory Council a bűnügyi tudományos felügyelő vezetése alatt az igazságszolgáltatás valamennyi területén ellenőrzi a bűnügyi tudományos-technikai tevékenységet és erősíti külső kapcsolatait;
- a stratégiai bizottság koordinálja a vizsgálati rendszerek működését;
- a helyszíni nyomozási tevékenységhez kapcsolódó bizonyítékfelkutatást és rögzítést egyaránt végezhetik a rendőri állományban lévő bűnügyi helyszí-

¹² Joseph Almog: Forensic Science does not Start in the Lab: The Concept of Diagnostic Field Tests. Journal of Forensic Science, vol. 51, no. 6, 2006

nelő tisztviselők (Crime Scene Officers; SOCO) és a Forensic Science Service alkalmazottai.

További bűnügyi-tudományos feladatot látnak el a bűnügyi tudományos szakelődök (Forensic Science Practitioners), magasabb szinten a tudományostámogatás-irányítók (Scientific Support Manager, SSM).

Az általunk ismert európai országokban (Németország, Franciaország, Ausztria Cseh Köztársaság, Szlovákia, Lengyelország, Svédország) a bűnüldözésért felelős minisztérium (belügyminisztérium vagy igazságügyi minisztérium), illetve az alárendeltségében lévő felső szintű rendőri szerv keretében működik a központi krimináltechnikai intézmény (intézet, osztály, iroda, hivatal). Ennek tevékenységi körébe tartozik a meghatározott esetekben

- bizonyítási eszközként felhasználható szakvélemények készítése az állományba tartozó igazságügyi szakértők (Franciaország) vagy más magasan képzett szakember közreműködésével;
- a tárgyi bizonyítási eszközök (helyszíni) felkutatása;
- a szakterülethez kapcsolódó alkalmazott kutatások végzése; és
- az alárendelt szerveknél folyó bűnügyi technikai feladatok ellenőrzése.

A bűnügyi tudományos intézmények szervezetét – ismereteink szerint – törvényi szinten szabályozzák, de hosszabb távon lényeges szervezeti módosítások fordulnak elő. Így Angliában a hivatalos bejelentés szerint 2011 áprilisától megszüntették a Forensic Science Service-t, Németországban pedig a sajtóhírek szerint a Szövetségi Bűnügyi Hivatalt (Bundeskriminalamt) mint önálló intézményt összevonják a szövetségi rendőrséggel.

Krimináltechnikai életpályamodell létrehozása

A krimináltechnikai/kriminalisztikai életpályamodell kialakítására kriminalisztikai szakértés fejlesztési súlypontjainak létrehozása és az ennek megfelelő szervezeti rendszer nyújt lehetőséget. Létrehozását előmozdítják a fél évszázadnyi időszakra támaszkodó hazai tapasztalatok, de figyelmet érdemelnek a fejlett külföldi kriminalisztikai intézményrendszerek szakembereinek karriermodelljei is.

A bűnügyi tudományos életpályába történő belépésnek nagy vonalakban azonos útjai alakultak ki:

- a rendőri állomány bűnügyi technikai érdeklődésű tagjai, vagy

- a polgári életből a középiskolai végzettségű fiatalok csatlakoznak (belépés alulról);
- magasabb végzettségű szakemberek belépése a bűnügyi technika magasabb szintjeire, ahol alkalmassá válhatnak vezetői vagy önálló szakértői munkakörök betöltésére (belépés oldalról).

A jól felépített bűnügyi tudományos életpálya kezdete rendszerint a bűnügyi technikai tevékenységhez igazodik, így lehetőséget nyújt megfelelő képzés és tapasztalatszerzés után a szakértővé válásra, magasabb fokozatok elérésére.

Az uniós integráció hatása a kriminalisztikai szakértés fejlődésére

A kriminalisztikai szakértés fejlődési irányait tárgyalva a korábbiaknál fokozottabb mértékben célszerű figyelembe venni az uniós integráció hatását.

A kriminalisztikai szakértés fejlődését jelentősen befolyásolja az EU-integrációhoz kapcsolódó jogharmonizáció. Feladatai közé tartozhat

- a bűnüldözési együttműködés fejlesztése, az adatbázisokhoz történő közvetlen és gyors hozzáférést biztosító jogszabályok kiadása (2008/615/IB tanácsi határozat);
- a szakvélemény mint bizonyítási eszköz egyenértékűségének kialakítása (2009/905/JHA kerethatározat);
- a szakértői terminológia egységesítése; és
- a szakvélemények értékelési módszereinek tudományosan megalapozott fejlesztése.

Az Európai Közösség tagállamainak együttműködése a bűnügyi technikai tudományos kutatás területén már hosszú időszakra tekint vissza, és ebbe a Bűnügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózatának (European Network of Forensic Science Institutes; ENFSI) szakmai munkabizottságai révén az új tagországok, így a magyarországi szemberek is bekapcsolódhattak.

Az ENFSI munkatervei ajánlásokat fogalmaznak meg a tagországok bűnügyi-technikai intézeteinél folyamatban lévő a kriminalisztikai és kriminológiai kutatások megállapításainak nemzetközi hasznosítására.¹³

¹³ Performance Based Standard for Forensic Science Practitioners. ENFSI Code QCC-CAP.

Az európai bűnügyi-technikai intézetek között rendszeresen szervezett szakértői körpróbákban EU-akkreditációval büszkélkedő magyar BSZKI kitűnő eredményességgel vesz részt, ezzel is fokozva szakértői hitelességét.

A korszerű krimináltechnikai szervezet fejlődési irányairól

2005 és 2009 között az igazságszolgáltatás, a bűnüldözés szakembereinek, a bűnügyi tudományok elméleti művelőinek tanácskozásai és a széles körben folytatott kutatások is megerősítették a korszerű bűnügyi technikai intézményrendszer működtetésének követelményeit. Ezekből a fejlődési irányokra nézve kísérlelem meg néhány következtetés levonását.

A bűnügyi technikai intézményrendszer akkor működhet eredményesen, ha szervezeti rendje, jogi és szakmai szabályai a bűnügyi technikai tevékenység egységét tükrözik, ha szervesen kapcsolódnak a releváns tudományos ágazatokhoz.

A kriminalisztikai szakértés része az átfogó bűnügyi technikai rendszernek, amelyen belül kölcsönös, szoros kapcsolat áll fenn a nyomok és más tárgyi bizonyítási eszközök felkutatása, rögzítése és kriminalisztikai szakértői vizsgálata között. Utóbbi tevékenység részleteit az eredményesség és a törvényes garanciák érvényesítése érdekében szabályzatban kell rendezni. A szabályzat kiterjedhet a szaktanácsadó közreműködésének, illetve az általa adott felvilágosításnak jegyzőkönyvi rögzítésére [Be. 182. § (1) és (5) bek.], amely okiratként a bizonyítás során felhasználható (Be. 76., 116. §).

A bűnügyi tudományos intézeteket olyan szervezeti rendben és létszámviszonyok között kell működtetni, amelyek a szakértői vizsgálatok hatékony végzése mellett folyamatos lehetőséget teremtenek kriminalisztikai kutatásokra, kapcsolatok fenntartására más hazai tudományos intézményekkel és nem utolsósorban az uniós integrációval létrejövő ENFSI-tagintézmények munkájában történő részvételre.

A kriminalisztikai szakértés hatékony és eredményes működésének fontos eszköze a dokumentációs tevékenység, amely megteremti az állandó kapcsolatot a tudományos intézményekkel, különös tekintettel az internet jelentőségének növekedésére.

Az e követelmények minél teljesebb kielégítése hozzájárulhat ahhoz, hogy a kriminalisztikai szakértés mint a büntetőeljárás-beli felderítés és bizonyítás szerves része, híd legyen a bűnügyi tudományok és a bűnüldözés között.

GRÓSZ TAMÁS

Caesar non supra grammaticos, avagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete

A bizonyítási rendszert a releváns tények igazolásához szükséges büntetőeljárás során alkalmazandó elvek és szabályok összességéként határozhatjuk meg. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) nem az úgynevezett alapvető rendelkezések között, hanem a VII. fejezet I. címe alatt tartalmazza a bizonyítás rendszerére vonatkozó sarkalatos szabályokat. A törvény a 78. § (1)–(3) bekezdésében általánosságban deklarálja a szabad bizonyítás elvét, mind a bizonyítási eszközök felhasználása, mind azok értékelése terén. Ezen túlmenően már itt, a (4) bekezdésben árnyalja ezt, amikor a szabad felhasználást kizárólag a törvényben meghatározott bizonyítási eszközökre korlátozza, és a törvényben meghatározott bizonyítási eszközök kötelező igénybevételének lehetőségét, illetőleg a jogsértő módon megszerzett bizonyítási eszközökből származó bizonyíték felhasználásának a tilalmát írja elő. Önmagában ez utóbbi rendelkezés alapján is megállapítható, hogy a Be. bizonyítási rendszere az úgynevezett nem teljesen szabad, másképpen a vegyes bizonyítási rendszerbe tartozik. Látható az is, hogy a bizonyítási eljárásban meglévő szinte valamennyi kötöttség a bizonyítási eszközök szabad felhasználását érinti. Mindez magában foglalja meghatározott bizonyítási eszközök felhasználásának már említett tilalmát¹, másrészt bizonyos esetekben konkrét bizonyítási eszközök beszerzésnek kötelezettségét. Utóbbi esetek egyike a szakértői bizonyítás: a Be. 99. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés az eljáró szerv számára eltérést nem engedő kötelezettséget jelent². E kötelezettség attól függetlenül fennáll, hogy a büntetőügyben eljáró hatóságnak megvan-e a szükséges szakértelme. Ellentétben a polgári bíróval, aki a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 177. § (1) bekezdése szerint, ha maga rendelkezik a különleges szakértelemmel, nem szükséges szakértőt kirendelnie, a büntetőügyben eljáró hatóságot ilyen lehetőség nem illeti meg. A szakértő igénybevétele tehát akkor is kötelező, ha az eljáró hatóság valamely tagja bír a szükséges speciális szakismeretekkel, mert csak így ér-

¹ Például a mentességi joga ellenére kihallgatott tanú vallomása.

² A Be. 99. § (2) bekezdése voltaképpen részleges ismétlést jelent, és mint ilyen, szükségtelen.

vényesülhet a Be. 99. § (1) bekezdésébe foglalt, a szakértő igénybevételére vonatkozó objektív rendelkezés. A kirendelt szakértő által készített szakértői vélemény a bizonyítási eszközök egyike, a bizonyítás szabályai vonatkoznak rá, amelyek nem érvényesülhetnek abban az esetben, ha a bíróság valamely tagja – speciális ismereténél fogva – pótolná a szakvéleményt. Az így kialakított álláspont elveszítené bizonyítási eszköz jellegét, ennek következtében elmaradna a szakértői vélemény támadhatósága, kiegészítése, illetve újabb szakértő bevonása is lehetetlenné válna. Az így kapott ténymegállapítás végző soron csak a bíróság érdemi határozatában volna megismerhető, ami eljárási garanciákat sértene, különösen a védelem oldalán³.

Jelen értekezés tárgya annak vizsgálata, miként tud a bíróság eleget tenni a tényállás felderítése, ezen belül különleges szakértelmet igénylő tény megállapítása körében fennálló kötelezettségének. Hogyan tehet szert a szükséges tény megállapítására abban az esetben, ha a beszerzett szakvélemény megalapozottságát illetően kételye támad? Milyen jogai és kötelezettségei vannak, és ezeken belül milyen eszközök állnak a rendelkezésére a különleges szakértelmet igénylő kérdés megválaszolásához? Mindezek során lehetséges-e azon követelmény teljesítése, miszerint a még folyamatban lévő ügy tárgyalási szakaszában nem lehet állást foglalni az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről. És végül: a másodfokú eljárásban milyen eljárásjogi következményei vannak a szakértői bizonyítás menetére vonatkozó rendelkezések megsértésének?

Az értékelés menete az elsőfokú eljárásban

A szakértői vélemény nem kötelezi – a szabad bizonyítás elvéből következően nem kötelezheti – az eljáró bírót, ez azonban csak annyit jelent, hogy a jogalkalmazó a véleményben tett ténymegállapítás bizonyító erejét függetlenül, saját és nem a szakértők felelősségére támaszkodva ítéli meg, de nem jelenti azt, hogy a véleményben foglalt tudományos megállapítást érdemben felülbírálhatná. Mindez egyszerre több dolgot jelent. Egyrészt általánosítható az az elmeorvosi szakvélemények tekintetében megállapított tétel, miszerint ha a bíróság az igazságügyi szakértő véleményét nem fogadja el, új szak-

³ A tényállás teljes felderítéséhez szükséges bizonyítást, így a szakértő kirendelését mellőző ítélet törvénysértő, és hatályon kívül helyezendő. BJD, 1811. (A járásbíróság mellőzte az orvos szakértők meghallgatását, és ehelyett maga tett olyan megállapításokat, amelyek orvosi szakképzettség nélkül nem szolgálhattak ítélezése alapjául.)

értői vélemény beszerzése helyett nem foglalhat állást saját maga különleges szakértelmet igénylő kérdésben⁴. Másrészt a szakvélemény értékelése, esetleges fogyatékoságáról és annak következményeiről való döntés jogalkalmazói kézbe helyezése implicite feltételezi a szakvélemény hozzáértő értékelését. Következésképp a szakértők eljárásjogi jelentőségével párhuzamosan emelkedik a bírói felkészültség szükségessége. Ahogy *Fleck* megállapítja: a bírónak szélesebb tudással kell bírniuk manapság, mint korábban, pusztán a jogi tapasztalatok nem elégségesek a jó döntéshez, ezért nem elégséges a jogi ismeretekre szert tenni, a különböző jogesetek egyéb, pszichológiai, közgazdasági stb. informáltságot igényelnek⁵. Igen fontos tehát, hogy az eljáró hatóságok tagjai sokoldalú ismereteket szerezzenek azokban a kriminalisztikai és egyéb kérdésekben, amelyek leggyakrabban teszik szükségessé szakértők közreműködését. Jelentős részben ezen múlik ugyanis a szakértői tevékenység irányításának a színvonala, és enélkül annak értékelése inkább csak óhaj, mint realitás.

A bíró kétségei esetén nem veheti át a szakértő jogkörét, nem hagyatkozhat szakkérdésben pusztán közvetlen tapasztalatára⁶, de éppen erre alapítva jogköre kiterjed a szakmai megállapítás elfogadhatóságában való állásfoglalásra. E körben „*nincs kötve a szakértők véleményéhez sem, bár azok indokolatlan elvetése, vagy ellentmondásaik feloldatlanul hagyása éppen úgy az önkény képét idézi fel, mint egyetlen bizonyítéknak indokolatlan előnyben részesítése*”⁷. Ha a szakvélemény mérlegelése eredményeképp annak teljessége, megbízhatósága és koherenciája, egyszóval meggyőző volta állapítható meg, a szintetikus értékelés után a tényállás alapjául szolgálhat. Ez esetben szükségtelen a szakértő szóbeli meghallgatása is. Eltérő esetekben a szakvélemények értékelésekor kétfajta fogyatékoság állapítható meg. Egyrészt, ha a szakértő nem tett eleget a kirendelésben foglaltaknak, azaz nem adott választ a feltett kérdések valamelyikére. Másrészt a válaszok teljessége esetén is lehetséges, hogy aggályos, ellentmondásos a szakvélemény, s ezáltal kétséges a bizonyító ereje, akár csak egy része vonatkozásában⁸. Bármelyik ok álljon is fenn, kizárólag a Be. 109–111. §-ában foglalt eljárási módszer szerint lehetséges a hibák orvoslása. A törvényben meghatározott módszerek egyrészt más-

4 Az Ítéletáblai Határozatok Tárának 2004. évi 41. számú határozata; lásd még: BH, 1985/223.

5 Fleck, Zoltán: Changing Character of Judicial Competencies. Third Annual Legal Research Network Conference 21–22. October 2010, University of Groningen
<http://www.rug.nl/crbs/onderzoek/NetworkConference2010/ConferencePapers2010> p. 2.

6 BH, 1985/223.

7 BH, 674.

8 Szegedi Ítéletábla Bf.I.465/2005/7. számú határozata.

sal nem helyettesíthetők, másrészt sorrendiségükben nem cserélhetők fel. Mindez azt is jelenti, hogy a szakvélemény esetleges hibáinak megszüntetését elsődlegesen a szakvélemény kiegészítésének elrendelésével, illetőleg a már kirendelt szakértő meghallgatásával kell megkísérelni, és csupán ennek eredménytelensége esetén kerülhet sor újabb szakértő kirendelésére. Ha az újabb szakvélemény ellentétben áll a korábbival, akkor a szakértőket a tárgyalásra be kell idézni, és együttes meghallgatásuk útján kell megkísérelni az ellentmondások megszüntetését, majd ennek esetleges eredménytelensége esetén lehet dönteni egyik vagy másik szakvélemény elfogadása, a szakvélemények elvetése, avagy újabb szakvélemény beszerzése felől.

A normatív sorrendet a fellebbviteli bíróság sem írhatja felül; következőképp jogszerűen nem teljesíthető az a másodfokú végzésben foglalt iránymutatás, miszerint a megismételt eljárásban a hiányos, megalapozatlan eredeti szakvélemény miatt a korábban kirendelt szakértő meghallgatása előtt újabb szakértőt kell kirendelni, majd ez után kell meghallgatni a korábbi szakértőt, végül a két szakvélemény „ütköztetését” a tárgyaláson kell megkísérelni. Mindez nemcsak Be. 111. § (1) bekezdésével nincs összhangban, de célszerűtlen is, hiszen lehetséges, hogy a korábbi szakértő kihallgatásával orvosolható az eredeti szakvélemény hibája, így nem lesz szükség újabb szakértőre, de ha ettől a Be. 378. § (1) bekezdése, illetőleg a 403. § (3) bekezdése alapján az elsőfokú bíróság nem kíván eltekinteni, az újabb szakértő már a kiegészítés ismeretében foglalhat állást. Álláspontunk szerint a megismételt eljárásra vonatkozó iránymutatás betartásának kötelezettsége csak addig terjedhet, amíg az összhangban áll a Be. rendelkezéseivel.

Ha a szakvélemény aggálytalan, a szakértőt csak előzetes kérése esetén értesíti a bíróság a tárgyalásról, és távollétében a szakvélemény felolvasásával/ismertetésével a tárgyalás anyagává teheti a szakvéleményt⁹. Kétségek esetén első lépcsőben tehát a szakvélemény kiegészítése vagy felvilágosítás kérhető szóban vagy írásban. Ennek okai lehetnek a szakvélemény említett fogyatékoságai, de a bizonyítás során felmerülő újabb kérdések, vagy kiegészítő vizsgálatok megelőző lefolytatása is szükségessé teheti¹⁰. Elvi jelentőségű kérdés, hogy a Be. 109. §-ában foglalt rendelkezés kötelezettséget állapít meg a bíró számára. Következésképp a kiegészítés elmaradása minden esetben a bizonyítás törvényességét sérti, és ha a hiányosság releváns körül-

⁹ Be. 299. § (1) bekezdés.

¹⁰ Természetesen ha a kiegészítés egyéb okból lehetetlen (például halál), akkor újabb szakértőt kell kirendelni.

mény tekintetében áll fenn¹¹, az az ítélet megalapozatlanságát is okozza. Ennek jogkövetkezményeit a következő pontban tárgyaljuk.

Természetesen nem kizárt, hogy hiányosságok, ellentmondások nélkül is sor kerüljön a szakértő tárgyaláson való meghallgatására, és így lehetősége legyen a vádnak és a védelemnek is kérdések feltevésére. Ez azért is indokolt lehet, mert a szakvélemény különböző előterjesztéséhez különböző hatás társul: a vélemény szóbeli előadásakor a meggyőző erőt a szakértő beszédképessége, a gesztusok, a szónoki teljesítmény is fokozza¹². Különböző meggyőző erő társulhat a színpadias, a „tanár uras” vagy a visszafogott előadásmódhoz. Mint minden érvelést, a szakértői véleményadás értékét is növelheti a megállapítások illusztrálása, sőt ez sokszor (például balesetelemzés) elengedhetetlen. Előfordulhat azonban, hogy nem egy, hanem egyszerre több szakértő kirendelésére kerül sor; a Be. 101. § (2) bekezdésében foglalt esetekben két szakértő jár el. Kérdés, hogy ebben az esetben kötelező-e valamennyi szakértő egyidejű jelenléte is a meghallgatáson, és mi a következménye, ha csak egyikük (nem mindegyikük) van jelen. Két álláspont ismert: az egyik nézet szerint ebben az esetben nem vehető figyelembe bizonyítékként a szakvélemény azon része, amelynek kifejtésekor nem volt minden szakértő jelen. A másik felfogás szerint valamelyik szakértő távolléte nem jelent feltétlen eljárási szabálysértést. Habár eltérő rendelkezés hiányában az eljárási törvény szerinti bizonyításnak a szakvélemény elkészítésében részt vevő valamennyi szakértő egyidejű meghallgatása tűnhet, legyen szó akár együttes vagy egyesített szakvéleményről, a magunk részéről a pusztán formális kötöttségek alóli mentesülést megengedettnek tartjuk. Egyetértünk ama felsőbb bírósági álláspontváltozással, amely az érdemi változtatás, módosítás nélküli, pusztán szóban megerősített, megismételt meghallgatást nem rekeszti ki a bizonyítékok köréből¹³. Már csak azért sem szükséges, mert ebben az esetben nincs is szó új bizonyítékról, legfeljebb annak értelmezéséről, esetleg bővebb kifejtéséről. Minthogy ez általában előre nem látható, perökonómiai szempontok miatt mégis érdemes valamennyi szakértő egyidejű jelenlétére törekedni.

Ha a szakértő(k) szóbeli meghallgatásakor sem sikerült pótolni a hiányosságokat, az ellentmondásokat feloldani, a kért felvilágosítást megkapni, a bíróságnak új szakértőt kell kirendelnie. Mindez a jogalkalmazó eljárásjogi kö-

¹¹ Ez a szakértői bizonyításból adódó sajátosság.

¹² Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 243. o.

¹³ Debreceni ítélőtábla Bf.II.478/2007/4. számú határozata.

telezettsége, annak megszegése a Be. 111. § (1) bekezdésébe ütközik, és így a bizonyítás törvényességét sérti. Más szakértő kirendelésére a Be. 111. § (1) bekezdése alapján sor kerülhet azonban egyéb okból is. Ennek indoka rendszerint a szakértő személyében rejlő körülmény lehet, így például a szakértő rendszeres késlekedése, tartós betegsége, halála, utólagos kizárási ok felmerülése vagy nem orvosolható eljárási szabálysértése. Ettől különböző eljárási jogi helyzetet jelentenek a Be. 111. § (3) és (4) bekezdésében foglalt esetek. Ezek közül a (4) bekezdésbe foglalt szakértő kirendelésének kötelezettségét két – egy tartalmi és egy formai – feltétel együttes fennállásához köti a törvény¹⁴, függetlenül attól, hogy a beszerzett szakvélemény milyen megítélés alá esik. Míg az intézményt bevezető 1896-os Bp.¹⁵ kizárólag a terhelt vagy a védő által indítványozott kirendelés során eljáró szakértőt nevezte ellenőrző szakértőnek, a mai gyakorlat minden olyan szakértőt így nevez, aki egy megelőző szakértő eljárása után jár el ugyanabban az ügyben. A kötelezettséget eredményező törvényi feltétel szerint az indítvány ugyanazon tény szakértői vizsgálatára kell hogy vonatkozzon, amely a szakértői vizsgálat tárgyául szolgáló szakkérdés azonosságát jelenti. Azonos tárgykörben további kérdések már kiegészítésnek minősülnek, így ebben az esetben az általános szabályok szerint kell eljárni. Konkrét esettel illusztrálva: az erőszakos közösülés miatt folytatott eljárásban a nyomozás során a beszámítási képesség kérdésében született szakvélemény. A vádemelés után a védő a vádlott szexuális beállítottsága, esetleges szexuális zavarai tárgyában indítványozott szakértői vizsgálatot. A vizsgálatok eltérő tárgyai miatt ez esetben nem alkalmazható a Be. 111. § (4) bekezdésébe foglalt kógens rendelkezés, az újabb vizsgálat elrendelése bírói mérlegelés körébe tartozik. További feltétel az indítvány előterjesztésének határidejére vonatkozik: míg az 1994 és 1999 között hatályos Be. nem szabott határidőt¹⁶, a jelenlegi szabályozás szerint igen szoros, 15 napos határidő áll rendelkezésre. Természetesen a határidő túllépése esetén igazolási kérelem az általános szabályok szerint előterjeszthető¹⁷.

14 E garanciális jelentőségű jogosultságra a Be. 263. § (2) bekezdése alapján – értelemszerűen – a vádirat kézbesítésekor kell figyelmeztetni.

15 A 228. § értelmében olyan ügyben, amelyben az eldöntendő kérdések felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges; a terhelt, vagy ha több a terhelt, ezek együttesen, saját költségükön ellenőrző szakértő közreműködésével élhetnek. Az utóbbinak joga van a terhelt vagy terheltek érdekeit szakértői közreműködésével előmozdítani és megoltalmazni. Nevezetesen a szemlénél jelen lehet, az esetleges hiányokra vagy mulasztásokra figyelmeztethet, és a szemle teljesítésére, valamint a véleményre nézve észrevételeit akár a jegyzőkönyvben, akár külön iratban előterjesztheti.

16 Legfeljebb a szakértői vizsgálat elvégzésének lehetetlenülése szabott korlátokat az elsőfokú eljárásban. BH, 1997/168.

17 A határidő ki nem mentett túllépése esetén az indítvány már általános elbírálás alá esik.

Mindeme feltételek minden egyes terhelt esetében fennállnak, következésképp ellenőrző szakértő kirendelését – az előbbieken kifejtettek szerint – minden eljárásban, valamennyi terhelt vagy(!) védő indítványozhatja. Ennek teljesítése kivételesen maradhat el: ha a szakértői vizsgálat tárgya alkalmatlan újabb vizsgálatra, vagy ha ugyanazon tényre vonatkozóan más szakértő nem áll rendelkezésre¹⁸. Ezt meghaladóan a terhelt és a védő közölheti a bírósággal, hogy szakvéleményt kíván készíttetni és benyújtani¹⁹. Eme alternatív szakértői eljárás általános feltétele a szakértőként megjelölt személy(ek) igazságügyi szakértői minősége, a konkrét eljárás alapja pedig a szakértő(k) kirendelése, függetlenül attól, hogy az adott ügyben volt-e korábban szakértői vizsgálat. Ha a bíróság nem vonja be a megjelölt személyt, a (szak)véleményre az okiratra vonatkozó rendelkezések vonatkoznak²⁰.

Általánosságban megállapítható, hogy szakértő kirendelésére releváns szakkérdés eldöntése miatt kerül sor, a megállapítások a tényállás megállapításához járulnak hozzá. Következésképp mindaddig, amíg a különleges szakértelmet igénylő kérdés tisztázatlan, a szakvélemény helytállósága kétséges, tartalma ellentmondásos, az elsőfokú bíróság tényállása felderítetlen, azaz a szakvélemény ellentmondásainak a feloldása nélkül az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan²¹. A kirendelt újabb szakértő eljárására az általános szabályok vonatkoznak, célszerű azonban a kirendeléshez az iratokkal együtt a korábbi szakvéleményt is csatolni, és eltérés esetén az ok közlésére is felhívni az újabb szakértőt. Mindez a két szakvélemény együttes értékeléséhez és a szakértők párhuzamos meghallgatására való felkészüléséhez nyújthat segítséget. Amennyiben a szakvélemények egybehangzóak, a korábbi aggályok megszűntek, a szakkérdés további bizonyítást valószínűsíthetően nem igényel. Ellenkező esetben, ha az ellentmondás az új szakvéleményt terheli, annak kiegészítése, ha a két szakvélemény között áll fenn, a szakértők párhuzamos meghallgatása szükséges. Az előbbiekből következően a Be. 125. §-ában foglalt „lehet” kifejezés nem diszkréciót teremt a bíróság számára, hanem az ellentmondás feloldásának alkalmas módszerét közli.

A bizonyítási eljárásként aposztrofált párhuzamos meghallgatás – amelyet *Tremmel* sajátos szembesítésnek tekint²² – során mód van az álláspontok ki-

18 Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog. Második, átdolgozott, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006, 160. o.

19 Be. 112. § (1) bekezdés.

20 Be. 112. § (3) bekezdés; korábban a BK. 164. számú állásfoglalás alapján.

21 BH, 2005/204.

22 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 269. o.

fejtésére, észrevételek, kritikai megjegyzések megfogalmazására. Ha a szakértők azonos álláspontra jutnak, és ez a bíróság számára meggyőző, a felmerült szakkérdés – valószínűsíthetően – eldönthető. Ha a véleményeltérés megmarad, a szakvélemények önmagukban, illetőleg egymással való egybevetése alapján értékelendők, azaz annak nincs akadálya, hogy az eljáró bíróság az ellentétes szakvéleményeket mérlegelve, meggyőződése, élettapasztalata alapján valamelyik véleményt elfogadja és a másikat elvesse²³. Ebben az esetben is szükséges, hogy a bizonyítási eljárásban az eljárás résztvevői gyakorolhassák eljárási jogaikat, azaz a szakértőknek kérdéseket tehessenek fel, az ellentétben álló adatokról felvilágosítást kérhessenek. A Be. 111. § (5) bekezdése szerinti újabb szakértői vélemény beszerzése tehát csak abban az esetben szükséges, ha a bíróság az egymásnak ellentmondó szakértői véleményekkel kapcsolatosan a tárgyaláson is meghallgatott szakértők nyilatkozata alapján nem tud megalapozottan állást foglalni a tekintetben, hogy melyik szakértői véleményt fogadja el bizonyítékként²⁴. Az így bevont szakértő feladata a szabad bírói mérlegelési tevékenységhez való segítségnyújtás, amelynek során a szakértői vizsgálat tárgya lényegében a két korábbi szakvélemény. Az újabb szakvélemény – a Be. 111. § (6) bekezdése alapján – nem feltétlenül a szakértői bizonyítás lezárását jelenti, a Be. az egy eljárásban kirendelhető szakértők számát ugyanis nem limitálja, azaz nincs törvényi akadálya további szakértő(k) kirendelésének. Egyes esetekben azonban a szakértők számával egyenes arányban növekszik a kétely, ami az előbbi szabályra tekintettel a bizonyítás parttalanságát is előidézheti. A bíró végső esetben – azaz, ha a vizsgált ténykérdés vonatkozásában a kétségek végül nem oszthatók el – az *in dubio pro reo* elve alapján a terheltre kedvezőbb szakértői megállapítást kell hogy alkalmazza²⁵.

Az értékelés menetének másodfokú felülbírálata

A szakértői vélemény bírói értékelésének felülvizsgálatakor a másodfokú eljárás jellegéből kell kiindulni. A Be. 348. § (1) bekezdése úgynevezett teljes revíziós jogkört ad a fellebbviteli bíróság számára, azaz a felülbírálat kiterjed az elsőfokú döntésre és az azt megelőző eljárásra is. A szakértői bizonyításra

²³ Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára I. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008, 11. pótlás, 392. o.

²⁴ BH, 2007/34.

²⁵ BH, 2004/43.

vonatkozó szabályok megszegése eljárási szabálysértésnek minősül, amelyek súlya különböző lehet. E szabályok megsértése azonban – a Be. 373. § (1) bekezdésébe foglalt taxatív felsorolás alapján – nem minősül abszolút hatályon kívül helyezést előidéző oknak. Következésképp e szabályok megszegésének jogkövetkezménye elsődlegesen a Be. 375. § (1) bekezdése alapján ítélendő meg, azon belül is mint a bizonyítás törvényességét sértő esetként, amelynek a jogalkotó kiemelt jelentőséget tulajdonít, és ennek jogkövetkezményét is ehhez mérten határozza meg. A szakértői bizonyítás menetére vonatkozó szabályok lényegesen befolyásolhatják az elsőfokú eljárást és döntést, az eljárás résztvevőinek jogai sérülhetnek, a szakmai ellenőrzés (akár csak formai) lehetősége maradhat el. Az eljárásjogi szabályok megsértése utáni szempont az elsőfokú döntés megalapozottságának kérdése, ezt a törvényi rendelkezések sorrendje és ennek megfelelően a másodfokú felülvizsgálat menete is alátámasztja.

Az értékelés menete az elsőfokú eljárásban alcím alatt tárgyalt eljárásrend szerint haladva első körben a hiányos, ellentmondásos szakvélemény kiegészítésének elmaradása merülhet fel. Minthogy a szakértői bizonyítás büntetőjogilag releváns tényre irányul, a Be. 109. §-ába és a 299. § (1) és (2) bekezdésébe foglalt rendelkezés – a Be. 75. § (1) bekezdésébe foglalt tényállásfelderítési kötelezettsége alapján – egyértelmű feladatot jelent a bíróság számára. Ennek elmaradása egyrészt eljárási szabálysértés, másrészt szükségszerűen megalapozatlanságot is okoz. Ha a mulasztás folytán úgynevezett részleges megalapozatlanság esete áll fenn, a másodfokú bíróság a Be. 353. § (1) bekezdése alapján tárgyaláson felvett bizonyítás (a szakvélemény kiegészítése) eredményeképp, a Be. 352. § (1) bekezdés a) pontja alapján kiegészíti a tényállást, és az így megállapított tényállást bírálja el a Be. 352. (2) és (3) bekezdése szerint²⁶. Ennek során lényegében a másodfokú bíróság pótolja azokat a kötelezettségeket, amelyeket az elsőfokú bíróság elmulasztott, így állítva helyre az eljárás szabályszerűségét. Hogyha a kiegészítés nem vezet eredményre, illetőleg úgynevezett teljes megalapozatlanság esetén²⁷, az eljárási szabálysértés orvoslására másodfokon nincs törvényi lehetőség, következésképp elsődlegesen a Be. 375. § (1) bekezdése, másodlagosan a Be. 376. § (1) bekezdése alapján hatályon kívül helyezésnek van helye. A tényállás meghatározó része megalapozatlannak tekinthető például abban az esetben, amikor a

²⁶ Például Legfelsőbb Bíróság Bfv.IV.1155/1994/3. számú, a Vas Megyei Bíróság Bf.492/2004/6. számú határozata.

²⁷ Tényállást egyáltalán nem állapítottak meg, a tényállás egésze felderítetlen, vagy a tényállás döntő részének megállapítása vagy felderítése maradt el.

különleges szakértelmet igénylő tény megállapítása csupán egy feltételezést tartalmazó szakvéleményen alapul, illetve további szükséges szakértői vizsgálatok is elmaradtak²⁸.

Az értékelés további menetében a Be. 111. § (1) bekezdésében foglalt más szakértő kirendelésének elmaradása jelenthet szabálysértést. E kötelezettség azonban csak az újabb szakértői vizsgálat lehetősége esetén áll fenn. Nem jelent tehát eljárási szabálysértést, ha a vizsgálat objektív okok miatt nem ismételhető meg²⁹. A szakvélemény ellentmondásainak feloldása nélkül az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan. Ennek elvi orvoslása – az előbbieken írtakhoz hasonlóan – a megalapozatlanság mértékétől függ. Jogkövetkezményét tekintve abból kell kiindulni, hogy a más szakértő kirendelésének elmaradása a Be. 111. § (1) bekezdését és így a bizonyítás törvényességét sérti, ezért alapvetően a Be. 375. § (1) bekezdése alkalmazásának van helye. Teljes megalapozatlanságot előidéző eljárási szabálysértés esetén a Be. 353. § (1) bekezdése alapján nincs helye bizonyításnak, így a mulasztás nem orvosolható a másodfokú eljárásban. Részleges megalapozatlanság esetén sor kerülhet más szakértő kirendelésére, azaz bizonyítás felvételére, és ennek nyomán további eljárási cselekményekre is, úgymint a párhuzamos meghallgatásra, illetve újabb szakértő kirendelésére. Úgy véljük azonban, részleges megalapozatlanság esetén sem szerencsés ilyen mérvű bizonyítás lefolytatása a másodfokú eljárásban. A reformatórius jogkör ésszerű keretek közé szorítása szükséges annak érdekében, hogy az eljárás résztvevői eljárási jogait eredeti módon gyakorolhassák – immár a megismételt eljárásban.

Sajátosan alakul a Be. 111. § (4) bekezdésében foglalt kötelezettség megsértésének következménye a másodfokú eljárásban. Úgy véljük, a kötelezettség elmulasztása lényeges hatással van az elsőfokú eljárás lefolytatására, mégpedig önmagában az újabb szakértő kirendelése iránti eljárási jogosultság megsértése, és így a kirendelt szakértő szakmai ellenőrzésének mellőzése miatt. Amennyiben a rendelkezésre álló (eredeti) szakvélemény aggályos, ellentmondásos, az elsőfokú ítélet szükségszerűen megalapozatlan. Ennek orvoslása az általános szabályok szerint – rendszerint más szakértő kirendelésével – történhet meg. Amennyiben az ellenőrző szakértő kirendelésének elmaradása mellett az elsőfokú ítélet megalapozottsága állapítható meg, az orvoslás lehetősége kérdésessé válik. Ez esetben felmerülhet a másodfokú bizonyítás Be. 353. § (4) bekezdésébe foglalt korlátjának alkalmazása, amely szükségtelenné teszi a bizo-

²⁸ BH, 1978/196.

²⁹ BH, 1997/168.

nyítást olyan tényre nézve, amely az eljárás egésze, a meghozott döntés szempontjából szükségtelen. Önmagában a Be. 111. § (4) bekezdésébe foglalt kötelezettség megsértése nem okoz megalapozatlanságot, ezért nem értünk egyet azon eseti döntésben foglaltakkal, amely az ellenőrző szakértő pótlását ilyen esetben a Be. 351. § (2) bekezdés a) pontjára alapítja³⁰, holott „egyebekben az elsőfokú bíróság a szükséges és lehetséges körben maradéktalanul lefolytatta a bizonyítást, megalapozott tényállást állapított meg, melyet a másodfokú bíróság irányadónak fogadott el a felülbírálat során”³¹. A fentieket elfogadva megállapítható, hogy nincs mód e szabálysértés másodfokú eljárásban való orvoslására, azaz a Be. 375. § (1) bekezdésének – a szabálysértésnek az eljárás lefolytatására való lényeges hatására alapított – alkalmazása jöhet szóba. Perökonómiai szempontból azonban nem szerencsés a kasszáció alkalmazása olyan esetben, amikor jogsérelem egyszerűen orvosolható. A kör bezárult.

Az értékelés újabb lépcsője az ellentmondásos szakvélemények esetén a szakértők párhuzamos meghallgatása lehet. Korábban már megállapítottuk, hogy ellentmondás esetén a Be. 125. §-ába foglalt bizonyítási eljárás lefolytatása kötelező, elmaradása eljárásjogi szabálysértés, szükségszerűen azonban megalapozatlanságot is okoz³². A jogszabály ebbéli értelmezését a BH 1997/67. számú eseti döntés is alátámasztja: az eljáró tanács az eljárásba bevont szakértők közül csak az utóbbit értesítette a tárgyalásról, ő a tárgyaláson nem jelent meg, ezért a bíróság iratismertetéssel tette a tárgyalás anyagává a két ellentétes szakvéleményt. A másodfokú bíróság megállapította, hogy az eljáró tanács eljárási szabályt sértett azáltal, hogy meg sem kísérelte feloldani az ellentmondásokat³³. Itt is alkalmazandó a teljes/részleges megalapozatlanság szerinti felosztás, előbbi esetben kasszáció indokolt, utóbbi esetben a mulasztás másodfokon felvett bizonyítással pótolható, és eredményessége esetén kiküszöbölhető a szabálysértés³⁴. Ennek megfelelően került sor egy másodfokú eljárásban a korábban eljáró három szakértő meghallgatására, miután a másodfokú bíróság megállapította, hogy a felülbírálandó ítélet a Be. 351. § (2) bekezdés b) pontjának II. fordulata szerint részleges megalapozatlanságban szenved³⁵. A másodfokú eljárásban sincs természetesen akadálya

30 E szerint: az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, ha a tényállás nincs felderítve.

31 BH, 2009/199.

32 BH, 1975/217.

33 Ez esetben további szabálysértések miatt (is) hatályon kívül helyezésre került sor.

34 Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.123/2004/10. számú határozata. Ezt nyilvánvalóan nem pótolja a két szakértői vélemény „összeollózása”, a párhuzamos meghallgatás e módon nem váltható ki. Szegedi Ítéltábla Bf.I.63/2006/12. számú határozata.

35 Nógrád Megyei Bíróság 6.Bf.184/2006/25. számú határozata.

annak, hogy az eljáró bíróság az ellentétes szakvéleményeket mérlegelve valamelyik véleményt elfogadja és a másikat elvesse. Továbbá annak is sincs akadálya, hogy a Be. 111. § (5) bekezdése alapján – szükség esetén – újabb szakértő kirendelésére kerüljön sor.

Összegzés

Az eljárási kódexek összehasonlítása alapján egyértelműen megállapítható, hogy ellentétben a polgári ügyben eljáró bíróval, a büntetőbíró soha „nem áll a nyelvtanárok felett”, azaz különleges szakértelmet igénylő kérdésben – ismereteitől függetlenül – szakértőt kell kirendelnie. Abszurd dolog lenne az egyes ügyszakokban eljáró bírák rangsorolása, azaz nem a bíróra vonatkozó elvárások, hanem az eljárások természete az, ami különböző. Következésképp az említett eltérés is kizárólag arra vezethető vissza, hogy a büntetőeljárás – más eljárásokhoz képest – különleges garanciákkal övezett eljárástípus³⁶. A szakértő kirendelésének kötelezettsége azonban nem jelenti azt, hogy a felmerülő ténykérdés eldöntésének joga ne a bíróé volna. A szakértő nem afféle „ténybíró”, a döntés joga és felelőssége továbbra is a laikus elemé. Ezt szolgálja a jelen értekezésben vázolt eljárási rend is azzal, hogy mindaddig lehetővé teszi az újabb és újabb szakértői vizsgálatokat, amíg az adott kérdésre a bíró nem kapott meggyőző választ. Míg a korábban létező szakértői felülvizsgálat rendszere ezt nem segítette elő, a hatályos „architektonika” alkalmas az eljárási funkciók kontúrjainak élesebb megvonására a bíró–szakértő kontextusban.

Úgy véljük, a különleges szakértelmet igénylő kérdés eldöntését egyrészt a bíró felkészültsége, másrészt az eljárásjog adta lehetőségek segíthetik, utóbbi esetben a törvényben pontosan meghatározva annak módját és az egyes módszerek – eltérést nem engedő – sorrendjét. A különböző állomások igénybevételeiről való döntés azonban implicite magában foglalja a szakvélemény(ek)ről még a tárgyalási szakban való bírói állásfoglalást, azaz e körben nem érvényesülhet maradéktalanul a bizonyítékok szabad értékelésének a 2002. évi 88. számú eseti döntésben megfogalmazott temporális korlátja.

Az előbbiekből is kitűnően a szakértői bizonyítás szabályai garanciális jelentőségűek, a tisztességes eljárás garanciái. E bizonyítás menetére vonatkozó szabályok bármelyikének megsértése eljárási szabálysértésnek, azon belül

³⁶ Lásd például 1284/B/1990.; 861/B/2001. számú AB határozatok indokolása.

a Be. 77. § (2) bekezdésében körülírt törvényes bizonyítás megsértésének minősül. Minthogy a szakértői bizonyítás célja büntetőjogilag releváns tény megállapítása, az eljárási szabálysértés szükségszerűen az elsőfokú ítélet megalapozatlanságához vezet. A jelen értekezésben tárgyalt esetek közül csupán egy kivétel van ez alól, a Be. 111. § (4) bekezdésében foglalt úgynevezett ellenőrző szakértő kirendelésének elmaradása; ez esetben ugyanis nem törvényszerűen válik megalapozatlanná a bírói döntés. A megalapozatlansággal szövődő alaki normaszegést a másodfokú bíróság – a törvényi keretek között – bizonyítás útján kiküszöbölheti. Ennek minimális korlátja az elsőfokú határozat felülbírálatra való alkalmatlansága, ez esetben kizárólag hatályon kívül helyezésnek van helye, de a magunk részéről ennél szélesebb körben is elképzelhetőnek tartanánk a megismételt eljárásban történő reparációt. Amennyiben az eredeti szakértői bizonyítás kontrolljától fosztotta meg a bíróság a terheltet, az orvoslás módja megalapozatlanság esetén adott, annak hiányában azonban a jelenlegi rendelkezések alapján kétséges³⁷. Ennek biztosítása azonban több mint pusztán formalitás, mert az ellenőrzés lehetősége nemcsak általában a bírósági eljárás, hanem az ahhoz hasonló elvárásoknak megfelelő szakértői bizonyítás szükségszerű eleme is kell, hogy legyen.

³⁷ Cséffai Attila igazságügyi szakértő szerint a probléma a Be. 353. §-ának egy új, (5) bekezdéssel való kiegészítésével megoldható lenne: „A (4) bekezdés rendelkezéseit nem lehet akként értelmezni, amely jogot biztosítana olyan eljárási szabálysértés jóváhagyására, mely e törvényben foglalt jogok megsértésére irányul.”

JANKOVICS KORNÉLIA

A terrorveszélyes szélsőségek térnyerése
és fenyegetésük a kritikus infrastruktúrára
Magyarországon

Napjainkban nagyon kevés társadalmi-politikai jelenséget közelítenek meg olyan sokoldalúan, mint a terrorizmust. Csak az utóbbi néhány évben a hazai és nemzetközi politológiai és biztonságpolitikai szakirodalom több tucat tudományos igénnyel megfogalmazott meghatározást jegyzett fel. A terrorizmus eltérő fogalmi értelmezésének okait árnyaltan kell megközelíteni. Természetesnek lehet tekinteni, hogy másként viszonyul a terrorizmus problémájához egy nagyhatalom politikusa vagy kutatója, mint egy olyan kis országé, ahol a terrorfenyegetettség ma még nem akut napi probléma. Eltérően értékelik és ítélik meg a terrorizmust egy olyan társadalomban, ahol a terrorista csoportok akciói szinte minden egyes nap veszélyt jelentenek az ártatlannak tekinthető lakosságra és az infrastrukturális létesítményekre, ellentétben például hazánkkal, ahol ilyen eseteket a híradásokból ismernek. A tény azonban vitathatatlan – és valamennyi híradás ezt támasztja alá –: minden társadalom jelentős mértékben függ az egyes infrastruktúráktól. A természeti vagy civilizációs csapások által lerombolt infrastruktúrák lehetlenné tehetik az ellátást vagy megszokott színvonalának fenntartását, de a társadalmi viszonyok megrendítéséhez is vezethetnek. Az infrastruktúra helyreállítása pedig rendkívüli terheket róhat egy gazdaságilag éppen krízishelyzetben lévő térségre vagy államra.

A lakosság mindennapi megszokott életvitelének, az állami szervek normál működésének alapvető feltétele tehát az infrastruktúrák megléte, amit az emberi civilizáció teremtett és folyamatosan fejleszt fennmaradása érdekében. Ha e rendszerekben, szolgáltatásokban zavarok keletkeznek, az súlyos következménnyel járhat a társadalmi, gazdasági stabilitásra. Ezért a jelzett infrastruktúrákat ma kritikus jelzőkkel illetjük.

Az Európai Unió a tagállamait ért terrorcselekmények hatására, a terrorizmus elleni tevékenysége kapcsán kezdett el foglalkozni a kritikus infrastruktúra kérdéskörével. Az Európai Tanács 2004. júniusi ülésén kérte a bizottságot, hogy alakítson ki egy a kritikus infrastruktúra védelmét szolgáló átfogó stratégiát. A bizottság 2004. október 20-án közleményt adott ki *A létfontossá-*

gú infrastruktúrák védelme a terrorizmus elleni küzdelemben címmel, ebben javaslatokat fogalmazott meg a kritikus infrastruktúrát esetlegesen érő terrortámadások európai megelőzésére, a felkészülésre, reagálásra. Az Európai Unió felfogásában a kritikus infrastruktúra minden irányból érkező veszélymegközelítésen alapul, amelyben azonban a terrorizmus elleni védelem első-séget élvez.

Nehéz meghatározni a terrorizmus fogalmát, mert a kutatók körében erős differenciálódás figyelhető meg a terror megnyilvánulási formáinak, a terror-szervezetek létrejöttének és működésének alapjai értékelésében. A terrorfe-nyezettséget tudományos igényességgel és módszerekkel vizsgáló kutatók, illetve a terrorszervezetek működésével hivatásszerűen foglalkozó szakem-berek a terrorizmus számtalan definíciója között három nagyon fontos krité-rium elfogadását javasolják:

- az erőszak alkalmazását vagy azzal való fenyegetést;
- terrortámadások hátterében legyen megfogalmazott politikai cél;
- terrorakciók során civilek személyi és vagyoni biztonsága kerüljön veszélybe.

Ezeknek a közös tényezőknek az elfogadása fontos politikai és módszertani kérdés lehet a terrorizmussal kapcsolatos kutatási metódusok kiválasztásá-hoz, a terrorszervezetek működésének vizsgálatához, illetve a terrorizmus el-leni küzdelem feladatainak tartalmi meghatározásához. A terrorizmus külön-böző meghatározásai azzal a közös tanulssággal szolgálhatnak a társadalom számára, hogy téved az, aki napjainkban a terroristák között keresi korunk Robin Hoodjait.

A nemzetközi szakirodalomban és a terrorizmussal foglalkozó tudomá-nyos intézetek, szervezetek adatbázisában a terrortámadások célpontjait első-sorban az eddig elkövetett akciók csoportjai vagy tárgya szerint tartják nyil-ván. Az ekként létrehozott különböző kategóriákban alapvető rendező elvként jelenik meg, hogy hol, milyen célcsoportok és milyen objektumok el-len követtek el a terrorszervezetek támadásokat. A szakirodalomban általában a célpontok tárgyai szerint kormányzati, rendvédelmi szervek, diplomáciai testületek, üzleti érdekeltségek, média, közlekedési rendszer, közműcégek, turizmus, energetikai és telekommunikációs rendszerek, oktatási intézmé-nyek és vallási közösségek elleni terrortámadásokat különböztetnek meg.

A célpontok tárgyai tehát olyan társadalmilag különösen fontos alapok, amelyek a legszélesebb társadalmi struktúrát képesek megtartani.

A terrortámadások célpont szerinti felosztása nem csak a terrorizmussal kapcsolatos statisztikák készítése miatt lehet fontos. A célpontok kategorizá-

lása jó lehetőséget teremt a terrorizmussal kapcsolatos elemzések elvégzésére, illetve a terrorfenyegetettség jellemzőinek a meghatározására. Az így készült elemzések hathatós segítséget nyújthatnak a terrorakciók megelőzéséhez, a terrorszervezetek elleni harchoz, illetve hasznos tapasztalatokat szerezhetünk belőlük az esetleges terrortámadások után a következmények felszámolására. A következtetéseket eredményesen lehet felhasználni a terrorizmus elleni harcban érintett kormányzati, rendvédelmi szervek, illetve intézmények és vállalatok felkészítésében. Erre vonatkozóan több nemzetközi tapasztalatot is hasznosíthatunk. Ezek közé tartozik például a 2003 szeptemberében London belvárosában a mintegy ötszáz ember részvételével tartott terrorizmus elleni reagáló gyakorlat. Ezen a komplexnek tekinthető gyakorlaton az 1995. március 20-án, az Aum Sinrikjo szekta által, a tokiói metró ellen végrehajtott terrortámadást modellezték. A résztvevők feladata volt a sérültek mentése a kijelölt metróállomástól és a szennyezett vonalszakasz mentesítése. Figyelemre méltó a kritikus infrastruktúra feladatainak egyesült államokbeli gyakorlata, ott ugyanis a szakemberek széles rétegét vonják be az elvek kidolgozásába. E szakértők elemzik a terrortámadások tapasztalatait, és prognózisokat készítenek a várható terrorakció jellegéről és következményeiről.

A mélyebb elemzésekhez, a terrorizmus elleni harc tartalmának meghatározásához, a terrorfenyegetettség globális, regionális és lokális szintjének meghatározásához a terrortámadásokat további csoportosításban is célszerű vizsgálni.

A Magyarországon megjelenő terrorveszély alapvetően három csoportra osztható:

Az *első* csoportba a már említett, nemzetközi terrorizmus magyarországi megjelenése vagy hatása tartozik. Adódik ez abból, hogy hazánk több olyan nemzetközi szervezetnek is aktív tagja, amelyeket már eddig is ért, illetve a jövőben bármikor érhet akár terrorszervezetek részéről fenyegetés, valamint Magyarország területén is folyamatosan zajlanak olyan nemzetközi találkozók, konferenciák, ahol vagy a találkozók célja vagy személyi összetétele adhat okot az esetleges atrocitásra.

A teljesség igénye nélkül néhány lehetséges ok, amely akár terrorfenyegetettséget is jelenthet hazánk területén. NATO-tagként az ország részt vesz olyan nemzetközi békefenntartó célú katonai akciókban (Afganisztán, Irak, délszláv területek stb.), amelyek az adott területen élő és adott esetben a nemzetközi katonai erők által nem támogatott félhez tartozó szervezetek szempontjából egyértelműen negatív hatású jelenlétnek minősülnek. Emiatt a

helyszínen lévő csapatokat nap nap után érik támadások, és ezzel párhuzamosan a küldő országokat is folyamatosan fenyegetik annak érdekében, hogy elérjék a katonai erők kivonását.

További fenyegetést jelenthet hazánkra, hogy a különböző konfliktusok során elfogott foglyok egy részét Magyarország befogadta, e miatt célpontjai lehetünk a megdöntött rezsim szimpatizánsainak.

Ugyancsak fenyegetettséget jelenthet a Magyarországon megrendezendő nemzetközi konferenciák célja, illetve személyi összetétele is. Ilyenek például a NATO-, EU-, Interpol-, G8- stb. konferenciák, amelyek a rendező országok részéről már eddig is fokozott biztonsági kockázatot jelentettek, és az ellenzők részéről gyakran a hatóságokkal való összetűzésbe torkolló tüntetések szervezését generálták.

Itt szükséges megjegyezni, hogy a rendezvényeken megjelenő VIP személyek, állam- és kormányfők, magas rangú katonai vezetők, befolyásos személyiségek stb. célpontjai lehetnek terrorcselekményeknek.

A második csoportba a hazánk területén kialakuló terrorfenyegetést jelenthető szerveződések tartoznak. A társadalomtudományi kutatások alapján tíz pontban összegezhetők azok a jelenségek, amelyek nyomán a magyar állampolgárok egy része az elmúlt években fogékonyra vált a szélsőséges, főként politikai eszmékre:

1. az alkotmányos intézményekre és a rendszerre vonatkozó elégedetlenség;
2. a „politikusalom”, az újdonság iránti vágy (kiábrándultság a rendszerváltó politikai főszereplőkből);
3. szkepticizmus az Európai Unióval kapcsolatban;
4. a politikai rendszer eltolódása;
5. az erősödő igény a tekintélyuralomra;
6. a közbiztonsággal való elégedetlenség;
7. a magyar népre jellemző pesszimizmus;
8. a társadalmi bizalom alacsony szintje;
9. az előítéletesség;
10. az összeesküvés-elméleti gondolkodás.

Az alkotmányos intézményekre és a rendszerre vonatkozó elégedetlenség

A rendszerváltozás óta a társadalomban számos illúzió foszlott szét a demokratikus rendszerrel és a piacgazdasággal kapcsolatban. A 2006-os események kapcsán azonban még ehhez képest is jelentősen felerősödött az alkotmányos intézményekkel, a politikai szereplőkkel és a demokratikus berendezkedéssel

kapcsolatos állampolgári elégedetlenség. A magyar közvélemény szerint a demokrácia alig húszéves múltja ellenére megfáradt és kiüresedett, ez pedig nagyban erősíti a rendszerkritikus, főként szélsőjobboldali üzenetek iránti befogadó készséget. Az utóbbi években folyamatosan az érdeklődés homlokterében lévő korrupciós botrányok tovább rontották a demokráciába vetett bizalmat is. Az alkotmányos rendszer intézményei és szereplői iránti bizalom a rendszerváltozás óta jelentősen visszaesett, 2006 végére gyakorlatilag a mélybe zuhant.

Az újdonság iránti vágy

A demokratikus rendszerrel kapcsolatos illúziók elvesztésének és a rendszer iránti támogatás megfáradásának jó indikátora a politikusokba vetett bizalom csökkenése. A politikusok iránti szimpátia megkopása részben annak tulajdonítható, hogy az utóbbi években a pártrendszer megmerevedett és a politikai kínálat beszűkült. A pártok terén mutatkozó változatlanosság a politikai elit személyi összetételének nagyfokú állandóságában is megmutatkozott, a választók pedig ráuntak a politikai szereplőkre. Az újdonság iránti vágy segítette a parlamentbe bejutó új erőket abban, hogy új arcokkal, új stílussal, új üzenetekkel megfelelő számú választót tudtak maguk mellé állítani az országgyűlési választásokon.

EU-szkepticizmus

Az Európai Unióra vonatkozó túlzott elvárások (például gyors életszínvonal-emelkedés, a demokratikus kultúra fejlődése) csalódottságot és kiábrándultságot okoztak a társadalomban a csatlakozás utáni években. Ebben jelentős szerepe van annak, hogy az unió nem tudott közel kerülni a választópolgárokhoz. Továbbá egyáltalán nem alakult ki olyan európai identitás, amely elhalványítja a nemzetállamokhoz, régiókhoz és etnikai csoportokhoz tartozás jelentőségét, és amelyben feloldódnak a különböző típusú nacionalizmusok, sovinizmusok. A globalizáció és az európai integráció ellenhatásaként talán még erősebbé is vált a nemzetállamokhoz és az annál kisebb közösségekhez csatlakozás jelentősége. A hazai kiábrándulásért felelőssé tehető a politikai erők is, amelyek a belpolitikai érdekeiknek megfelelően legtöbbször arra használják az uniót, hogy a népszerűtlen intézkedések esetén külső kényszerítő elemként tüntessék fel, miközben az uniós fejlesztések politikai sikereit rendszerint megpróbálják saját magukhoz kötni, saját sikerükként feltüntetni.

A politikai rendszer eltolódása

Míg a rendszerváltozás óta jellemző volt hazánkban a bal- és jobboldali erők viszonylagos egyensúlya, 2006 után ez a helyzet alapvetően változott. A 2010. áprilisi választásig a kormányellenes érzelmek erősödése és a kormánypártok támogatásának csökkenése egyre több választót „hajtott” a párt-politikai ellenoldalra. A kormánnyal szembeni ellenkezés mintegy áttolta a baloldali szavazók egy részét a jobboldalra, a jobboldaliak egy részét pedig a szélsőjobboldalra. Ők elsősorban perspektíva hiányos társadalmi csoportok, amelynek tagjai fiatalok, vidékiek és agrártermelők.

Erősödő igény a tekintélyuralomra

Erősödő igény tapasztalható a megváltó típusú vezetőre, egyre szélesebb körben gondolkodnak úgy a társadalom tagjai, hogy valaki „megteszi helyettünk, értünk”.

Ha az állampolgárok elégedetlenek a kormányzati teljesítménnyel és a jogállami intézmények hatékonyságával, akkor a megoldást egy erősebb vonalvezetésű, határozottabb kormányzásban látják, ez viszont önmagában még nem jelent tekintélyelvűséget. A tekintélyek iránti erősödő igény általános oka, hogy a mai magyar társadalom teljességgel nélkülözi a mintát és értéket adó tekintélyeket. A rendszerváltozás lerombolta a szocialista rendszer korábban létező tekintélyi struktúráit, de sem az új intézmények, sem az új szereplők nem tudtak valódi megbecsültségre szert tenni és széles körben mintaadóvá válni.

Közbiztonsággal való elégedetlenség

A rendszerváltozás után az állam szerepe jelentősen visszaszorult, egyszerűsödött, jelentősen romlani kezdett a közbiztonság. A szociális ellátórendszer szemléleti problémákkal is küszködve elmaradt az elvártaktól.

Az állammal kapcsolatos elégedetlenség következményeként a lakosság egy része nem az állami szervezetektől várta, illetve várja az állami feladatok ellátását. Egyes társadalmi szereplők éppen erre az igényre reagáltak, amikor azt ígérték, hogy átveszik az államtól az elégtelenül ellátott, működtetett rendvédelmi, igazságszolgáltatási, honvédelmi, segélyezési feladatok egy részét. Az „állam az államban” modellt nem centralizált formában, hanem a kis közösségekre alapozva próbálták megvalósítani. Az önvédelmi szervezetek

iránti bizalmat tehát a főképp vidéken romló biztonságérzet, illetve a demokratikus intézményekre és magára a demokráciára vonatkozó általános csálódottság erősíti.

Pesszimizmus

A hazai közvéleményre – vélhetően kulturális örökségünk nyomán – hagyományosan jellemző a borúlátás, a kedvezőtlen megítélés, ez rávetül a politikai-gazdasági helyzet szereplőinek, trendjeinek megítélésére is. A személyes élethelyzet, illetve a gazdasági-politikai környezet megítélésében mutatkozó pesszimizmus az utóbbi években részben a folyamatos megszorító intézkedések nyomán rendkívüli módon felerősödött és erős kormányellenes hangulatba csapott át. Ebből az intenzív elégedetlenségből az intézményesülő szélsőjobboldal és szélsőbaloldal különböző mértékben, de egyes szervezetek meghatározó módon tudtak és tudnak profitálni.

A társadalmi bizalom alacsony szintje

A jól működő társadalmak egyik legfőbb ismérve a pozitív, támogató emberi kapcsolatok magas szintje, ami alapvetően éppen a bizalmi viszonyokból eredeztethető. Ez a fajta bizalom az alapja a társadalmi-politikai stabilitásnak is. A bizalmon alapuló kohézió alapozza meg a társadalmi normák betartását, illetve a társadalmi csoportok hatékony együttműködését, valamint összefügg a politikai rendszerrel kapcsolatos vélekedésekkel. Társadalomtudományi kutatások azonban a magyar társadalom krónikus bizalmatlanságáról, társas izoláltságáról számolnak be, ami viszont együtt jár az állam iránti nagyobb követelményekkel és egy nagyobb fokú paternalizmussal.

Előítéletesség

Magyarországon az utóbbi években felerősödött a kisebbségekre vonatkozó intolerancia és előítéletesség, így nem hatnak olyan normák, amelyek megszelídítenék, tompítanak a nyíltan vállalt előítéleteket. Az előítéletesség első fokú célpontjai a romák, akik már a rendszerváltozás előtt végzett kutatásokban is a leginkább elutasított kisebbségként jelentek meg. A rendszerváltás időszakában azonban sokkal kedvezőbbek voltak az objektív életkörülményeik, és nagy részüknek volt stabil munkahelye.

A kutatások szerint napjainkra többségük munkanélkülivé vált, életkörülményeik jelentősen romlottak, és mára messze a leginkább elutasított kisebbségi etnikai csoporttá vált, a lakosság pedig többnyire nyíltan vállalja a rájuk vonatkozó ellenszenvét. A romákhoz kötődő előítéletek két legjellegzetesebbje a „segélyen tengődés” és az „erőszakos kriminalitás”. Gyakorlatilag elmondható, hogy a romaellenesség a magyar társadalomban normává vált, és minden párt szavazótáborát jellemzi.

Összeesküvés-elméleti gondolkodás

Ez a szélsőséges csoportok „munkamódszere”, mert éppen az ellenséges csoportok összeesküvésével tudják indokolni a radikális, olykor agresszív fellépés szükségességét. A hazai nyilvánosságban a kormányzati összeesküvésekkel kapcsolatos teóriák leginkább 2006 ősze után burjánzottak el, és azóta szinte minden nagyobb jelentőségű politikai-társadalmi eseménnyel kapcsolatban megjelentek. A krízis párhuzamosan és egymással összefüggésben erősítette fel az antiszemita és az összeesküvés-elméleti diskurzusok intenzitását.

A váratlan, nehezen megmagyarázható, bonyolult, fenyegető és így a felelősségkeresési mechanizmusokat beindító válság egyszerre tette fogékonyabbá a közvéleményt az összeesküvés-elméleti magyarázatokra, valamint erősítette fel az ilyen irányú kommunikációt a társadalom egészében, segítve így a hazai szélsőjobb boldogulását, hogy a helyzethez illesztett, de már korábban is létező összeesküvés-elméletei terjesztésével népszerűsítse ideológiáját.

A *harmadik* csoport kapcsán szót kell ejteni a hazánk területén esetleg kialakuló és külföldi országokra irányuló, fenyegetettséget jelentő eszmék és célok megjelenésének lehetőségéről. Ennek egyik lehetséges iránya a trianoni békeszerződés miatti területvesztésünkkel kapcsolatban felerősödő nézetek megjelenése. Köztudott, hogy az elcsatolt területeken élő magyarok minden napos jelleggel, pusztán már a nyelvhasználatból fakadóan érezhetik a befogadó ország szélsőséges nézeteket valló politikusainak, szervezeteinek, de akár csak az egyes, alkalmi bandákba verődő magánszemélyeinek olykor tettelegességig fajuló ellenszenvét. Ez a hazai radikális nézeteket valló hazai csoportokban kialakíthat olyan eszméket, célokat, amelyek vezethetnek ahhoz, hogy a határt átlépve hajtsanak végre rendzavaró tevékenységet, amely adott esetben rontja hazánk nemzetközi megítélését.

A terrorizmus jogi szabályozásának módosulása

A terrorista jellegű cselekmények az utóbbi években alapvetően más formát öltöttek, mint korábban, céljukká kizárólag a pusztítás vált, mindamellett, hogy az elkövetők semmilyen követelést nem fogalmaznak meg a cselekmény végrehajtásakor. Mindez a nemzetközi és a hazai jogalkotásra is kihatott, ennek okán – különös tekintettel a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után születő nemzetközi egyezmények adaptálására – a 2003. évi II. törvény teljesen újraalkotta a terrorcselekmény büntetőjogi tényállását.

A jogalkotó olyan diszpozíciót állapított meg, ahol a magatartások elsősorban az állam, annak szervei, nemzetközi szervezetek vagy a lakosság ellen irányulnak. Ezáltal kitágult a szabályozás köre, és közelített a terrorizmus közfelfogás szerinti megítéléséhez: értékítéletét annak alapján alakította ki, hogy a terrorizmus általában az ideológiai, politikai és etnikai törekvések érdekében fejti ki erőszakos, pusztító tevékenységét.

Az új tényállás alapján a terrorcselekmény büntetőjogi megítélése akként változott, hogy az alá vonható cselekmények vizsgálatánál a magatartások célzatának feltárása lett a meghatározó. Az elkövetési magatartás a korábbi szabályozáshoz képest a célzatok körében lett differenciáltabb és határozottabb, mert a célzat fogalma magából a diszpozíció szerkezetéből azonnal nyilvánvaló. Mindezek mellett a tényállás újrakodifikálása a politikai terrorizmus megítélése és büntetendőségének akadálytalan lehetővé tétele irányába mutat.

Az infrastruktúra védelme megjelenik a terrorcselekmény szabályozásában, ahol a terrorcselekmény jogi tárgya: az államok, állami szervek, nemzetközi szervezetek kényszermentes cselekvőségéhez, működésük zavartalanságához, a lakosság félelemmentes életviteléhez fűződő társadalmi érdek.

Lehetséges eszközök a magyarországi terrorfenyegetést jelentő szerveződések cselekményeinek kezelésére

A terrorfenyegetést jelentő szerveződések kritikus infrastruktúrájának blokkolása

A terrorfenyegetést jelentő szerveződések a terrorakciók előkészítéséhez széles körben használják már a modern technikai eszközöket, és igyekeznek kialakítani a saját infrastruktúrájukat. Nyilvánvaló, hogy akkor lesznek igazán „működőképesek”, ha ez sikerül nekik. A stabil infrastruktúra megteremtése

a fejlődésük záloga. A terrorelhárító szervezeteknek az a feladatuk, hogy megtalálják a terrorista csoportok kritikus infrastruktúráját, ennek szétzúzásával ellehetetlenítik a szervezet fenntartását, működését, ezzel garantálva a társadalom kritikus infrastruktúrájának védelmét.

E körben néhány fontos szabály:

- Előre kell tervezni, nem a már megkezdett eseményre reagálni.
- A tervezés a terrorfenyegetést jelentő szerveződések összes lehetséges kritikus infrastruktúrájára terjedjen ki (lokális elzárás).
- A cél olyan állapot kialakítása, amelyben a terrorelhárítók hamarabb kerülnek közel a terrorfenyegetést jelentő szerveződések kritikus infrastruktúrájának blokkolásához, mint fordítva.

A kritikus infrastruktúra elfogadható minimális szint alatti működésének megteremtése

Önmagában hibás az a tény, hogy a kritikus infrastruktúra terrorizmus elleni védelmét csak az infrastruktúra megvédésével, sérüléseinek helyreállításával tudjuk elképzelni. Téves az az álláspont, hogy az ezzel kapcsolatos tennivalók kizárólag a fegyveres szervek feladata. Nemcsak az infrastruktúra megvédésével, sérüléseinek helyreállításával kell foglalkozni, hanem intézkedni kell az esetlegesen fellépő működési zavar érintettjénél keletkező károk csökkentésére is, ez pedig igényli a magánszféra felkészítését és bevonását az infrastruktúra védelmébe. A kritikus infrastruktúra működése szempontjából a legjelentősebb feladat a károk bekövetkezése lehetőségének csökkentése. Az 1057/2009. (IV. 24.) kormányhatározat szerint: „*Fontos feladat a terrorizmus kapcsán úgy a jogalkotásban, mint a közvéleményben a tényleges veszélyeztettség és az ebből adódó fellépés szükségességének folyamatos tudatosítása.*”

Fontos tehát az információmegosztás, kommunikáció, koordináció és együttműködés a köz- és magánszféra, a nemzeti és nemzetközi szervezetek között, hiszen a zavarok kapcsán el kell érni a hiányzó szolgáltatások, erőforrások rendelkezésre állásának fenntarthatóságát.

Mint említettem, a kritikus infrastruktúra működése szempontjából a legjelentősebb feladat a károk bekövetkezése lehetőségének csökkentése, ez az üzemeltetőkre és a tulajdonosokra hárul. Ebben óriási szerepe van a magánszférának. Nyilvánvaló, hogy a leghatékonyabb biztonsági rendszer sem képes száz százalékban megóvni az infrastruktúrákat a veszélyektől. Ezért nagyon fontos, hogy az üzemeltetői biztonságpolitika felkészüljön az esetleges terrortámadások miatti üzemzavarok kezelésére. A kritikus infrastruktúrák

üzembiztonságának megteremtése szigorú technológiai szabályok és műszaki paraméterek betartását, illetve az azokat felügyelő, ellenőrző rendszerek meglétét indokolja. Mindez nélkülözhetetlenné teszi a magánszféra bevonását az infrastruktúra védelmébe, és feltételezi a sikeres felkészülést. A kritikus infrastruktúrák biztonsága minden érintettnek fontos. Valamennyi szereplő (állam, ágazatok, szövetségek, üzemeltetők, tulajdonosok) az érintettségének megfelelően kell hogy részt vegyen a kialakításában. A védelem megteremtésének felelőssége és gazdasági érdekelttsége a magánszektor terhére, de az állam az információk átadásával, a biztonsági kritériumok meghatározásával, a biztonság fokozására ösztönző pénzügyi, gazdasági környezet megteremtésével köteles elősegíteni e feladat teljesítését. Jogos tehát az a társadalmi követelmény, amely a kritikus infrastruktúra nagyobb biztonságát és a társadalmi kockázatok elfogadható minimális szint alatti működését fogalmazza meg, egyúttal azonban ügyelni kell arra, hogy a megkövetelt biztonsági beruházások ne befolyásolják negatívan a versenyképességet.

KULCSÁR GABRIELLA

Megelőzhetők-e az iskolai ámokfutások?

A pécsi egyetemi ámokfutással sajnos Magyarország is azon országok közé került, ahol már nem csupán fenyegető vízióként merül fel az iskolai lövöldözések lehetősége, hanem valóságos probléma, amelyet többé nem lehet megkerülni. Számos kutatásra és vizsgálatra érdemes kérdés merül fel: milyen okok vezethetnek idáig, beszélhetünk-e tipikus elkövetői profilról, hogyan lehet kezelni az átélt traumát, kik a felelősök az ilyen esetekért és így tovább. E kérdéseket is érintve e tanulmány elsősorban a megelőzés lehetőségeire fókuszál.

Az ámokfutás jellegű iskolai lövöldözések megakadályozásával kapcsolatban beszélhetünk hosszú távú, általános szintű megelőzésről, illetve konkrét ügyben alkalmazott intervencióról. Utóbbi esetben megkülönböztethetünk röviddel a tett megkezdése előtti, illetve utáni beavatkozást. Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy melyek ezek a prevenciós és intervenciós lehetőségek iskolai szinten, értve ezen mind a középiskolákat, mind pedig az egyetemeket, hiszen ámokfutások már mindkét szinten előfordultak a világban. A megelőzés és beavatkozás teljes rendszere ennél persze jóval komplexebb. Az iskolai prevenció és intervenció ugyanis akkor tud elérni igazi eredményeket, ha sikerül együttműködni a családokkal, a diákokkal és azokkal az intézményekkel is, amelyek hozzájárulhatnak a problémás helyzetek megoldásához (családsegítők, rendőrség stb.). Makroszinten természetesen a média és általánosságban a társadalmi közérzet is nagyban hozzájárulhat a hasonló bűncselekmények elmaradásához vagy számuk növekedéséhez. E tényezők részletes feltárása azonban meghaladja e tanulmány kereteit.

A következőkben a hosszú távú prevenciótól a rövid távú intervencióig haladva kerül sor az említett opciók bemutatására.

A hosszú távú megelőzés

Az elsődleges prevenció, azaz a hosszú távú megelőzés a legkíváncsabb, egyszersmind a legnehezebben elérhető cél. Lényege az olyan iskolai légkör kialakítása, amelyben az agresszió konstruktív formában levezethető, illetve

hogy a gyermekek olyan szülői háttérrel érkezzenek, ahonnan egészséges önbecsülést és nyitott kommunikációra való képességet hoznak. Természetesen naivitás lenne azt hinni, hogy e célok teljes körűen megvalósíthatók. Soha nem lesz olyan társadalom, ahol minden család egészséges vagy ahol tökéletes iskolák végzik a másodlagos szocializációt. Ettől függetlenül a törekvéseknek ebbe az irányba kell mutatniuk a realitás korlátait elfogadva.

Wielfried Schubart és *Hanns Dietrich Dann* öt alapelvet, alapcél gyűjtött össze, ezek követése kimutatottan hatásos az erőszak megelőzésében.¹

Az *első* a tanár–diák kapcsolatok minőségének fejlesztése. Ideális esetben a tanárok megértők, nyitottak és érzelmileg is képesek a gyerekekhez kapcsolódni, egyszersmind konzekvens határokat, elvhűséget és így határozott fejlődési irányt mutatnak a diákoknak. Ezen elemek megléte teszi lehetővé, hogy a tanár–diák szerepek egyértelműen elhatárolódjanak, egyúttal a kommunikáció megfelelően rugalmas és ezáltal őszinte legyen. Aligha kell hangsúlyozni, hogy nincs egyszerű dolguk a tanároknak a leírtak megvalósításában, főként ha olyan gyerekekkel kerülnek szembe, akik otthon érzelmi bizonytalanságban élnek, és az indulatoknak szinte csak destruktív levezetési módjait ismerik. Ilyenkor a tanári és szülői szerepek nem segítik, hanem hátráltatják egymást, ami a gyermek problémás viselkedésén fog megjelenni. Ezért mindig arra kell törekedni, hogy a szülők is értsék meg az említett koncepciót, és amilyen mértékben lehetséges, igyekezzenek együttműködni.

A *második* alapelv a szociális tanulás megteremtése. A szociális kompetenciák (kommunikációs készség, empátia, impulzuskontroll stb.) fejlesztése által ugyanis a diákok könnyebben tudják asszertív módon kezelni a frusztrációjukat, a konfliktushelyzeteket, a negatív érzelmeket. Szintén fejleszthető hasonló módon a felelősségtudat, illetve a saját gyengeségek és erősségek elfogadása. Ezért nagyon fontos lenne, hogy akár az órarendbe beillesztve foglalkozzanak ilyen szempontból a gyerekekkel erre a célra kifejlesztett tréningfeladatokkal.

A *harmadik* megvalósítandó cél egy közös alapérték- és normarendszer kialakítása az iskolán belül, amit minden szereplő elfogad. Ez megvalósulhat egyrészt azáltal, hogy a diákokat a diákönkormányzatokon keresztül bevonják a szabályok kialakításába és betartatásába, másrészt az órákon is megbeszélés tárgya lehet a határok és szabályok mibenléte, illetve a normaszegések kezelése.

¹ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: *Der Riss in der Tafel*. Springer Medizin Verlag, Heidelberg, 2007, S. 133–134.

Negyedikként a pozitív teljesítménykonceptiót emelik ki a szerzők, ami azt jelenti, meg kell próbálni elérni, hogy minden tanulónak legyenek sikerélményei az iskolában, ami javítja az önbecsülésüket és önértékelésüket.

Végül *ötödikként* a szociális identitás fejlesztésének fontosságát hangsúlyozzák. A csoporthoz tartozás mindannyiunk alapvető szüksége. Ebből következően nagymértékű frusztrációt okoz, ha valaki úgy érzi, hogy a közösség, ahol a mindennapjait tölti, nem fogadja el, kitaszítja. Minden iskolának azon kellene dolgoznia, hogy a gyerekek egyrészt azonosuljanak a saját iskolájukkal, másrészt a csoportokkal, amelyekkel naponta találkoznak, elsősorban az osztályukkal, de gondolhatunk itt sportcsapatokra, tánccsoportokra is stb. A csoporthoz való érzelmi kötődés, a velük közös célok tartást adhatnak az önbizalomhiánnyal, belső bizonytalansággal küszködő gyerekeknek is. Természetesen nem mindegy, hogy milyen csoportba kerülnek a diákok, hiszen egyes negatív célokat képviselő közösségek ki is használhatják e bizonytalanságot és az odatartozás vágyát.² Ezért fontos, hogy lehetőleg az iskola nyújtson minél több opciót, amelyekből mindenki megtalálhatja a neki megfelelőt, mert így kisebb az esélye, hogy veszélyes közösségekhez csatlakozik a diák.

A világhírű pszichológus, *Elliot Aronson* hasonló gondolatokat fogalmaz meg a *Columbine-vérengzés* kapcsán írt könyvében.³ Az általa kifejlesztett úgynevezett mozaikmódszerű tanulás alkalmas arra, hogy csökkentse az iskolai versengést, amely sok frusztrációt okoz a kevésbé sikeres diákoknak, és hozzájárulhat kirekesztettségérzésükhöz. A könyvében részletesen bemutatott mozaikmódszer növeli az együttműködési készséget és empátiát a gyerekek között, és nagymértékben csökkenti a káros előítéleteket. Ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy az addig kívülállónak tartott gyerekek is könnyebben integrálódjanak.

Sokan az iskolai zaklatásokat megakadályozó és megelőző programok bevezetésében látják a hosszú távú megoldást.⁴ Persze ezek sem oldanának meg minden gondot, de az mindenképpen elgondolkodtató, hogy az iskolai lövöldözőknél szinte minden esetben kiderült, hogy korábban iskolai zaklatások áldozatai voltak. Ez hozzájárulhatott a bennük lévő harag és agresszió fokozódásához, a megalázottságérzés ugyanis könnyen átcsaphat bosszúvágyba.

² Egyebek között ezt a problematikát dolgozza fel igen érdekesítően a Dennis Gansel által rendezett *A hullám* (Die Welle) című német film.

³ Elliot Aronson: *Columbine után. Az iskolai erőszak szociálpszichológiája*. Ab Ovo Kiadó, Budapest, 2009, 128–166. o.

⁴ Johnatan Fast: *Ceremonial violence*. The Overlook Press, New York, 2009, p. 240.

A hosszú távú megelőzés kapcsán mindig fel szokott merülni az ellenőrzés szigorításának kérdése is. A dilemma itt abban áll, hogy a biztonság vagy a szabadság elve kapjon-e elsőséget, mivel a kettő sokszor ellentmondásban áll egymással. Az ellenőrzés magasabb szintje megnyilvánulhat fokozottabb iskolai biztonsági intézkedések bevezetésében. Főként az Egyesült Államokban merült fel, hogy biztonsági kapukat és kamerákat szereljenek fel az iskolákban, átlátszó iskolatáskákat írjanak elő, növeljék a biztonsági őrök számát, akik ellenőrizhetik a diákok táskáit, csökkentsék az iskolai be- és kijárási lehetőségeket, magas biztonsági kerítéssel vegyék körbe az épületeket. Az „iskola mint erőd” kifejezést szokták használni az ilyen típusú intézkedéseket bevezető oktatási intézményekre, ami kifejezi azt a rosszállást is, amellyel igen sokan szemlélik ezt az irányvonalat. Rengeteg tudományos cikk jelent meg e kérdés kapcsán. A legtöbben azt hozzák fel ellenérvként, hogy ezek az intézkedések az ámokfutókat nem feltétlenül tudják megakadályozni tervük végrehajtásában, hiszen egy – akár a halálra is – elszánt embert nem fog viszatartani egy fémdetektor vagy egy kamera. Ellenben a többi diák és dolgozó személyiségi és szabadságjogai súlyosan sérülhetnek. Szintén e módszerek ellen szól, hogy a valódi, felszín alatti nehézségeket és feszültségeket nem kezelik, ráadásul még a megelőző hatásuk sincs kétséget kizáróan bizonyítva.⁵ Léteznek azonban olyan nem drasztikus technikai változtatások is, amelyek igen hasznosak lehetnek a megelőzésben, és nem hozhatók fel velük kapcsolatban az említett ellenérv. Ilyenek lehetnek a következők:

- az iskolák jobb belső kivilágítása,
- világos, átlátható építkezési mód,
- a beláthatatlan sarkokra gömbtükrök felszerelése,
- csak belülről nyitható ajtók alkalmazása (kívülről csak kulccsal működő),
- hangosbemondók felszerelése,
- mobiltelefonok a tanároknál, hogy bármikor segítséget hívhassanak.⁶

E változtatások között több könnyen megvalósíthatót találunk, ezek bevezetéséről talán érdemes elgondolkodni.

A hosszú távú megelőzés kapcsán természetesen egyértelműen felvetődik még sok más tényező szerepe is (szülők, média, jogi szabályozás stb.), ahogyan az a bevezetőben is olvasható. Ráadásul, ha a rendszer egyik eleme

⁵ Katherine S. Newman: Rampage. The social roots of school shootings. Basic Books, New York, 2004, pp. 285–288.

⁶ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 200. o.

rosszul működik (például nagyon problémás a szülői háttér), akkor a megelőzési rendszer többi tagjának fokozottan nehéz a dolga.

Intervenció a cselekmény megkezdése előtt

Erre a beavatkozási formára akkor van szükség, ha az iskolai dolgozók, a szülők vagy a kortársak olyan jeleket vesznek észre egy diákon, amelyek egy ámokfutás jellegű cselekmény potenciális veszélyére utalhatnak. Bár ez a szituáció ijesztő lehet a környezetnek, de sokkal jobb, ha ilyenkor próbálnak meg lépéseket tenni a megelőzés érdekében, mintha homokba dugják a fejüket, és reménykednek, hogy nem lesz semmi baj. Ilyen és hasonló esetekre fejlődött ki a nyolcvanas–kilencvenes években az Egyesült Államokban egy új szakterület, az úgynevezett „fenyegetéskezelés” (*Threat Management*). Az a lényege, hogy a szakemberek megpróbálnak olyan módszereket kifejleszteni, amelyekkel lehetővé válik bizonyos veszélyes folyamatok korai felismerése és ezáltal a későbbi tragédiák elkerülése. Eredetileg néhány közéleti személyiség ellen intézett támadás hatására kezdtek el a kérdéssel foglalkozni, de a kutatásokat hamarosan kiterjesztették a stalking és az iskolai lövöldözések területére is. Fontos kiemelni, hogy a fenyegetésmenedzsment célja soha nem a represszió, hanem az intervenció, azaz a krízisfolyamat idejében való felismerése és a segítő közbeavatkozás. Az erőszak ebben a felfogásban ugyanis egy folyamat végpontja, ahol sokáig rendelkezésre állnak cselekvési alternatívák a potenciális elkövető számára, azonban ha nem kap segítséget, előfordulhat, hogy végül úgy érzi, az erőszak az egyetlen kiút számára.⁷ A fenyegetéskezelés tehát nem a stigmatizációról és az elkövető kiiktatásáról szól, hanem a krízisoldáson keresztül a potenciális elkövető és környezete védelméről, egy visszafordíthatatlan tett megakadályozásáról. Éppen ezért ez a felfogás nem tartja helyesnek személyiségprofilok felállítását, ahol pontról pontra le lehet ellenőrizni, hogy valakire illik-e a leírás, és ennek alapján például potenciális ámokfutónak minősíteni az illetőt. Sokkal célravezetőbb, ha az iskolai dolgozók és diákok tisztában vannak vele, milyen veszélyjelzők esetén kell odafigyelniük az adott emberre, és esetlegesen bizonyos megelőző lépéseket tenniük. E veszélyjelzők megjelenhetnek

- az adott személy kommunikációjában (például erőszakkal vagy öngyilkossággal való fenyegetődzés, erőszakos fantáziák kifejezése szóban, írásban vagy egyéb módon stb.);

⁷ Uo. 119–120. o.

- viselkedésében (például ismételt erőszak-alkalmazás a környezetével szemben, szélsőséges impulzivitás, fegyverek beszerzése és iskolába vitele, viszálykodás és izoláció stb.); valamint
- obszesszióiban (például valódi vagy fiktív erőszakos elkövetők szélsőséges imádata, extrém mértékű foglalkozás a halál és rombolás gondolatával, állandó igazságtalanságérzet, nagyzásos fantáziák stb.).

E veszélyjelzők megjelenése esetén érdemes jobban odafigyelni és megvizsgálni, hogy az adott helyzetben miről van szó. Az esetek nagy részében kiderül, hogy nincs ok komolyabb aggodalomra, de elképzelhető, hogy úgynevezett *leakage*-ről, azaz kiszivárogtatásról van szó. Ez a tervezett tette vonatkozó információmegszellőztetést jelenti a későbbi elkövető részéről, és nagyon komolyan kell venni.⁸ Azt, hogy melyik eset áll fenn, úgy a legegyszerűbb eldönteni, ha megállapítják, milyen típusú és milyen veszélyességi fokozatú a fenyegetés.

Az FBI által kiadott *Az iskolai lövöldöző (The school shooter)* című anyag átfogó elemzést tartalmaz az iskolai lövöldözések és megelőzésük vonatkozásában. Négyféle fenyegetéstípust különböztetnek meg a kijelentés megfogalmazása szerint. A *direkt fenyegetés* konkrét cselekményre utal konkrét személy(ek) ellen világos, egyértelmű formában. Például: „*A tornateremben el fogok helyezni egy bombát, amellyel felrobbantom X. Y.-t.*” Az *indirekt fenyegetés* ezzel szemben kétértelmű, nem világos utalás. A konkrét terv, a motiváció, az áldozatok nem jelennek meg egyértelműen, és maga a fenyegetés sem biztos kijelentésként, hanem inkább tapogatózó jelleggel jelenik meg. Például: „*Ha akarnám, mindenkit kinyírhatnék ebben az iskolában.*” A harmadik típust *leplezett fenyegetés*nek nevezik. Ennek lényege, hogy implicit erőteljesen agresszív tartalmat hordoz, de mégsem fogalmaz meg explicit fenyegetést. Például: „*Jobb lenne nekünk itt nélküled.*” Végül a negyedik a *feltételes fenyegetés*, amely valamely kondícióhoz köti a fenyegetés bevalását vagy annak elmaradását. Például: „*Ha nem fizet egymilliót, felrobbantom az iskolát.*”⁹

⁸ Mary Ellen O'Toole: The school shooter. A threat assessment perspective. Critical Incident Response Group. National Center for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy, Quantico, Virginia, 1999, pp. 16–17. Az előbbi és még további kutatási eredményeket arra vonatkozóan, hogy milyen személyiség- és környezeti jellemzők jelezhetnek súlyosabb problémát, a columbine-i eset kapcsán összehívott 1999-es virginiai Leesburg-szimpoziumon más kutatókkal is megvitatták. Ennek végeredménye az O'Toole-monográfia.

⁹ Uo. 7. o.

A veszélyességi fokozat szerint is különbséget lehet tenni a fenyegetések között, bár az előző felosztás alapján is érzékelhető, hogy nem minden típus tekinthető egyformán veszélyesnek.

Veszélyességi fokozat szerint léteznek úgynevezett *felületes fenyegetések*, amelyek nem tartós ártó szándékot fejeznek ki, hanem egy adott szituációból fakadó indulatot, amely feloldható a felek között, a konfliktust meg lehet beszélni. Ezzel ellentétben tartós szándékot takaró, úgynevezett *valódi fenyegetéstől* kell tartanunk a következő jellemzők bármelyikének megléte esetén:

- ha specifikus részletek jelennek meg benne, például egy meghatározott dátum;
- ha ismételten vagy több különböző személy vonatkozásában is elhangzott;
- ha konkrét tervszerűség jellemzi;
- ha a diák nézőket vagy társakat keres cselekményéhez; illetve
- ha fizikai bizonyítékok kerülnek elő, például lőfegyver vagy a potenciális áldozatok listája.¹⁰

Felületes fenyegetések esetén történhetnek pedagógiai jellegű intézkedések, de kifejezett fenyegetésmenedzsmentre nincs szükség. Ha valódi fenyegetésről van szó, azt kell eldöntetni, hogy mennyire akut a helyzet, szükség van-e azonnali közbeavatkozásra. Általánosságban kijelenthető, hogy minél konkrétabb és részletesebb a fenyegetés tartalma, annál jobban lehet tartani attól, hogy az illető komolyan gondolja, és be is váltja a kijelentését.¹¹ Érdekes módon, bár nem véletlenül, ugyanez igaz az öngyilkossági fenyegetődzésekre is. Visszatérve témánkra, ha akut, nagy veszélyességi fokozatú fenyegetés hangzik el, akkor egyrészt a rendőrség bevonásával gondoskodni kell az iskola és az iskolai személyzet, illetve a diákok biztonságáról. Emellett értesíteni kell bizonyos személyeket, például az érintettek szüleit, mind a potenciális elkövetői, mind az áldozati oldalról. Végül szükség lehet offenzív eszközök alkalmazására is, például iskolai eltanácsolás, házkutatás stb. formájában.

Mielőtt bármilyen döntésre sor kerül, ha lehetséges, el kell végezni a helyzet mélyebb elemzését is. Ennek során meg kell próbálni objektivitásra törekedni, és minél több forrásból származó információt beszerezni, így például minél több embert megkérdezni a potenciális elkövető környezetéből, átnézni a rá vonatkozó iskolai vagy egyéb aktákat, amelyekből következtetni lehet a helyzet súlyosságára.¹² Kiderülhet az is, hogy a fenyegetés ártalmatlan,

¹⁰ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 121. o.

¹¹ Mary Ellen O'Toole: i. m. 9. o.

¹² Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 122–123. o.

vagy hogy a diákban felhalmozott feszültségek oldásához elegendő néhány beszélgetés az iskolapszichológussal, és szükségtelen a rendőrség bevonása, ami rögtön feljelentéssel is jár.¹³

Az említett feladatok elvégzésére a tapasztalatok alapján egy krízisteam a legalkalmasabb, amely az iskolai személyzet meghatározott tagjaiból, valamint esetleg egyéb szakemberekből áll össze (például pszichológusok, szociális munkások). Ideális esetben e csapat rendszeresen ülésezik, de nem csupán a lehetséges átokfutások témakörében, hanem az iskolában előforduló összes negatív irányú devianciát érintve, így az öngyilkossági kísérleteket, az erőszakos bandák kialakulását stb. Az ülések tárgyának szélesebb körű meghatározása azért is nagyon hasznos, mert a korábban említetteknek megfelelően az átokfutás jellegű cselekményeknek sokszor lehetnek olyan előzményei, amelyek e tágabb körbe tartoznak, például öngyilkossági fenyegetődzések stb. A krízisteam feladata tehát az iskolában előforduló problémás helyzetek átbeszélése és döntés a lehetséges beavatkozási formákról. Fontos, hogy a csapat jó kapcsolatot ápoljon a gyermekvédelemben dolgozó és családsegítő szakemberekkel is, illetve természetesen a rendőrséggel. Ez nem azt jelenti, hogy minden esetben be kell vonni e külső erőket, de érdemes meghatározni azt a fenyegetettségi szintet, amikor erre sort kell keríteni. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy nincs tökéletes megoldási foratókönyv egy adott helyzetre, rugalmasan kell alakítani a reaklási módozatokat. Fontos hangsúlyozni, hogy mindenképpen el kell kerülni azt a hibát, hogy egybemosódjának a fegyelmezési és a krízisoldási megoldások. A fegyelmezés célja annak jelzése, hogy bizonyos problémás viselkedésformákat a közösség nem tart helyesnek, és ezért ezek meghatározott büntetésekkel vonnak maguk után, ezzel szemben a krízisoldás célja a segítségnyújtás és a nagyobb baj megelőzése. Nagyon fontos, hogy e kettő egyértelműen külön legyen választva, és az esetleges súlyosabb fegyelmezési eszközök mellett (például iskolából való elbocsátás) mindig történjen segítő közbeavatkozás is, nehogy pont a szigorú büntetés legyen az az utolsó csepp, amely az eszkalációt kiváltja, mint ahogyan az például *Robert S.* esetében történt Erfurtban.¹⁴

¹³ Erre hoz példát a következő esettanulmány: Johann Koch: Seine Freundin verrät ihn nicht – Amokdrohungen ernst nehmen. In: Gewaltprävention im Miteinander. Verstehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, Berlin, 2007, S. 6–7.

¹⁴ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 124–125. o.

Intervenció a cselekmény megkezdése után

A tett megkezdése utáni intervencióra abban az esetben van szükség, ha a tettes előzetes fenyegetései vagy gyanús viselkedése alapján környezete számára nem vált egyértelművé terveinek veszélyessége, illetve erről nem történt jelzés a megfelelő szerveknek, aminek következtében a szükséges ellenintézkedések sem történtek meg. Ebben az esetben már csak a tett megkezdése után lehet beavatkozni, ami természetesen a legkockázatosabb minden szereplőre nézve.

Nagyon hasznos, ha létezik egy cselekvési terv, amelyet ilyen esetben követni lehet, mert ez csökkenti az elkövethető hibákat, és hozzájárulhat egy kevésbé tragikus végkifejlethez. Az Egyesült Államok mellett Németországban foglalkoztak a legintenzívebben ezzel a problémakörrel. Egyebek között elkészítettek a berlini iskolák részére egy vészterv-füzetet, amely nem csupán ámokfutás esetére, illetve az azzal való fenyegetésre ír elő cselekvési útmutatót, hanem az iskolai erőszak minden egyéb formájára is, három különböző veszélyességi fokozatba beosztva őket. A megkezdett ámokfutás a harmadik, az azzal fenyegetődés a második fokozatba tartozik.¹⁵ A vészterv öt pontban gyűjti össze, hogy mi a teendő abban az esetben, ha iskolai ámokfutásra kerülne sor. Röviden összefoglalva e pontokat: a rendőrség azonnali értesítése után elsőként hangosbemondón figyelmeztetni kell mindenkit a veszélyhelyzetre, és fel kell hívni a fedezékkeresésre, az ajtók bezárására, az ablakok kerülésére stb. Ezután, illetve eközben, ha lehetséges, el kell látni a sérülteket, illetve elő kell készíteni az iskola alaprajzát és minden egyéb hasznos információt a rendőrség számára, valamint szabaddá kell tenni az utat az érkező rendőrségnek és mentőknek. A harmadik pont az egyéb értesítésekről szól (sajtó, krízishelyzetre kiképzett iskolapszichológusok, szülők informálása stb.). A negyedik, illetve ötödik pont már a tett utáni helyzettel foglalkozik: a tragédia feldolgozási lehetőségeivel, a traumacsökkentéssel, illetve a rendőrségnek való utólagos információnyújtással a tettesről.

Az iménti ajánlások mellett a következő tanácsokat érdemes megfogadni. Nagyon fontos, hogy a tanárok, diákok vagy egyéb iskolai alkalmazottak ne próbálják meg lefegyverezni az elkövetőt, mert túl nagy a sérülés kockázata

¹⁵ Notfallpläne für die Berliner Schulen. Hinsehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport, Berlin, 2005, S. 1–3. Ezt a tervet egészítette ki a Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung által 2009-ben kiadott *Informationsschreiben zum Umgang mit Gewalt- und Notfallsituationen an Berliner Schulen* című irat: http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/hilfe_und_praevention/gewaltpraevention/

és túl kicsi az esély, hogy sikerrel járnak, hiszen az elkövető jellemzően erőteljesen beszűkült tudatállapotban van, ezért pszichésen igen nehéz hatást gyakorolni rá. A fizikai lefegyverzéséhez pedig általában nem állnak rendelkezésre megfelelő eszközök. Ugyancsak kockázatokat rejt magában az iskolai csengő vagy tűzjelző beindítása az elkövető megzavarására, hiszen erre a diákok és tanárok is reagálhatnak, és esetleg pont így kerülnek veszélybe, például azzal, hogy elhagyják addigi biztonságos helyüket. Sokkal praktikusabb, ha van egy speciális jelzőhang az ilyen esetekre, amelynek elhangzásaakor a tanulók és a pedagógusok azonnal bezárkóznak a terembe, ahol tartózkodnak, és megfelelő fedezéket keresnek maguknak. Ha valaki szembekerül az elkövetővel, igen fontos, hogy megpróbáljon elmenekülni, elrejtőzni vagy fedezék mögé bújni. Sajnos az elkövetők általában olyan gyorsak, hogy a potenciális áldozatoknak minimális idő áll a rendelkezésükre, hogy felmérjék, mi történik, és adekvátan reagáljanak. Szintén nagyon fontos, hogy a tettest semmiképpen nem szabad provokálni, de általában más módon sem érdemes a befolyásolásával próbálkozni a már említett beszűkült tudatállapot miatt.¹⁶

A kiérkező rendőrök rendkívüli próba előtt állnak ilyen esetekben. Nagyon sok függ az adott csapat lélekjelenlététől, improvizációs készségétől és reakciójuk gyorsaságától. Ráadásul a kiérkező rendőrök általában nem speciális egységek, hanem leggyakrabban járőrök, mivel ők tudnak a leggyorsabban a helyszínre érkezni. Az ő mentális felkészültségükön és kockázatvállalási készségükön életek múlhatnak.¹⁷ Nem csupán a tettes ártalmatlanná tétele a feladatuk, hanem nagyon sokszor ők azok is, akik először találkoznak a sebesültekkel, akiken szintén segíteni kell. Bármennyire fontos azonban ez utóbbi feladat is, a rendőrség elsőrendű feladata mégis az elkövető izolálása és lefegyverzése, mivel ezzel előzhető meg a további vérontás. Ennek minél gyorsabb megtörténtehez igen lényeges, hogy az iskolából telefonálók már a segélyhíváskor közöljenek néhány fontos információt. A legfontosabbak egyrészt magára a fenyegetettségre vonatkoznak, azaz hogy mi történik éppen, dördült-e el már lövés vagy történt-e egyéb fegyverhasználat. Szintén közölni kell az elkövetők létszámát, a személyleírásukat, valamint ha ismert, a személyazonosságukat és az iskolához való kapcsolódásukat (például jelenlegi vagy volt diák, tanár, egyéb dolgozó stb.), továbbá, hogy mivel vannak felfegyverkezve. Az elkövető motivációjának feltérképezése is nagyon fontos, a rendőrségi beavatkozás szempontjából perdöntő jelentőségű ugyanis, hogy

¹⁶ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 107–110. o.

¹⁷ David Baumgartner: Amok. Zeitschrift für Kriminologie, 2/2005., S. 76–77.

túszejtőről vagy ámokfutóról van-e szó. Előbbinél tudniillik fennáll a tárgyalás lehetősége, utóbbinál viszont az elkövető célja nem bizonyos követelések kiharcolása, hanem maga az ölés, ezért ebben az esetben a rendőrség a tárgyalást mellőzve azonnal a tettes kiiktatására törekszik. A segélyhíváskor közlendő további lényeges adat, hogy az elkövető hol tartózkodik a hívás pillanatában, melyik épületrészben, melyik teremben stb. Fontos, hogy a hívó segítse a rendőrséget azzal, hogy tájékozási pontokat is ad, a rendőrök kiérkezésekor pedig átadja az épület alaprajzát, ahogyan azt már a berlini vészterv is tanácsolta. Ez nem csupán azért lényeges, hogy az elkövető útja követhető legyen, hanem azért is, hogy a rendőrség megtalálja a legmegfelelőbb behatolási pontot az épületbe. A telefonos kapcsolatot egyébként legalább a rendőrség kiérkezéséig meg kell próbálni fenntartani, hogy a helyzet alakulásáról állandó információ álljon a rendelkezésére.¹⁸

Konklúziók

A leírtakból látható, hogy nagyon gondos munkára és főként határozott együttműködésre van szükség minden szereplő részéről ahhoz, hogy a megelőzés lehetősége fennálljon. Elméletben a prevenció sikeres lehet, a gyakorlatban azonban be kell látnunk, hogy lehetetlen teljes biztonságot elérni, mert soha nem fogunk tudni egy ámokfutáshoz vezető minden tényezőt a befolyásunk alá vonni. Bár meg is fordíthatjuk a gondolatot, és bízhatunk abban, hogy csak a tényezők bizonyos szerencsétlen együttállása esetén jut el az adott személy az ámokfutásig, és lehet, hogy már egy tényező kiiktatása is elegendő ahhoz, hogy a tragédia ne történjen meg. De sokszor azt az egy apró jelet vagy hibát nehéz észrevenni, ezért mindig óvatosságra, higgadságra és önreflexióra kell törekedni.

IRODALOM

Aronson, Elliot: Columbine után. Az iskolai erőszak szociálpszichológiája. Ab Ovo Kiadó, Budapest, 2009

Baumgartner, David: Amok. *Zeitschrift für Kriminologie*, 2/2005.

Fast, Johnatan: Ceremonial violence. The Overlook Press, New York, 2009

Koch, Johann: Seine Freundin verrät ihn nicht – Amokdrohungen ernst nehmen. In: Gewaltprävention im Miteinander. Verstehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, Berlin, 2007, S. 6–7.

¹⁸ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 111–112. o.

Newman, Katherine S.: Rampage. The social roots of school shootings. Basic Books, New York, 2004

O'Toole, Mary Ellen: The school shooter. A threat assessment perspective. Critical Incident Response Group. National Center for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy, Quantico, Virginia, 1999

Wickenhäuser, Ruben – Robertz, Frank J.: Der Riss in der Tafel. Springer Medizin Verlag, Heidelberg, 2007

Informationsschreiben zum Umgang mit Gewalt- und Notfallsituationen an Berliner Schulen. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, 2009

Notfallpläne für die Berliner Schulen. Hinsehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport, Berlin, 2005

LEHOCZKI ÁGNES

Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban

A bűnügyiprofil-alkotást igen sok tévhit és bizonytalanság övezi. Ennek egyik oka, hogy a szakirodalomban való tájékozódás megkezdésekor az érdeklődő többnyire meglehetősen rövid időn belül összezavarodik. A profilalkotáson belül ugyanis többféle irányzat létezik, ami a különböző elnevezésekből sejtethető ugyan, ám a szerzők csak a legritkább esetben hívják fel az olvasó figyelmét arra, hogy tanulmányukban a profilalkotásnak csupán az egyik válfajáról tájékozódhat az érdeklődő, és ez a többi irányzathoz képest hogyan helyezhető el. Ezt a tudást adottnak tekintik. Ha az érdeklődő véletlenül nem éppen egy az ezt a témakört tisztázó írással kezdi a tájékozódást, ez az értetlenség szükségszerűen bekövetkezik. Az alábbi tanulmány a profilalkotáson belül működő irányzatokról kíván áttekintést nyújtani a kezdeti értetlenség fázisában lévő, vagy szerencsésebb esetben még az előtt álló, vagy azon már átlépő olvasónak.

Először a profilalkotás fogalmát tisztázom, majd az alkalmazás lehetséges területeit veszem számba. Ezután a négy fő irányzatot ismertetem: a diagnosztikus értékelést (*diagnostic evaluation*), a bűnügyi nyomozati elemzést (*criminal investigative analysis*), a nyomozati pszichológiát (*investigative psychology*) és a viselkedéses bizonyítékelemzést (*behavioral evidence analysis*). Ezen kívül szót ejtek a földrajziprofil-alkotásról (*geographic profiling*) és az olyan újabb, kevésbé ismert elképzelésekről, mint például a kriminális működés profilozása (*crime action profiling*) és a klinikai deduktív profilalkotás (*clinical deductive profiling*). Zárásként pedig áttekintést adok a profilalkotás magyarországi alkalmazásáról.

A profilalkotás definiálása

A bűnügyiprofil-alkotás a kriminálpszichológia egyik legígéretesebb alkalmazott területe. A módszer a pszichológiát, a pszichiátriát, a pszichopatológiát és a szociológiát használja fel az ismeretlen tettes felderítésének segítésére. A profilalkotás során pszichológiai jellegű adatok kiemelése, rendszerezése, elemzése és értékelése történik, miközben a profilt készítő szakember meghatározza

az elkövető demográfiai és személyiségbeli jellemzőit¹. Tehát: a profilalkotás nem más, mint az elkövető legfőbb személyiség- és viselkedésbeli jellemzőinek rekonstrukciója cselekményének pszichológiai szempontú elemzése alapján². Maga az elképzelés nem új keletű, a gyakorló nyomozó munkája közben óhatatlanul is alkot egy képet arról az emberről, akit keres. Bár ezt nem hívja profilnak, az általa alkotott mentális kép ugyanazt a célt szolgálja³. A profilalkotás azonban a teljes figyelmét erre a folyamatra fordítja, és a lehető legpontosabb képet igyekszik megalkotni a tettesről, a szubjektivitást és az intuíciót az objektivitásra, tudományos alaposságra és aprólékosságra cserélve⁴.

Nagyon fontos kiemelni, hogy a profil nem váltja ki a hagyományos nyomozati eszközöket és technikákat, nem mondja meg, hogy ki az elkövető, de rámutat arra, hogy – nagy valószínűséggel – milyen típusú személy⁵. Nem helyettesíti a nyomozást, hanem csupán egy eszköz a nyomozó szakember fegyvertárában.

A bűnügyiprofil-alkotás felhasználási területei

Szűkítés – az elkészült profil rámutat arra, hogy a tettes milyen típusú személy lehet⁶. Ezáltal leszűkíthető a lehetséges elkövetői kör, amelyben vizsgálódni érdemes⁷, ezzel a figyelem és az erőforrások a megfelelő irányba terelhetők, fokozva a hatékonyságot és a gazdaságosságot⁸.

Összekapcsolás – bizonyos szempontok alapján megállapítható egyes cselekmények sorozatba, tehát egy elkövetőhöz való tartozása⁹, és bejósolhatók a sorozat további cselekményeinek egyes jellemzői (például helye, jellege).

Az elterjedt nézet szerint ezért leginkább sorozatos erőszakos bűncselekmények esetében használható a módszer. Az utóbbi körülbelül tíz-tizenöt évben azonban megnőtt az érdeklődés az egyszeri cselekmények esetében való alkalmazhatóság, valamint az egyszeri cselekmények profilalkotás szempontjából fontos jellemzőinek kutatása iránt¹⁰. Az általános nézet ma már az, hogy a profilalkotás minden olyan „helyszínes” ügyben felhasználható, ahol az elkövető által alkalmazott erőszaknak nyomai vannak¹¹, és ahol az erőszakos (például emberölési) cselekmény „szokatlan”, az elkövető pszichopatólójájának jegyét is magán hordozza¹².

Nyomozási stratégia – a profilalkotás jelentős segítséget nyújthat a hatékonyabb nyomozási stratégiák kialakításában, különös tekintettel a proaktív technikákra¹³, melyek az úgynevezett „döglött ügyek”, illetve az elakadt nyomozások esetében kaphatnak kiemelt szerepet. Ez az alkalmazási terület a

profilalkotás egyik igen ígéretes hasznát adhatja, hiszen ezek az eljárások az elkövető pszichés működésének pontosabb ismerete által egyre kreatívabbá és hatékonyabbá válhatnak.

Házkutatás – bejósolhatók az elkövető birtokában lévő, a cselekmény elkövetésére utaló tárgyak¹⁴, ezzel fokozva a házkutások célirányosságát.

Kihallgatás – az elkövető általános és specifikus érzelmi, kognitív, viselkedési reakcióinak minél pontosabb ismerete által kialakíthatók a leghatékonyabb kihallgatási stratégiák¹⁵. A profilalkotás tehát nemcsak az ismeretlen elkövető felkutatásában kaphat szerepet, hanem az elfogás utáni szakaszban is nagyban segítheti a bizonyítási folyamatot, a már elfogott elkövetőtől való információszerzést.

A profilalkotás irányzatai

Az alapvető definíciók tisztázása és ezzel a félreértésre alapot adó kérdések körének jelentős redukálása után következzen a profilalkotás irányzatainak, fő módszertani rendszereinek áttekintése.

Diagnosztikus értékelés (diagnostic evaluation)

A profilalkotás első és egyben leghangosabb sikereit orvosok, pszichiáterek és pszichológusok hozták. Hírneves képviselőik *dr. Thomas Bond*¹⁶ (Hasfelmetező Jack esete), *dr. Walter Langer*¹⁷ (Adolf Hitler profilja) és *dr. James Brussel*¹⁸ (az őrült bombagyáros és a bostoni fojtogató esete) munkássága szorosán összefonódik a profilalkotás történeti kezdetével is, hiszen tevékenységük és sikereik utat nyitottak a módszer elfogadásának és fejlődésének.

A diagnosztikus értékelés voltaképpen gyűjtőfogalom, a pszichológusok, pszichiáterek és egyéb, a lélektanban jártas szakemberek profilalkotásban való részvételét foglalja össze. Általánosan alkalmazott módszertana, elméleti háttere nincs, ez minden esetben a profilalkotó szakmai háttérétől, irányultságától és tapasztalatától függ¹⁹. A profil megalkotása a klinikai gyakorlatban alkalmazott diagnosztikus folyamat megfordítása: nem az ismert egyén jellemzőiből következtetnek a jövőben várható cselekvéseire, hanem az ismert cselekvésből az ismeretlen egyén jellemzőire. Az irányzat képviselőinek általában nincs ugyan nyomozati tapasztalatuk és ehhez szükséges speciális ismeretük, a személyiségpatológiák, diagnosztikus kategóriák és együtt járások klinikai praxisból származó beható ismerete igen gazdag, komplexitásában más módszerrel

nem reprodukálható információt tud nyújtani. Manapság is a diagnosztikus értékelés módszerétől származnak a leggazdagabb és legpontosabb profilok²⁰, tévedés esetén azonban a legnagyobb károk is. További kritika a módszerrel kapcsolatban, hogy olyannyira individualista, annyira támaszkodik az egyéni klinikai megítélésre, hogy a validitás, az alkalmazhatóság, a profil megalkotásának folyamata egyáltalán nem vizsgálható és ellenőrizhető²¹.

Bűnügyi nyomozati elemzés (criminal investigative analysis)

A bűnügyi nyomozati elemzés története az FBI kötelékében dolgozó *Howard Teten*nél kezdődött, aki a kriminális magatartással kapcsolatos tudását dr. Brusselnél is gyarapította. Vitathatatlan érdeme, hogy a gondolat gyökerét elültette a testületnél, ám az igazi fénykor az utána következő generációhoz köthető, amelyet *Robert Ressler*, *John Douglas* és *Roy Hazelwood* neve fémjelez. Ők folytatták le azokat az interjúkat a börtönben lévő elkövetőkkel – főként sorozatgyilkosokkal és szexuális emberölések tetteseivel –, amelyek azóta is az FBI profilalkotási módszerének alapjai²².

Kidolgozták a szexuális emberölés motivációs hátterének modelljét²³, ebben hangsúlyozták a korai tapasztalatok és a burjánzó fantáziatevékenység szerepét. Megalkották az azóta elhíresült organizált–deorganizált besorolást, amely a cselekmény elemzése során megállapított színvonal alapján határozza meg a tettesi jellemzőket, és a módszer alapjává vált.

Tapasztalataik alapján kézikönyvet²⁴ adtak ki, amelyben az erőszakos bűncselekményeket a pszichiátriai betegségeket kategorizáló diagnosztikus kézikönyv, a DSM mintájára klasszifikálták és írták le²⁵. Ezen kívül meghatározták a profilalkotás egymásra épülő lépéseit. Az *első* a cselekménnyel kapcsolatos összes elérhető anyag összegyűjtése. A *második* lépés az első szakaszban begyűjtött adatok hét kulcspont (az emberölés típusa és stílusa, elsődleges szándék, áldozati rizikó, tettesi rizikó, eszkaláció, időfaktorok, helyi faktorok) alapján való mintázatba rendezését foglalja magában. *Ezután* a tettes és áldozat között történtek sorrendi rekonstrukciója következik. Ekkor kerül sor a cselekmény motivációjának megfontolására is. A *negyedik* lépés a profil megalkotása, amely tartalmazza a tettes fizikai és demográfiai jellemzőit, szokásait, hiedelmeit, értékrendjét, foglalkozását, kapcsolatait, és a cselekmény előtti és utáni viselkedését is. Az utolsó lépés kedvező esetben a már elfogott tettes jellemzőinek összevetése a profillal²⁶.

Mivel az FBI szakemberei több évtizede folytatják tevékenységüket a profilalkotás terén, hatalmas mennyiségű adat birtokában vannak. Ennek

egyenes következménye, hogy a módszer az évek folyamán egyre inkább az induktív irányba tolódott el, a statisztikai számítások egyszerű algoritmusaira redukálódott. Így könnyen tanítható, olcsó és gyors a módszer, valamint teljes mértékben a nyomozási folyamat igényeire szabott²⁷. Ennek is tulajdonítható, hogy számos ország rendőrsége ezt az irányzatot vette át saját munkájában, köztük – bár angol közvetítéssel és bizonyos módosításokkal – Magyarország is²⁸.

Az FBI módszereit azonban számos kritika is éri napjainkban is. Ezek között első helyen szerepel, hogy a mai módszerek még mindig a *Douglas, Ressler és Hazelwood* által, a nyolcvanas években lefolytatott kutatáson alapulnak²⁹. Amellett, hogy ez a kutatás idejétmúlt, tudományos szempontból több probléma is van vele. Egyrészt meglehetősen alacsony az elemszám, amelynek alapján a kutatók következtetéseiket az egész populációra generalizálták. Másrészt ezen az alacsony elemszámon belül sem homogén a vizsgálati személyek köre. A vizsgálat során nem alkalmaztak *peer review*-t (szakmai lektorálást), így következtetéseik bár igen érdekesek, kevésbé védettek a szubjektivitástól. A kutatás tudományosan igényes, érvényes reprodukciója napjainkig sem történt meg; ha folynak is kutatások az FBI berkein belül, azt elzárják a külvilág elől, eredményeiket és tanulmányaikat nem publikálják, ezzel kivonva kutatásaikat a tudományos ellenőrzések alól³⁰.

A nem az FBI által kiképzett profilalkotók az FBI gyakorlatával kapcsolatban is aggályokat fogalmaznak meg. Az FBI módszere induktív. Az induktív módszerek vonatkozásában mindig megfogalmazható az a kifogás, miszerint az alapfeltevés, hogy hasonló cselekményt hasonló emberek követnek el, nem mindig állja meg a helyét. A specifikus eset ugyanis a legritkábban egyezik meg a statisztikai „átlaggal”. Következtetéseik statisztikai valószínűségen alapulnak, ezért ezt a megfogalmazott profilban ki kellene emelni, és a következtetéseket statisztikai valószínűség formájában kellene megfogalmazni. A kritikusok szerint ez a legritkább esetben valósul meg, holott ez súlyos tévedésekhez vezethet. Ezen kívül az FBI profilalkotóinak háttéréből hiányolják a viselkedés- és lélektani tudományokban való képzettséget, miközben következtetéseik nagyrészt pszichológiai tárgyúak³¹.

Nyomozati pszichológia (investigative psychology)

A nyomozati pszichológia szintén induktív módszer, alapítója *David Canter*, a Liverpooli Egyetem pszichológiaprofesszora³². Az FBI említett módszeréből indult ki, ám míg az egyesült államokbeli profilalkotók a gyakorlati ta-

pasztalataikra alapozták elképzeléseiket, Canter törekvései arra irányulnak, hogy a bűnügyi profilalkotás módszerét tudományos alapokra helyezze³³. A kísérleti pszichológia, szociálpszichológia, kriminológia és forenzikus pszichiátria eredményeit felhasználva alkotja meg azt az elméleti koncepciót, amelyet aztán tudományos tesztelésnek vet alá³⁴. A végső cél egy precíz és széles körben alkalmazható modell létrehozása³⁵.

A tudományosan megalapozott profilalkotási modell létrehozásának alapfeltevése az, hogy léteznek olyan kiugró pszichológiai változók a cselekmények jellemzői között, amelyek az elkövetőhöz köthetők. Ezek a változók egy hierarchikus modellben összegezhetők, ami alapján típusok hozhatók létre. Canter a módszerét a színek osztályozásához és a színekörhöz hasonlítja. Ennek analógiájára úgynevezett *radex*-modellben gondolkodik, amelyben nem metrikus multidimenzionálisskála-módszert alkalmaz. A végeredmény a cselekmény jellemzői és a tettesi tulajdonságok közötti statisztikai összefüggések kör alakban való grafikus ábrázolása. A kör közepén helyezkednek el azok a tulajdonságok, amely sok tettesre általában jellemzők, és a kör szélei felé haladva helyezkednek el az egyre specifikusabb jellemzők. Ezen kívül a modellben elkülönülnek a cselekmények különböző minőségi jellemzői is, amelyek konceptuálisan helyezkednek el a kör középpontja körül³⁶. Így tehát egy olyan kört kapunk, amelyben a gyakoriság, a kapcsolat erőssége és a tematikus hovatartozás szerint helyezkednek el a különböző tételeket jelző pontok. Egyre több tanulmány támasztja alá azt, hogy ez a modell jól használható eszköz a tettesek differenciálásában³⁷. Jelenleg a legnagyobb feladat a cselekmények minőségi jellemzőinek vagy „tematikáknak” és az azokkal együtt járó cselekményi és tettesi jellemzőknek az azonosítása³⁸. Ez idáig sikerült meghatározni bizonyos tematikákat és a hozzá tartozó tulajdonságokat, ezek közül az egyik az áldozat szerepe a tettes számára: személy, tárgy vagy eszköz³⁹. Egy másik tematika, amely – az előbbi aspektussal összefüggésben – visszatérően jelentkezik a tanulmányokban, az agresszió instrumentális vagy expresszív minősége⁴⁰.

A nyomozati pszichológia fejlődésével szükség van a kriminális magatartást magyarázó elméletek kidolgozására is. Canter a kriminális és nem kriminális magatartást a mindennapi aktivitás két szélsőségeként konceptualizálja, és felhívja a figyelmet arra, hogy a legtöbb elkövetőnek a kriminalitás integrált része az általános életvitelének, és nem egy speciális, atipikus momentum⁴¹. Elképzelésében központi fogalom az interperszonális stílus, ez ugyanis az egész személyiséget átítatja. Maga a cselekmény is egy interperszonális történés, amelyben az elkövető megjelenik sajátos, rá jellemző stílusával,

amely nagy valószínűséggel nem sokban különbözik a cselekményen kívüli interakcióitól sem⁴². Az áldozat és elkövető közötti interakciót öt aspektus alapján sorolja be (interpersionális koherencia, a hely és idő szignifikanciája, kriminális jellemzők, kriminális viselkedés és forenzikus elővigyázatosság), és a tettes interpersionális viselkedésének is öt faktorát határozza meg (interpersionális intimitás, szexualitás, szexuális kielégülés, erőszak és agresszió, kriminalitás)⁴³.

A nyomozati pszichológusok jóval túlléptek a sorozatgyilkosok feltérképezésén, és olyan cselekményeket tanulmányoznak, mint a rablás és a gyújtogatás. Kiterjesztik a pszichológia rendvédelemben való felhasználhatóságának körét is, különösen előtérbe helyezve a kihallgatások pszichológiai történéseit, és az egyes interjútechnikák alkalmazását különböző tettes-, áldozat- vagy tanútípusoknál⁴⁴, és kutatásokat folytatnak az elkövetések térbeli jellemzőivel kapcsolatban, tehát a földrajziprofil-alkotás területén is⁴⁵. A profilalkotást csak tevékenységük egyik részének tekintik⁴⁶.

Canter szerint a profilalkotás jövője a tudományos bizonyítékok lassú gyarapításában, az elméletek kidolgozásában és tesztelésében és az eredmények számítógép-alapú döntést támogató rendszerekbe való beépítésében áll⁴⁷.

A nyomozati pszichológiát érő kritikák egyeznek az induktív módszereket általában érő kritikákkal, amelyek elsősorban a statisztikai eredmények egyedi esetben való alkalmazhatóságát kérdőjelezzik meg. Ezen kívül sok olyan elem, amelyet Canter újításnak címkéz, már korábban is létező konstrukció volt, itt csak új néven szerepel. Az azonban vitathatatlan érdeme Canter és tanítványai munkásságának, hogy eredményeik tudományosan igényes kutatásokon alapszanak, az adatgyűjtés folyamatos, eredményeiket tesztelik, alátámasztják és publikálják⁴⁸. További fontos érdemük, hogy azonosították a profilalkotás elméleti alapfeltevéseit, és megkezdték ezek tudományos ellenőrzését⁴⁹.

*Viselkedéses bizonyítékelemzés, deduktív profilalkotás
(behavioral evidence analysis, deductive profiling)*

Brent Turvey módszere az egyik legmodernebb profilalkotási módszer. Kiinduló gondolata, hogy nincs két egyforma eset. Minden cselekményt önmagában szemlél és vizsgál⁵⁰. A profilalkotás folyamatában igyekszik a lehető legkisebbre redukálni a szubjektív komponens szerepét és a bizonytalanságot, és csak azzal dolgozik, ami tény és bizonyított; nem él feltételezésekkel. Az átlagolt elkövetői típusok alkalmazása helyett a helyszín jellemzőinek és a meg-

jelenő viselkedés mintázatainak részletes vizsgálatát folytatja le, és annak alapján érvel, hogy mely specifikus elkövetői jellemzőkre van bizonyíték. A statisztikai módszereket és elméletalkotást ugyan fontosnak, de kevésnek találja. Hasznukat elsősorban a hipotézisalkotásban való használhatóságukban látja, amelyet aztán deduktív logikai levezetések⁵¹ útján tesztelni lehet, végül eljutva a pontos és helyes megoldáshoz. Ezért ebben az irányzatban nagyon fontos a kritikai gondolkodás, a multidiszciplináris szemlélet és a módszer fegyelmezett alkalmazása. Ezen kívül – mivel a profilalkotó munkájának nagy része a rendelkezésre álló adatok megbízhatóságának és a cselekménnyel való kapcsolatának elemzésével telik – a lélektani képzettség mellett alapvető fontosságúnak tartja a forenzikus tudományokban való jártasságot⁵².

Turvey is leírja azokat az egymásra épülő lépéseket, amelyek végül elvezetnek a profil megalkotásához. Elsőként a nem egyértelmű forenzikus bizonyítékok elemzése történik meg. Ez biztosítja azt, hogy az adatok, amelyekből a következtetéseket a profilalkotó levonja, csak biztosan hitelesek és valóságok legyenek, hiszen *„a profil csak annyira lehet jó, mint a bizonyíték, amire épül”*⁵³. Ehhez a szakaszhoz kötődik a cselekmény lehető legpontosabb (történeti) rekonstrukciója is, amely Turvey módszerében voltaképpen az egész profilalkotási folyamat alapja. Ezt az elemzést csak a forenzikus tudományokban képzett vagy legalább magas szinten jártas szakember végezze, aki optimális esetben, de nem feltétlenül maga a profilalkotó. További alapvető elem a viktimológiai elemzés, amely az áldozat életvitelére, személyiségére, kapcsolataira és az ebből adódó kockázati szintre fókuszál. A rizikót mind az áldozat, mind pedig a tettes perspektívájából vizsgálják az egész életvitelre és az áldozattá válás pillanatára nézve. A viktimológiai információk nagyon fontosak annak valószínűsítésében is, hogy az áldozat és a tettes között lehetett-e kapcsolat, és ha igen, akkor milyen jellegű. Ezen kívül megtörténik a helyszín jellegzetességeinek leírása. Egyebek között olyan faktorok meghatározására kerül sor, mint a megközelítés módja, a kontrollgyakorlás módja, a helyszín típusa, a szexuális cselekmények természete és sorrendje, vagy a verbális aktivitás⁵⁴. Látható, hogy az FBI módszeréhez hasonló, bizonyos pontokon pedig eltérő adatokon és lépéseken alapszik a magatartási mintázatok leírása, ám itt a korábbi szakaszok összes információjának integrálása és a tettesi jellemzők okfejtése nem a statisztikai valószínűségek megállapítása, hanem a deduktív logikai levezetés alapján történik meg⁵⁵.

Turvey ellenzi a szokásos tulajdonságlisták használatát, mivel ezek indukzív úton készülnek, és ezért véleménye szerint az általuk adott eredmény nem elég megbízható. Meglátása szerint négy terület van, amelyen a deduktív

módszerrel magas biztonsággal vonhatók le következtetések: a tettes és az áldozat közötti kapcsolat, a helyszín ismerete, a módszerek és anyagok ismerete, valamint a kriminális jártasság⁵⁶.

Összességében elmondható, hogy a módszer neve ellenére sem tisztán deduktív. Nagyban támaszkodik az indukcióra a hipotézisek megalkotásában, amelyeket aztán a bizonyítékok ismeretében tesztel. Előnye, hogy objektív, és tudományos alapokon nyugszik⁵⁷. Noha ezzel a módszerrel a profil megalkotása meglehetősen időigényes, kiterjedt szaktudást igényel, és a profilalkotó a tettes jellemzőinek rövidebb listáját adja át a nyomozó hatóságnak, eredményei azonban jóval megbízhatóbbak és egyénre szabottabbak, mint a többi módszer esetében⁵⁸.

Kisebb irányzatok

Az utóbbi években megjelentek újabb elméletek a profilalkotásban. Ezek általában a már meglévő elképzelések továbbfejlesztésére, kiegészítésére vagy azok integrálására törekuszenek, de nem annyira kidolgozottak vagy elfogadottak, mint a négy nagyobb irányzat. Ezek közül hármat emelünk ki.

Kriminális működés profilozása (crime action profiling; CAP)

Olvasmányaiban észlelve a gyakorlati alkalmazás konkrétumai, valamint a bejárás pontosságára vonatkozó kutatások hiányát, Kocsis aggódni kezdett a tudományos igényesség miatt, és saját kutatásokba kezdett a profilalkotás területén. A profilalkotás tudományos megalapozottságú fejlődésének határozott szószólójának tartja magát. Megközelítése induktív, statisztikai és empirikus irányultságú. Mivel kutatásai egyre kiterjedtebbé váltak, így napjainkban ezt saját megközelítésének tekinti, és a kriminális működés profilozásának (*crime action profiling; CAP*) nevezte el. A profilalkotást önálló technikának tekinti, gyökereit a forenzikus pszichológia diszciplináris tudásában, jövőjét pedig a különböző modalitású sorozatos bűncselekmények empirikus, pszichometriai módszerekkel megalkotott modelljeiben látja. Tanulmányai az erőszakos bűnözés viselkedéses mintáira és a profilalkotás struktúrájára, elemeire, folyamataira, pontosságára és a szükséges képességek vizsgálatára terjednek ki. Könyvében⁵⁹ a sorozatos szexuális erőszak, sorozatos/szexuális emberölés és a sorozatos gyújtogatás empirikus modelljét, valamint a tettes térbeli fellelhetőségének elemzését mutatja be. A modell

I. számú táblázat

A profilalkotás négy nagy paradigmájának összefoglalása*

Paradigma	Diagnosztikus értékelés (Diagnostic Evaluation; DE)	Bűnügyi nyomozati elemzés (Criminal Investigative Analysis; CIA)	Nyomozati pszichológia (Investigative Psychology; IP)	Viselkedésszerű bizonyítékelemzés (Behavioral Evidence Analysis; BEA)
Vezető nevek	Dr. Bond, dr. Brussel	FBI Magatartás-tudományi Egység, Teten, Mullany, Ressler, Douglas, Hazelwood, Safarik	Canter, Salfati, Alison, Santtila, Häkkinen	Turvey, Petherick, Chisum
Irodalom	A klinikai pszichológia, pszichiátria irodalma, elsősorban a pszichodinamikus területen	Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John F. Douglas: Sexual homicide, Patterns and motives ⁴⁰ John F. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: Crime Classification Manual ⁴¹	Folyóiratok, például: Journal of Investigative Psychology and Offender Pro- filing Homicide Studies	Brent E. Turvey: Criminal profiling, third edition: An introduction to behavioral evi- dence analysis ⁴²
Lényeg	Mentális egészségügyben dolgozó szakemberek egyéni konzultációja, akik pszichológiai, pszichiátriai, kri- minológiai ismereteiket alkalmazzák és használják fel	Az első koherens kutatás, amely specifi- kusan és szisztematikusan a bűnügyi pro- fil-alkotásra irányult. Kimondottan a nyomozati munkában részt vevők szük- ségleteinek megfelelően fejlesztették ki. Tipológiákat alkottak a saját börtöninter- júk kutatásuk alapján. A legismertebb ezek közül az organizált és dezorganizált tipológia, amely a bűntényeket az elköve- tési jellegzetességekben mutatókozó kifi- nomultság alapján osztályozza	A profilozást erősen metodo- lógiai szempontból közelíti meg, és igyekszik a társada- lomtudományi ágakban kutató- ni, a tudást a kutatásokra ala- pozni. A profilalkotást a pszichológia önálló részterüle- teként határozza meg, elköve- ntíve azt a hagyományos fo- renzikus pszichológiától. Számszerűsége törekszik	Voltaképpen nem tekinthető önálló irány- zatnak, mert nem építi be magába a leg- újabb kutatási eredményeket. Ehelyett egyesíteni igyekszik az erőszakos bűnö- zésről szóló korábbi kriminológiai, filozó- fiai, bűnügyi technikai irodalmakat. Idoso- rolható az érvelés, következtetés különböző formáinak megkülönböztetése: induktív és deduktív következtetés elkülö- nítése
Jellemzők	Idioszinkratikus, ad hoc, kísérleti, klinikai ítéletalkotás	Idioszinkratikus A felajánlott jellemzők széles köre	Szisztematikus, komparatív	Fizikai bizonyíték, egyéni, nem kompara- tív, konzervatív megközelítés
Fókusz	A cselekménnyel összefüggő visel- kedések pszichodinamikus értelme- zése	A cselekményt felelős elkövető	Korábbi hasonló cselekmé- nyek kutatása a bűnügyi ada- tokból	A cselekmény rekonstrukciója a fizikai bizonyítékok alapján

* Forrás: Wayne Petherick: i. m.; Richard N. Kocsis: i. m.

2. számú táblázat

A különböző típusú profilok tartalma Petherick 2007-es kutatása alapján* (%)

	Diagnosztikus értékelés	Bűnügyi nyomozati elemzés	Nyomozati pszichológia	Viselkedéses bizonyíték-elemzés
Fegyverhasználat	12,5	10,5	0,0	35,7
Kontaktus pontja	0,0	0,0	0,0	28,6
Helyszíntípus	0,0	0,0	0,0	71,4
Megváltoztatott helyszín	0,0	26,3	0,0	28,6
Dokumentumok vizsgálata	25,0	31,6	25,0	92,9
Vizsgálatok elvégzése	0,0	10,5	0,0	42,9
Viktimológia	0,0	52,6	0,0	42,9
Az áldozat életstílusából adódó rizikó	0,0	57,9	0,0	50,0
A helyszín ismerete	0,0	10,5	0,0	28,6
Az áldozat ismerete	0,0	15,8	12,5	28,6
Megközelítés módja	0,0	26,3	25,0	57,1
Támadás módja	12,5	5,3	12,5	43,9
Kontroll módja	0,0	26,3	0,0	64,3
Erő alkalmazása	0,0	5,3	0,0	57,1
Áldozati ellenállás	0,0	15,8	0,0	42,9
Elővigyázatossági akciók	0,0	15,8	25,0	64,3
Kriminális képesség	12,5	10,5	12,5	42,9
Áldozat bizalma	0,0	15,8	0,0	14,3
Tettes támadás előtti viselkedése	0,0	15,8	0,0	0,0
Áldozat kiválasztása	12,5	31,6	12,5	7,1
Szándék	0,0	31,6	0,0	14,3
Ügyek összekapcsolása	0,0	31,6	37,5	0,0
Forenzikus elővigyázatosság	0,0	10,5	12,5	7,1
Nyomozati javaslatok	12,5	15,8	12,5	14,3
Fantázia	12,5	31,6	0,0	7,1
Tervezés	0,0	47,4	62,5	42,9
Motiváció	69,4	63,2	50,0	92,9
Kockázatfelmérés	25,0	26,3	37,5	0,0
Tettes támadás utáni viselkedése	12,5	31,6	0,0	0,0
Geográfia	25,0	52,6	75,0	7,1
Tettes lakóhelye	25,0	15,8	25,0	7,1
Tettes kapcsolatai	50,0	52,6	50,0	0,0
Házassága	12,5	26,3	37,5	7,1
Szociális készségei	62,5	37,8	25,0	0,0
Tettes munkája	25,0	47,4	50,0	7,1
Transzport módja	0,0	31,6	37,5	7,1
Neme	25,0	68,4	37,5	28,6
Személyisége	62,5	63,2	50,0	14,7
Diagnózis	87,5	36,8	25,0	0,0
Kriminális előélete, priusz	12,5	31,6	50,0	7,1
Kora	25,0	57,9	50,0	0,0
Iskolai végzettsége	37,5	31,6	25,0	7,1
Intelligenciája	12,5	47,4	25,0	0,0
Rassz	12,5	42,1	25,0	7,1
Mentális betegség	37,5	21,1	25,0	0,0
Megjelenése	12,5	31,6	12,5	0,0
Figyelmeztetések, elővigyázatosság	50,0	63,2	50,0	7,1
Kihallgatási stratégia	25,0	5,3	25,0	0,0

* Forrás: Wayne Petherick: i. m.

módszerében és megközelítésében emlékeztet Canter és a nyomozati pszichológia elképzeléseire, ennek ellenére azonban egyelőre nem tűnik széles körben elfogadottnak. Kiemelendő, és sokat hivatkozott értéke azonban a profilalkotás pontosságának empirikus kutatása.

Földrajziprofil-alkotás (geographic profiling)

A földrajziprofil-alkotás feltevése, hogy a tettes számára ismerős vagy fontos helyek (lakóhely, munkahely, egyéb aktivitási csomópontok) meghatározhatók az általa elkövetett cselekmények térbeli elhelyezkedése alapján. A módszer elsősorban sorozatos elkövetéseknél alkalmazható, és a tettes valószínű magatartásának térbeli vonatkozásaira és a cselekmények térbeli jellemzői közötti kapcsolatra fókuszál azon alapfeltevés alapján, hogy a kriminális cselekvés nem véletlenszerű. Eredetileg kiegészítésként szolgált a már elkészült profil mellé, sőt azt tartották, hogy a földrajzi profil önmagában nem készíthető el. *Kim Rossmo* munkássága nyomán azonban újabban a profilalkotás önálló ágaként azonosítják, és már önmagában is alkalmazzák⁶³.

A következtetések néhány nagyon egyszerű feltevésen alapszanak. A fő alapelv, a „legkisebb erőfeszítés” (Rossmónál a közelség elve) azt jelenti, hogy ha adott két cselekvési lehetőség, az emberek azt választják, amelyik kevesebb erőfeszítést igényel. Ennek földrajzi vetülete a „távolságleépülés”, azaz: minél nagyobb a távolság a „bázistól”, annál kevesebb az elkövetett bűncselekmény, és fordítva. Ebből az következne, hogy a tettesek legszívesebben közvetlenül saját környezetükben követik el cselekményeiket, ez azonban távolról sincs így. Rossmo ezért bevezette a „pufferzóna” kifejezést, amely közvetlenül a tettes otthonát veszi körbe, és amelyen belül a cselekmények elkövetése nemkívánatos számukra, mivel az növelné a lebukás kockázatát⁶⁴.

Ez nagyon egyszerűnek tűnik, a tettesek döntési mechanizmusait azonban nagyban bonyolítják a valós környezet sajátosságai, változatosságai. Különösen igaz ez városi környezetben. Ezen kívül a tettes nem mindig van abban a helyzetben, hogy kedve szerint választhassa meg a cselekmény helyét, hiszen külső kényszerítő körülmények hatnak rá. Például a munkaideje (ha van), házastársának figyelő szeme, anyagi lehetőségei, kora és kriminális tapasztalata. Ezen kívül Canter leírt két elkövetői típust a térbeli preferenciák tekintetében. Az egyik a „martalóc”, aki otthonról indul támadásaira, ezért otthona a két, egymástól legtávolabb eső cselekmény helyszíne által alkotott körön belül keresendő. A másik az „ingázó”, akinek szintén van bázisa, de az az ott-

honától eltérő földrajzi területen található. A bázis nem az otthona, mégis szolgálhat számára valamilyen jelentőséggel⁶⁵.

A földrajziprofil-alkotás jövője az egyre kiterjedtebb empirikus vizsgálatokban és a számítógépes alkalmazások fejlesztésében áll. Ezért az irányzat művelői az említett faktorokat igyekeznek beépíteni az elméletekbe, a vizsgálati hipotézisekbe és az egyre szofisztikáltabb programokba is⁶⁶.

A módszer alkalmazhatóságának azonban sok feltétele van, ami jelentősen szűkíti a felhasználhatóság körét⁶⁷. Legfontosabbként említhető, hogy a földrajzi profil csak olyan esetekben alkalmazható, ahol a nyomozó hatóság egyértelműen bizonyítani tudja a cselekmények sorozatba tartozását. A megbízhatóságot jelentős mértékben rontják a sorozat tévesen azonosított elemei, illetve a be nem jelentett cselekmények. A kritikusok aggályosnak találják, hogy a viselkedés egyetlen jellemzője alapján, a tettesről készített egész profil nélkül vonnak le indokolatlanul széles körű következtetéseket. Kifogásként jelenik meg az is, hogy a földrajziprofil-alkotás tudásanyaga elsősorban rablás és tulajdon elleni cselekmények tapasztalatából származik, ami egyáltalán nem biztos, hogy alkalmazható a személy elleni erőszakos bűncselekmények esetében⁶⁸.

Klinikai deduktív irányzat (clinical deductive profiling)

A klinikai deduktív irányzat integratív szemléletet képvisel. Azok az irányzatok, amelyek szigorúan a tudományos és a statisztikai megközelítést veszik alapul, vesztenek a kapott információból, így szegényebb a profil, amelyet szolgáltatni tudnak. Azok pedig, amelyek a klinikai ismereteket veszik alapul, gazdag képet adnak ugyan, de túlságosan alapoznak az alkotó szakértelmére és szubjektív meglátásaira, ezért nagyobb a tévedés esélye. A klinikai deduktív módszer a statisztikai módszerek felgyűlt tudásanyagát és nem induktív elemeit, a deduktív módszer tudományosságát és alapelveit és a diagnosztikus értékelések gazdagságát és mélységét igyekszik ötvözni. Ezzel gazdag információt nyújtó, széles körű és rugalmas profilalkotási módszert remélnek létrehozni. Ehhez olyan profilalkotókra van szükség, akik magas szintű pszichológiai (különösen klinikai pszichológiai) ismeretekkel bírnak, jártasak a forenzikus technikákban és tudományokban, a kriminalisztikában, kriminológiában, kriminálpszichológiában, valamint a nyomozás folyamatában, amelyben képesek rugalmasan és integráltan részt venni. Ebben pedig a klinikai pszichológusok elengedhetetlen szerepét hangsúlyozzák⁶⁹.

Az elképzelés ígéretes, de a szerző sajnos nem vagy alig tér ki a gyakorlati megvalósítás és a profilalkotás folyamatába való integrálás részleteire.

Magyarországi gyakorlat

Magyarországon 1996-ban kezdődött a profilalkotás alkalmazása az Országos Rendőr-főkapitányság Kriminálisztikai Azonosító Szolgálatánál⁷⁰, és 1997 óta folytatja tevékenységét a profilalkotó csoport az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főigazgatóság Elemző és Koordinációs Igazgatóságán⁷¹. Erőszakos bűncselekmények és gyanús eltűnési ügyek felderítésében nyújtanak segítséget. Az alkalmazott módszer angol közvetítéssel az Egyesült Államokból, *Bendzsák Katalin és Benke Miklós* 1993-as egyesült királyságbeli, *Chilkó Ferenc* 1993-as bécsi és *Kunos Imre* 1995-ös lyoni szakmai látogatása után érkezett hazánkba⁷². A hazai módszer alapjait – amelyet szociológiai típusú vagy specifikus elkövetői profilalkotásnak neveztek el – *Fülöp Gyula* szociológus és *Pálvölgyi Miklós* programozó matematikus alkotta meg. Munkájuk eredménye egy 254 kérdést tartalmazó, statisztikai kódolásra alkalmas kérdőív, amely a bűncselekmények áldozatainak sérüléseire, a talált nyomokra, elkövetési módokra kérdez rá, és egy számítógépes program, amely az adatok összegyűjtését és rendszerezését szolgálja⁷³. Ebből már sejthető, hogy a módszer alapvetően statisztikai, tehát induktív beállítottságú, és azon az alapfeltevésen alapszik, hogy hasonló sértettek sérelmére, hasonló bűncselekményt, hasonló módon feltehetően hasonló tettesek követnek el⁷⁴. Ennek értelmében az összegyűjtött adatokon elvégzett statisztikai számítások segítségével valószínűsíthetők a tettesek személyiségjegyei⁷⁵. A magyar módszer még inkább támaszkodik a számítógépes eljárásokra, mint amerikai vagy angol elődje, ezzel még inkább kiküszöböli az emberi tényezőt és a szakmai gyakorlat jelentőségét⁷⁶.

Adatbázisukban 2004-es adat szerint az 1970-es évekig visszamenőleg 23 ezer felderített bűncselekmény adatai állnak rendelkezésre⁷⁷. A profilalkotási folyamat során a megoldandó ügy adatait beviszik a rendszerbe. A program az új ügy adatait a korábbi elkövetések adataival összehasonlítva egy hasonlósági sorrendet ad meg, amelynek elején a leginkább hasonló eset áll. Ezt a listát a profilalkotó nagyjából harmincöt-negyven esetre szűkíti. A számítógép ezekből az adatokból keresztáblázatot alkot, és a profilalkotó ez alapján állapítja meg a keresett elkövető jellegzetességeinek valószínűségét százalékos formában⁷⁸. A profilalkotás természetesen nem fejeződik be a valószínű-

ségek kiszámításával, hiszen a profil teljessé válásához szükséges az adatok életszerűvé tétele, a profil „megrajzolása”, amit a nyomozói tapasztalattal, pszichológiai és kriminológiai szaktudással bíró szakemberek együttműködése tesz lehetővé⁷⁹.

A módszert első ízben az elhíresült bolti sorozatgyilkosságnál alkalmazták sikerrel. Hazánkban évente három-négyszáz élet elleni bűncselekmény történik, ennek tíz százalékában, tehát harminc-negyven esetben ismeretlen a tettes. Ilyenkor válhat szükségessé a profilalkotók közreműködése a nyomozásban⁸⁰. Ezen kívül a módszer alkalmazható rablások, szexuális jellegű erőszakos bűncselekmények vagy ezek sorozatai esetén⁸¹.

Boros meglátása szerint Magyarországon a profilalkotás használatára történtek ugyan kísérletek, de – bár ezek nem voltak sikertelenek – a nyomozati munkában mégsem terjedt el a rendszeres felhasználás. Ennek oka szerint a nyomozó hatóságok konzervativizmusa, idegenkedése az új módszertől, másrészt a speciálisan képzett szakemberek hiánya. Ezen kívül megemlíti, hogy Magyarországon szerencsére csak kis számban fordulnak elő olyan jellegű és súlyosságú cselekmények, amelyek indokolnák vagy kikényszerítenék a profilalkotás használatát⁸². A profilalkotás azonban – ahogyan azt a tanulmány elején jeleztük – nem kizárólag a legsúlyosabb vagy sorozatos cselekmények esetében alkalmazható.

IRODALOM

Bennel, Craig – Corey, Shevaun: Geographic profiling of terrorist attacks. In: **Richard N. Kocsis: (ed.):** Criminal profiling: Principles and practice. Humana Press, Totowa, New Jersey, 2006, pp. 189–203.

Bijleveld, Catrien – Smit, Paul: Homicide in the Netherlands: On the structuring of homicide typologies. *Homicide Studies*, vol. 10, no. 3, 2006

Boros János: A bűnözői profilalkotástól a tanúkihallgatásig: törekvések a mai kriminálpszichológiában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2003/2.

Canter, David: Offender profiling and criminal differentiation. *Legal and Criminal Psychology*, no. 5, 2000

Canter, David: Offender profiling and investigative psychology. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, no. 1, 2004

Chilkó Ferenc: Adalék a profilalkotásról szóló cikkhez. *Rendészeti Szemle*, 1994/6.

Coupe, James J.: A clinical approach to deductive criminal profiling. Institute for Graduate Clinical Psychology, Chester, 2003

Crabbé, Ann – Decoene, Stefaan – Vertommen, Hans: Profiling homicide offenders: A review of assumptions and theories. *Agression and Violent Behavior*, no. 13, 2008

- Csernyikné Póth Ágnes:** A profilalkotás lényege. In: **Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály (szerk.):** Kriminálpaszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 213–217. o.
- Davis, Joseph A.:** Criminal personality profiling and crime scene assessment. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 15, no. 3, 1999
- Douglas, John E. – Burgess, Ann W. – Burgess, Allen G. – Ressler, Robert K.:** Crime Classification Manual. Jossey-Bass, San Francisco, 2006
- Douglas, John E. – Olshaker, Mark:** Mind hunter: Inside the FBI's elite serial crime unit. Pocket Books, New York, 1996
- Fülöp Gyula:** Bűnözői profilalkotás a hazai bűnüldözésben. *Belügyi Szemle*, 1997/12.
- Kemény Gábor:** A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 1999/3.
- Kiss Anna:** Profilalkotás mint új kriminalisztikai módszer? In: **Pusztai László (szerk.):** Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv. IKVA, Budapest, 1995, 217–232. o.
- Kocsis, Richard N.:** Criminal profiling: Principles and practice. Humana Press, Totowa, New Jersey, 2006
- Last, Stephanie K. – Fritzson, Katarina:** Investigating the nature of expressiveness in stranger, acquaintance and intrafamilial homicides. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, no. 2, 2005
- Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa:** A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 2004/6.
- Petherick, Wayne:** Criminal profiling: A qualitative and quantitative analysis of process and content. Robina Queensland, Bond University, Australia, 2007
- Ressler, Robert K. – Burgess, Ann W. – Douglas, John E.:** Sexual homicide. Patterns and motives. The Free Press, New York, 1992
- Salfati, C. Gabrielle:** The nature of expressiveness and instrumentality in homicide. *Homicide Studies*, vol. 4, no. 3, 2000
- Salfati, C. Gabrielle:** A European perspective on the study of homicide. *Homicide Studies*, vol. 5, no. 4, 2001
- Salfati, C. Gabrielle:** Offender interaction with victims in homicide. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 18, no. 5, 2003
- Salfati, C. Gabrielle:** Offender interaction with victims in homicide: A multidimensional analysis of frequencies in crime-scene behaviors. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 18, no. 5, 2003 [2003b]
- Salfati, C. Gabrielle – Dupont, France:** Canadian homicide: An investigation of crime-scene actions. *Homicide Studies*, vol. 10, no. 2, 2006
- Santtila, Pekka – Canter, David – Elfgren, Thomas – Häkkänen, Helinä:** The structure of crime-scene actions in Finnish homicides. *Homicide Studies*, vol. 5, no. 4, 2001
- Santtila, Pekka – Häkkänen, Helinä – Canter, David – Elfgren, Thomas:** Classifying homicide offenders and predicting their characteristics from crime-scene behavior. *Scandinavian Journal of Psychology*, no. 44, 2003

Santtila, Pekka – Runtti, Markus – Mokros, Andreas: Predicting offender's criminal record from antisocial lifestyle indicators of homicide victims. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 19, no. 5, 2004

Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2005

Turvey, Brent E.: Criminal profiling, third edition: An introduction to behavioral evidence analysis. Elsevier, London, 2008

LÁBJEGYZETEK

- 1 Csernyikné Póth Ágnes: A profilalkotás lényege. In: Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály (szerk.): *Kriminálpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 213–217. o.
- 2 Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: Sexual homicide. Patterns and motives. The Free Press, New York, 1992, p. 234.
- 3 Chilkó Ferenc: Adalék a profilalkotásról szóló cikkhez. *Rendészeti Szemle*, 1994/6., 81–84. o.
- 4 Kemény Gábor: A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 1999/3., 3–20. o.
- 5 Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: i. m.; Kiss Anna: Profilalkotás mint új kriminálisztikai módszer? In: Pusztai László (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv*. IKVA, Budapest, 1995, 217–232. o.; Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 2004/6., 51–65. o.
- 6 Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: i. m.; Kiss Anna: i. m.
- 7 Csernyikné Póth Ágnes: i. m.; Kemény Gábor: i. m.
- 8 Kemény Gábor: Uo.; Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.; Joseph A. Davis: Criminal personality profiling and crime scene assessment. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 15, no. 3, 1999, pp. 291–301.
- 9 Csernyikné Póth Ágnes: i. m.; Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: i. m.; Kemény Gábor: i. m.; Ann Crabbé – Stefaan Decoene – Hans Vertommen: Profiling homicide offenders: A review of assumptions and theories. *Agression and Violent Behavior*, no. 13, 2008, pp. 88–106.
- 10 Ann Crabbé – Stefaan Decoene – Hans Vertommen: Uo.; C. Gabrielle Salfati: A European perspective on the study of homicide. *Homicide Studies*, vol. 5, no. 4, 2001, pp. 286–291.; C. Gabrielle Salfati: Offender interaction with victims in homicide. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 18, no. 5, 2003, pp. 490–512.; C. Gabrielle Salfati: The nature of expressiveness and instrumentality in homicide. *Homicide Studies*, vol. 4, no. 3, 2000, pp. 265–293.; C. Gabrielle Salfati – France Dupont: Canadian homicide: An investigation of crime-scene actions. *Homicide Studies*, vol. 10, no. 2, 2006, pp. 118–139.; C. Gabrielle Salfati: Offender interaction with victims in homicide: A multidimensional analysis of frequencies in crime-scene behaviors. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 18, no. 5, 2003, pp. 490–512. [2003b]; Pekka Santtila – Helinä Häkkänen – David Canter – Thomas Elfgren: Classifying homicide offenders and predicting their characteristics from crime-scene behavior. *Scandinavian Journal of Psychology*, no. 44, 2003, pp. 107–118.; Pekka Santtila – Markus Runtti – Andreas Mokros: Predicting offender's criminal record from antisocial lifestyle indicators of homicide victims. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 19, no. 5, 2004, pp. 541–557.; Stephanie K. Last – Katarina Fritzson: Investigating the nature of expressiveness in stranger, acquaintance and intrafamilial homicides. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, no. 2, 2005, pp. 179–193.; Pekka Santtila – David Canter – Thomas Elfgren – Helinä Häkkänen: The structure of crime-scene actions in Finnish homicides. *Homicide Studies*, vol. 5, no. 4, 2001, pp. 363–387.; Catrien Bijleveld – Paul Smit: Homicide in the Netherlands: On the structuring of homicide typologies. *Homicide Studies*, vol. 10, no. 3, 2006, pp. 195–219.; John E. Douglas – Mark Olshaker: *Mind hunter: Inside the FBI's elite serial crime unit*. Pocket Books, New York, 1996, p. 397.

- 11 Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.
- 12 Brent E. Turvey: *Criminal profiling, third edition: An introduction to behavioral evidence analysis*. Elsevier, London, 2008, p. 753.; John E. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: *Crime Classification Manual*. Jossey-Bass, San Fransisco, 2006, p. 555.
- 13 A proaktív stratégia arra irányul, hogy a társadalom partnerré váljon a bűntény megoldásában (8). Douglas itt beszél azokról a proaktív kezdeményezésekről (voltaképpen pszichológiai csapdákról), ahol az elkövetőt érzékenyen érintő témakörök ismeretében a tettes specifikus, előre jósolt válaszára számíthatunk, ezzel tovább szűkítve a gyanúsított kört, illetve leleplezve a tettest. John E. Douglas – Mark Olshaker: i. m.
- 14 Ann Crabbé – Stefaan Decoene – Hans Vertommen: i. m.
- 15 Kemény Gábor: i. m.
- 16 Dr. Thomas Bond valójában igazságügyi patológus volt, aki Hasfelmetsző Jack áldozatainak vizsgálata alapján jutott arra a következtetésre (dr. George Phillips véleményével ellentétben), hogy a tettesnek nincsen speciális sebészeti képzettsége. Emellett rámutatott a tettes valószínű személyiségjegyeire is, például a szexuális deviancia természetére, a magányosságra, az excentricitásra, és jóöltözöttségre. Wayne Petherick: *Criminal profiling: A qualitative and quantitative analysis of process and content*. Robina Queensland, Bond University, Australia, 2007, p. 291.
- 17 Dr. Walter Langer pszichiáter a Stratégiai Szolgálati Iroda (a CIA elődje) megbízásából készített személyiségprofil Adolf Hitlerről, öt szempont szerint: Hitler hogyan látja önmagát, hogyan látják őt a német emberek, hogyan látják őt munkatársai, Hitler pszichológiai elemzése és rekonstrukciója, és valószínű jövőbeni viselkedése. Az utóbbi szekcióban szerepelt a társaival együtt elkövetett öngyilkosság is mint lehetőség, igaz, hét alternatív forgatókönyv mellett. Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.; Wayne Petherick: Uo.
- 18 Dr. James Brusselt először a New York-i rendőrség kérte fel az úgynevezett örült bombagyáros ügyében. Az elkövető legalább 37 bombát helyezett el New York különböző pályaudvarain és színházai-ban. A dr. Brussel által készített profil, amelyet a helyszínek és a tettes által a helyi újságoknak küldött levelek alapján alkotott, és amelynek segítségével végül elfogták az elkövetőt, hírhedt pontosságú volt. John E. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: i. m.; Fülöp Gyula: *Bűnözői profilalkotás a hazai bűnüldözésben*. Belügyi Szemle, 1997/12., 5–11. o.; Richard N. Kocsis: *Criminal profiling: Principles and practice*. Humana Press, Totowa, New Jersey, 2006, p. 273. Később dr. Brusselt felkérték a bostoni fojtogató esetének elemzésére is, itt azonban nem sikerült olyan horderejű sikert aratnia, mint első ügyében. Wayne Petherick: i. m.
- 19 Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: i. m.; James J. Coupe: *A clinical approach to deductive criminal profiling*. Institute for Graduate Clinical Psychology, Chester, 2003, p. 104.
- 20 James J. Coupe: i. m.
- 21 Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: i. m.; James J. Coupe: Uo.
- 22 Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: i. m.
- 23 Uo. 234. o.
- 24 John E. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: i. m. 555. o.
- 25 Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: i. m.; Joseph A. Davis: i. m.; Wayne Petherick: i. m.; James J. Coupe: i. m.; John E. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: Uo.
- 26 Wayne Petherick: i. m.; John E. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: Uo.
- 27 Wayne Petherick: Uo.; James J. Coupe: i. m.
- 28 Kemény Gábor: i. m.; Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.; Fülöp Gyula: i. m.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika. Dialóg Campus, Budapest–Pécs*, 2005, 205–227. o.
- 29 Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: i. m.

- 30 Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: i. m.; James J. Coupe: i. m.
- 31 Wayne Petherick: Uo.; Brent E. Turvey: Uo.
- 32 Boros János: A bűnözői profilalkotástól a tanúkihallgatásig: törekvések a mai kriminálpszichológiában. Magyar Pszichológiai Szemle, 2003/2., 275–292. o.
- 33 Kemény Gábor: i. m.
- 34 Wayne Petherick: i. m.
- 35 C. Gabrielle Salfati (2001): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2000): i. m.; C. Gabrielle Salfati – France Dupont: i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003b): i. m.; Pekka Santtila – Helinä Häkkänen – David Canter – Thomas Elfgren: i. m.; Pekka Santtila – Markus Runtti – Andreas Mokros: i. m.; Stephanie K. Last – Katarina Fritzon: i. m.; Pekka Santtila – David Canter – Thomas Elfgren – Helinä Häkkänen: i. m.; Catrien Bijleveld – Paul Smit: i. m.; John E. Douglas – Mark Olshaker: i. m.; Wayne Petherick: Uo.
- 36 C. Gabrielle Salfati (2001): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2000): i. m.; C. Gabrielle Salfati – France Dupont: i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003b): i. m.; Pekka Santtila – Helinä Häkkänen – David Canter – Thomas Elfgren: i. m.; Pekka Santtila – Markus Runtti – Andreas Mokros: i. m.; Stephanie K. Last – Katarina Fritzon: i. m.; Pekka Santtila – David Canter – Thomas Elfgren – Helinä Häkkänen: i. m.; Catrien Bijleveld – Paul Smit: i. m.; John E. Douglas – Mark Olshaker: i. m.; David Canter: Offender profiling and criminal differentiation. Legal and Criminal Psychology, no. 5, 2000, pp. 23–46.
- 37 David Canter: Offender profiling and investigative psychology. Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, no. 1, 2004, pp. 1–15.; C. Gabrielle Salfati (2001): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2000): i. m.; C. Gabrielle Salfati – France Dupont: i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003b): i. m.; Pekka Santtila – Helinä Häkkänen – David Canter – Thomas Elfgren: i. m.; Pekka Santtila – Markus Runtti – Andreas Mokros: i. m.; Stephanie K. Last – Katarina Fritzon: i. m.; Pekka Santtila – David Canter – Thomas Elfgren – Helinä Häkkänen: i. m.; Catrien Bijleveld – Paul Smit: i. m.; John E. Douglas – Mark Olshaker: i. m.
- 38 David Canter (2000): i. m.
- 39 Uo.; C. Gabrielle Salfati (2001): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2000): i. m.; C. Gabrielle Salfati – France Dupont: i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003b): i. m.; Pekka Santtila – Helinä Häkkänen – David Canter – Thomas Elfgren: i. m.; Pekka Santtila – Markus Runtti – Andreas Mokros: i. m.; Stephanie K. Last – Katarina Fritzon: i. m.; Pekka Santtila – David Canter – Thomas Elfgren – Helinä Häkkänen: i. m.; Catrien Bijleveld – Paul Smit: i. m.; John E. Douglas – Mark Olshaker: i. m.
- 40 C. Gabrielle Salfati (2001): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003): i. m.; C. Gabrielle Salfati (2000): i. m.; C. Gabrielle Salfati – France Dupont: i. m.; C. Gabrielle Salfati (2003b): i. m.; Pekka Santtila – Helinä Häkkänen – David Canter – Thomas Elfgren: i. m.; Pekka Santtila – Markus Runtti – Andreas Mokros: i. m.; Stephanie K. Last – Katarina Fritzon: i. m.; Pekka Santtila – David Canter – Thomas Elfgren – Helinä Häkkänen: i. m.; Catrien Bijleveld – Paul Smit: i. m.; John E. Douglas – Mark Olshaker: i. m.
- 41 Wayne Petherick: i. m.
- 42 Uo.; James J. Coupe: i. m.; David Canter (2000): i. m.
- 43 Wayne Petherick: i. m.
- 44 David Canter (2000): i. m.
- 45 Wayne Petherick: i. m.; James J. Coupe: i. m.
- 46 David Canter (2000): i. m.
- 47 Wayne Petherick: i. m.
- 48 Például itt: Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling. Szerkesztője David Canter.
- 49 Wayne Petherick: i. m.; James J. Coupe: i. m.
- 50 Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: i. m.; Richard N. Kocsis: i. m.

- 51 Az indukció a következtetés olyan típusa, amely a premisszáknak nevezett specifikus megfigyelésekből és általánosításokból indul ki. A premissza egy munkahipotézis, és nem mindig helyes, a következtetés pedig csak bizonyos valószínűséggel bír. (Például: Az áldozat fehér európai; ezek a cselekmények általában rasszon belüliek; a terület demográfiaiilag dominánsan fehér európai; tehát a következtetés, hogy a cselekményért felelős személy valószínűleg fehér és európai.) A dedukció alapfeltevése, hogy ha a premisszák igazak, akkor a következtetés is igaz, és a premisszákból természetesen következik. Két fő deduktív logikai struktúra van. 1. Ha X van, akkor Y van; X van, tehát a következtetés Y. (Például: Ha a támadó gondosan vágja meg az áldozatot, az valamilyen szintű orvosi tudásra utal; az áldozatot nem a szokásos szűrő-vágó eszközökkel csonkították meg, a tettes a darabolást az ízületek mentén végezte; tehát a bizonyítékok orvosi tudással bíró tettesre utalnak.) 2. Ha X van, akkor Y van; Y nincs, tehát a következtetés, hogy X nincs. (Például: Ha a szexuális emberölés áldozatának körme alatt megtalálható a támadó vére és bőre, akkor a tettesen jelen vannak az ennek megfelelő sebek; a gyanúsítottan nincsenek sebek, tehát nem ő a tettes.) Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: i. m.
- 52 Wayne Petherick: Uo.; Brent E. Turvey: Uo.; James J. Coupe: i. m.
- 53 Brent E. Turvey: Uo.; James J. Coupe: Uo.
- 54 Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: Uo.
- 55 Uo.
- 56 Uo.
- 57 Kemény Gábor: i. m.
- 58 Kemény Gábor: Uo.; Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: i. m.
- 59 Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: i. m.
- 60 John E. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: i. m.
- 61 Brent E. Turvey: i. m.
- 62 Richard N. Kocsis: i. m.
- 63 Wayne Petherick: i. m.; Brent E. Turvey: i. m.; Craig Bennel – Shevaun Corey: Geographic profiling of terrorist attacks. In: Richard N. Kocsis: (ed.): i. m. 189–203. o.
- 64 Wayne Petherick: Uo.; Brent E. Turvey: Uo.
- 65 Uo.
- 66 Uo.; Craig Bennel – Shevaun Corey: i. m.
- 67 Craig Bennel – Shevaun Corey: Uo.
- 68 Wayne Petherick: i. m.
- 69 James J. Coupe: i. m.
- 70 Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.
- 71 Uo.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m.
- 72 Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.; Fülöp Gyula: i. m.
- 73 Kemény Gábor: i. m.; Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: Uo.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m.; Fülöp Gyula: Uo.
- 74 Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: Uo.
- 75 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m.
- 76 Kemény Gábor: i. m.
- 77 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m.
- 78 Kemény Gábor: i. m.; Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.
- 79 Fülöp Gyula: i. m.
- 80 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m.
- 81 Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: i. m.
- 82 Boros János: i. m.

„...bebizonyítottam, hogy tudom ugyanazt csinálni, mint a férfiak...”

Interjú Somssich Gabriellával

■ *Miért lett rendőr?*

A tíz évvel idősebb bátyám rendőr volt, de nem ez motivált a pályaválasztásomban. A bátyám soha nem mondta, hogy kövessem az ő példáját. E tekintetben nem a családi hagyomány, hanem a rám jellemző igazságkeresés vezetett erre a pályára. Már az általános iskolai tanáraink is azt mondták rólam, hogy kisgyermek korom óta túlfejlett az igazságérzetem. Mindig is arra készültem, hogy rendőr, nyomozó legyek. Annak idején a középiskolában is azt tanácsolták, hogy a jogi egyetemre felvételizzem. Talán abban bíztak, hogy az egyetem alatt kinövöm a rendőri ambíciókat, és nem árt, ha az embernek van egy „normális”, „civil” szakmája is. Azért akkoriban a rendőrségen még nem volt ennyi nő. Így aztán nappali tagozatra jártam a Pécsi Tudományegyetem jogi karára, és később elvégeztem a Rendőrtiszti Főiskola átképzőjét.

■ *Az egyetem után rögtön a rendőrségnél kezdett dolgozni?*

Már az egyetem harmadik évének második felétől BM-ösztöndíjas lettem. Szerencsém volt, hogy ez alatt kétszer két hónapos gyakorlati időszakot tölthettem a rendőrségen. Így tulajdonképpen már véglegesített állományban voltam a rendőrségnél mint ösztöndíjas, és így fejeztem be a jogi egyetememet. Ezután egyértelmű volt, hogy hol kezdek dolgozni. Ez pedig a Pécsi Rendőrkapitányság Vizsgálati Osztálya volt 1991-ben.

■ *Ha a vizsgálati osztályra gondolunk, rögtön a filmekből ismert „véres ügyek” jutnak az ember eszébe...*

Bűnügyesként a Vizsgálati Osztályon nagyon jól meg lehetett tanulni, hogy miről szól a bűnügyi munka. A jogi egyetemen elsajátított elméleti tudáshoz társult a gyakorlat. Itt szó szerint meg lehetett tanulni, hogyan kell összerakni egy ügyet, miként kell bebizonyítani a történeti tényállást, amelyről az ember a büntetőjogi előadásokon már hallott. Úgy gondolom, nem baj, sőt nagyon hasznos, ha az ember vizsgálóként kerül a bűnügyi területre. A mostani rendőrörsök akkor még rendőrállomások voltak, és dolgoztam ott is, majd

1994–2004-ig a megyei rendőr-főkapitányság bűnügyi osztályán, ahol életvédelmi ügyekben nyomoztam, és az osztályvezetői beosztásig jutottam. Az igazi „véres ügyek” inkább már ott voltak.

■ *Hogyan tudja elviselni ezt egy nő?*

Nyilvánvalóan nem a legkellemesebb élmény a vér látványa, vagy a szag, ami a helyszínen érezhető, de az ember ott dolgozik, és arra figyel, hogy a nyomokat lássa, hogy bebizonyíthassa mi történt. Valószínűleg ez és jó adag adrenalin hajtja az embert, hogy kiderítse, mi történt. Utána ráér azon morfondírozni, hogy a helyszínen tapasztalható szag mindenébe beleivódott. Csecsemő- vagy gyermekholttesteknél jobban megrázza az embert az eset, és nem érti, mi vihet rá egy embert arra, hogy ilyet tegyen egy gyermekkel. De mindig arra kell koncentrálni, hogy mi történt, milyen okok vezettek idáig, és a bizonyítékokat fel kell kutatni, hogy a bíróság azok alapján eldönthesse, milyen büntetést szabjon ki.

■ *Erről a területről került fel Budapestre. Ez nagy fordulóponthoz vezetett az életében.*

Igen, ez teljesen más terület volt. Tíz évet töltöttem a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztályán: főnyomozóként kezdtem, és osztályvezetőként jöttem el. Az egyetemi gyakorlati idő alatt mindig azt mondták, hogy nő oda nem mehet dolgozni. De végül is ők hívtak, ez talán annak is tulajdonítható, hogy valamit mégiscsak letettem az asztalra. Volt egy karrierívem, egy pályáívem, amelyből láthatták, hogy mit csinálok. Nagyon jó szívvel emlékszem vissza az ottani időszakra, nagyon sokat tanultam. Mindeközben jogi szakvizsgát tettem és európai jogi szakjogászdi végzettséget szereztem. Ez alatt az egyik szakdolgozatomat a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés összefüggéseivel foglalkozó témából írtam, ami többek érdeklődését is felkeltette. Bene László tábornok akkoriban az RSZVSZ vezetője volt, és tőlük érkezett a felkérés, nem csatlakoznék-e a szolgálathoz. Így kerültem 2004. június 1-jén Budapestre, az RSZVSZ-hez. Ott dolgoztam két évet, és mikor megalakult az IRM, az új felállásban megkerestek, hogy dolgozzam a minisztériumban. Az IRM akkor egy újonnan alakult, teljesen új szervezet volt, kissé öszvérmegoldásnak tűnt. Lehetett érezni azokat az elmentmondásokat, amelyek abból adódtak, hogy nem volt tisztázva: hogyan történjen az igazságügy és a belügy összedolgozása? Ez hatalmas próbatétel volt nekem, és mivel mindig is a rendőrségért dolgoztam, ezért igyekeztem azt képviselni, ami a rendőrszaktmának jó. Ezért mondtam igent a felkérésre, és végül is a megalakulásától végigkísértem az IRM-et, majd az új Belügy-minisztériumból jöttem ide 2010-ben az ORFK-ra. Úgy gondolom, abból az

időszakból is rengeteg mindent lehetett tanulni. Más mentalitású, a civil szférából érkező emberekkel dolgoztunk együtt, hihetetlen elméleti tudással felvértezett fiatalokkal, akik egyenesen az egyetemről kerültek a minisztériumhoz. Szép csaták voltak, ahol meg kellett győzni őket, hogy mi miért szeretnénk, hogy adott esetben a rendőrségi törvény egy bizonyos kérdést szabályozzon. Ilyenkor az is előfordult, hogy az elejétől a végéig el kellett magyarázni, hogyan zajlik egy rendőri intézkedés, a civil területről érkezőknek ugyanis ez nem volt egyértelmű. Közben folyt a határőrség és a rendőrség integrációja, ennek előkészítésében is részt vettünk.

■ *Nem hiányzik a régi nyomozati munka?*

Az mindig hiányzik. Nem úgy van, hogy az egyik nap leteszem, és elfelejtem. Nyilvánvalóan az embernek vannak kapcsolatai a régi kollégáival is, és vannak ügyek, amelyek tovább élnek velünk. Van olyan, amely utólagos felderítéssel még bírói szakban van. Most is van ilyen, és ha szerencsénk van – bízom benne –, meg is lesz az ítélet egy korábbi ügyünkben. Már akkor is ezek az emberek voltak a gyanúsítottak, csak akkor nem sikerült annyi bizonyítékot összeszedni, amennyi elegendő lett volna az elítélésükhöz. De ezúttal is az történt, hogy az évek folyamán a kapcsolatok megszűnnek, átalakulnak, más érdekek érvényesülnek, és előbb-utóbb valaki megszólal. Az egyik elkövető már a jogerős ítéletét tölti, és ő is elkezdett beszélni a társáról. Ahogy az időm engedi, eljárók a tárgyalásokra, és figyelemmel kísérem a történéseket. Ha évekkel később kerül kézre az elkövető, az akkor is sikertörténet, főként az élet elleni bűncselekményekben.

■ *Voltak olyan ügyei, amelyeket nagy sikerként vagy kudarcként tart számon?*

Azt nagyon sajnálom, hogy akkoriban nem sikerült felderítenünk a pécsi taxis nő gyilkosát. Tudom, hogy rengeteget dolgoztunk, de mégsem sikerült olyan eredményt elérni, hogy előkerüljön az elkövető. Ebben az ügyben gyanúsítottként hallgattak ki valakit, és a napokban a nyomozás vádemeléssel zárult Péccsett, remélem, a kollégáknak sikerült bebizonyítaniuk, hogy ő volt-e a tettes. Adósságként ezt az ügyet tudom említeni.

■ *Kudarcnak éli meg? Lehet belőle tanulni?*

Lehet tanulni. Például egy életes helyszíni szemlénél sokkal alaposabban kell eljárni, másként kell dokumentálni. Nyilván a technika is változik, egyre több lehetősége van a rendőrségnek a nyomrögzítésre is. De szerintem a legfontosabb, hogy meg kell tanítani a kollégákat arra, hogyan lássanak egy helyszínen, tehát hogy észrevegyék a legapróbb nyomokat is. Úgy gondolom, hogy ez önképzéssel is fejleszthető, először az iskolában, menet közben az idősebb kollégáktól, és saját magunkat is ösztönözhetjük. És persze az évek folyamán

egyre többet kell tanulni, hogy megérthessük, egy apró nyomnak is milyen nagy jelentősége lehet. Rossz érzés, ha egy ügy felderítetlen marad, mert az áldozat is és a hozzátartozója is mindenképpen megérdemli, hogy az elkövető megbűnhődjön. Nyilván ezzel senki sem kapja vissza a szeretteit, de tudja, hogy a tettes megkapta érte a büntetését. Az igazság utáni vágy arra sarkallja az embert, hogy tegyen meg mindent egy bűncselekmény kiderítése érdekében, és ezzel igazságot szolgáltatson azoknak, akik sérelmére bűncselekmény történt. Azért nem akarok ügyeket kiemelni, mert van, amelyik most éppen bírósági szakban van, és van, amelyben az elkövető még mindig jogerősen tölti a büntetését. Ha élet elleni, emberölési bűncselekményekről beszélünk, akkor több éven keresztül százszázalékos felderítéssel sikerült dolgoznunk. Ez nem az egyes emberek hőstette, hanem csapatmunka. Azt gondolom – és nem a statisztika miatt, hanem pont ezért –, hogy ez az ott dolgozó kollégáknak is jó érzés, de az áldozatok családjának is egyfajta elégtétel.

■ *Az empátia miatt a nők jobb vizsgálók?*

Soha nem tudtam azokra a kérdésekre válaszolni, hogy milyen a munka nőként vagy férfiként. Sokszor rájöttem, hogy inkább férfiasan gondolkodom, egyszerűen azért, mert a munkatársaim túlnyomó többsége férfi volt. Ebben jelentős szerepe van a bátyámnak is, sok időt töltöttünk együtt gyermekkoromban. Az biztos, hogy a nők sokkal alaposabbak, ezzel nem akarom megbántani a férfi kollégákat. Az empátiánk, a megérző és beleérző képességünk messze jobb, mint a férfiaké, de tudni kell összhangba hozni a férfiak képességeivel. Tényleg azt lehet látni, hogy ezek általánosságban elősegítik, hogy valaki nagyon jó vizsgáló lehessen, de ezzel nem mondom azt, hogy a férfi kollégák körében ne találkoztam volna már nem egy, nem kettő kiváló vizsgálóval. Valószínűleg ez a képesség fejleszthető, és nem vagyunk egyformák. Azt nem mondanám, hogy mindenki tud vizsgáló is, nyomozó is lenni, ez más mentalitást követel meg. A férfiaknak jobban esik, ha bulldogként mennek és nyomoznak, és tényleg mint a bulldog, amelyik el nem engedi a kapott csontot, megy a nyomok után, és amikor megvan az eredmény, az adminisztrációval már nem szeretne foglalkozni, azt végezze el más. Volt olyan kollégám, aki verhetetlen volt a nyomozásban, a kihallgatásban, de az utána következő adminisztrációtól úgy érezte magát, mintha bezárták volna. Nyilván észre kell venniük a kollégáknak, ki az, aki kiváló egy helyszínen, ki a kihallgatáskor. Ritka, hogy ez a bulldogtermészet meglegyen egy nőben, ők inkább a vizsgálati szakban tudnak nagyobbat alkotni, jobban látják az összefüggéseket. Szerintem most már figyelnek arra is, hogy a nők, illetve újabban az ifjúság, család, nemi erkölcs elleni bűncselekményekben női tisztek vé-

gezzék a kihallgatást, mert az áldozatnak nagyon megalázó, ha például egy nemi erőszak után egy férfi kérdezi ki őt.

■ *Érezte a pályáján hátrányát annak, hogy nő?*

Mindenben sokkal többet kellett nyújtanom. Eleinte mondták, hogy nő nem mehet a bűnügyi osztályra, ezért is lepődtem meg, amikor végül mégis csak odahívtak dolgozni. Mindig be kellett bizonyítanom, hogy el tudom végezni azt a munkát, amit egy férfi. Mindig többet kellett letennem az asztalra, de ez egy idő után már nem volt kérdés, mert bebizonyítottam, hogy tudom ugyanazt csinálni, mint a férfiak. Soha nem gyötrődtem azon, hogy mennyivel kell többet dolgoznom. Mindig nagyon szerettem a rendőrségen dolgozni, és ezért nem volt gond, ha többet vártak el tőlem, mint a férfi kollégáktól.

■ *Hogy látja a nők helyzetét a rendőrségnél? Jobb, mint húsz évvel ezelőtt volt?*

Korábban sem volt nehéz. Mindenképpen nőiesebb lett a rendőrség, nemcsak adminisztratív szempontból, de a bűnügyi területen is. Bevallom, vannak olyan beosztások, amelyekre magam is azt mondom, már csak a fizikai adottságaink miatt is, hogy ott nem kellene nőket alkalmazni. A rendőrség minden lehetőséget megad arra mind a nőknek, mind a férfiaknak, hogy kiemelkedő életpályájuk és karrierjük legyen, de ahhoz dolgozni kell. Tudomásul kell venni, hogy egy nőnek még mindig többet kell letennie az asztalra, hogy bebizonyítsa, ugyanarra képes, mint egy férfi, de a lehetőség adott, mint az élet bármely területén. A rendőrségnél senkit nem ért hátrány azért, mert nő, legalábbis nem hallottam róla.

■ *Az Ellenőrzési Szolgálatnak eddig nem volt női vezetője. Hogyan fogadták a kollégák?*

Fontos beosztás, a főkapitány közvetlen irányítása alatt áll a szolgálat. A megállapításainkat közvetlenül az országos rendőrfőkapitánynak tesszük meg, ami a szervezésirányítás és a vezetéselmélet szerint is így helyes. Nem gondolom, hogy a kollégák életében bármi zavart okozna az, hogy én nő vagyok. Az biztos, hogy korábban kevés nő volt az Ellenőrzési Szolgálatnál. Volt némi fluktuáció, és már kicsivel több nő dolgozik itt, ez pedig mindenképpen alaposságot, egy kicsit más szemléletmódot hozott a szolgálathoz. Nem nekem kell megítélnem, hogy ez jó vagy sem, de mindenképpen érezhető, hogy a megállapításaink objektívek, korrektek, a törvényesség talaján állunk. Ez nem amiatt van, hogy dolgoznak nők a szolgálatnál, hanem mert olyan társaság van itt, amelyik egy irányba megy, ugyanarról ugyanúgy gondolkodik. Ha valakinek gondot okozott, hogy női vezető jött az Ellenőrzési Szolgálathoz, azt nem tudom azzal kecsegtetni, megváltoztatom a nememet,

jól érzem magam a bőrömben, büszke vagyok arra, amit elértem. Egyébként az eltelt időben már mindenki megtapasztalhatta, hogy milyen elvárásaim, milyen igényeim vannak. Minden új vezetőnek vannak egyéni elképzelései. Ez független attól hogy milyen nemű, sokkal inkább a személyiségnek és a szakmai felkészültségnek van ebben nagy szerepe.

■ *A szakmai ellenőrzés mit takar?*

Egyebek között a nyomozati munkát is ellenőrizzük, de a közterületi rendőri intézkedést is. A szakmai munkában bárhol előforduló problémákkal foglalkozunk, vagy valami olyan jelenséggel, amelyik nem is biztos, hogy probléma, de rávilágít arra, hogy meg kellene változtatni a jogszabályokat, mert az élet változik, és igazodni kell a változásokhoz, a jogszabályoknak egy jobb gyakorlatot kellene követniük. Nyilván ezeket is észre kell venni, mert adott esetben a szervezeten belül tarthatunk egy rendszerhibát, vagy ha ügyesen feltárjuk, akkor ez kiküszöbölhető a jogi oldal rendbetételével. A szolgálat-hoz tartozik a költségvetési ellenőrzési osztály, amely a pénzügyi ellenőrzést végzi. Itt van az ORFK Központi Panaszirodája, és október óta van egy mobil ellenőrzési egységünk. A panasziroda nem a hagyományos értelemben vett szervezeti egység. Az ő feladatuk elsősorban kapcsolattartás a rendőrség munkája felett egyfajta civil kontrollt gyakorló Független Rendészeti Panasztestülettel, illetve az országos rendőrfőkapitány e körbe tartozó döntéseinek előkészítése. De nemcsak a panasztestülettel való kapcsolattartásunkat említeném, hiszen bizonyos fokon az egész országban mi vagyunk a fóruma a rendőri intézkedések elleni panaszoknak. És ezekből van bőven, időnként nagyon sok. Egy részük névtelen beadvány, de nagyon sok olyan panaszunk van, amely rendőri intézkedésre vonatkozik, vagy akár a közterületi szolgálatot ellátókra, de nagyon sokan konkrét bűnügyekben érzik úgy, hogy nem kellő szaktudással vagy nem kellő agilitással jártak el a kollégák.

■ *Minden egyes panaszt kivizsgálunk?*

Muszáj. Nagyon sok olyan panasz érkezik, amely nem is rendőrségi hatáskör. Az ilyeneket soron kívül továbbítanunk kell az illetékes hatóságnak, illetve van olyan, amelyet a közvetlen vezetőknak kell elküldenünk, hogy nézzék meg és vizsgálják ki azt a konkrét intézkedés elleni panaszt, amelyről esetleg nekik nincs is információjuk.

■ *Voltak szakmai példaképei?*

Nagyon sokat tanultam az egyetemen Földvári professzortól, nagyon szerettem a büntetőjogot. Szerencsém volt, hogy nagyon fiatalon kerültem a rendőrséghez, akkoriban az életvédelmi szakterületen még voltak olyan nagyságok, akiktől sokat lehetett tanulni. Az ügyészekkel is mindig nagyon jó volt

a kapcsolatomban, természetesen főként Baranya megyében, mert ott napi kapcsolatban voltunk az ügyeink miatt. Igyekeztem mindenkitől ellesni ötleteket és fortélyokat. De természetesen ez a pályáim nem alakult volna így, ha nincs mögöttem stabil család háttér. Sajnos már csak az édesapám él, ő is Baranyában, és élete nagy ajándék volt, amikor 2009-ben ő kísért el a köztársasági elnöki palotába, ahol átvehettem a tábornoki kinevezésemet. Mindenben számíthatok a páromra, akivel élek, igazi társra leltem benne. Ez a hivatás nem végezhető úgy, hogy nincs meg az a háttér, ahol az ember kikapcsolódhat. A mai világban az ember már nem nyolc órát dolgozik, sem a minisztériumban, sem egyéb beosztásokban, de a civil életben sem. Van, amikor nyomoz, és van, amikor az íróasztal mellől próbálja kideríteni, mi hogyan történt, vagy szabályosak-e a rendőri intézkedések, illetve most itt, az Ellenőrzési Szolgálatnál azt nézi, hogy a szakmai munka tényleg úgy zajlik-e, ahogyan azt a legjobb tudásunk szerint szeretnénk, és ezek mind teljes embert és jó csapatmunkát kívánnak.

Készítette: Végh Zsuzsanna

PÁLYÁZAT

CSATAI TAMÁS – KREITZ ZSUZSANNA

Gondolatok a bűnügyihelyszínelő-képzésről¹

A pályázatban a jelenlegi problémákon túl a lehetőségek egyik verziójával kívántunk foglalkozni. Egy olyan helyszínelő-képzési rendszer bemutatása a cél, amely célirányosan segíti elő az egyén szakmai fejlődését. A pályázat nem ismerteti teljes körű képzési programokat, mert erre a terjedelménél fogva nincs is lehetőség.

A krimináltechnika oktatása, képzési rendszere

Egy közmondás szerint „Amilyenek a gondolataid, olyan vagy, s amennyit a munkád ér, annyt érsz”. Minden munka magán viseli az alkotója jellemének bélyegét, sőt egyes vonásait is elárulja. Pontosan látjuk a munka elkészítőjének felfogása élet, gondolkodásmódját, fegyelmezettségének fokát, lelkiismeretességét, vagy annak hiányát, szellemi és erkölcsi felfogásának színvonalát. A pontosság szép erény, és előnyös egyéni tulajdonság, a munka alapfeltétele. Az ezzel párosuló szorgalom fokozza és növeli a munka értékét, de az igazi értéket nem a mennyiség, hanem a minőség adja meg. Ez a mai nyomrögzítési mutatók figyelembevételével javarészt nem teljesül. A helyszínelők² a bűnjelkamrák részére dolgoznak, a helyszíni munkájukból érezhetően hiányzik a gondolati rekonstrukció, mindent csapongva a helyszínen, összeviszza rögzítenek (természetesen akadnak kivételek, amikhez szükség esetén fordulhatunk). Az oktatásban nincs egység, ahány tanintézet, annyifajta elképzelés szerint oktatják a krimináltechnikát.

Az ORFK Dunakeszi Oktatási Központban (a továbbiakban: ORFK DOK) működik jelenleg az egyetlen bűnügyi technikus és közlekedési helyszínelő és balesetvizsgáló szaktanfolyami képzés a 20/2006. (XII. 22.) ORFK utasításban foglaltak szerint. A szemlebizottság-vezetői kéthetes képzések

¹ A tanulmány a Belügyminisztérium és a Belügyi Szemle által kiírt pályázatra benyújtott pályamunka szerkesztett változata.

² A kifejezés nem fedti az 1973. évi I. törvényben megfogalmazott eljárási cselekményt, ez a kifejezés a mai „divatos”, szinte mindenki előtt ismert tevékenység elvégzésére összeállított munkacsoportot jelöli.

csak néhány éve jelentek meg a programban, de nem a beosztás betöltéséhez kötelezően előírt szakmai követelményként.

(A bűnügyi technikai képzésnek a nappali képzési rendszeren túl levelező, míg a közlekedési helyszínelő és balesetvizsgáló szaktanfolyamnak osztott képzési rendszerű formája is van. A jelen keretek között a nappali képzési rendszer szerinti kérdéskörökkel foglalkozunk.)

Az ORFK DOK (akkor még ORFK Kutya-vezető-képző Iskola néven) 1997 második felében kezdte meg a bűnügyi technikusok szervezett oktatását, *Lengyel Zoltán* nyugalmazott alezredes vezetésével.

A baleseti helyszínelők képzése csak 2000-ben indult be. Az akkori képzésre a 11/1997. (XII. 22.) BM rendelet alapján került sor, amely előírta a beosztás betöltéséhez szükséges szakmai követelményeket. Jelenleg az erre vonatkozó előírásokat a 19/2008. (IX. 18.) IRM rendelet szabályozza. A beosztásnak megfelelő szaktanfolyami végzettség megszerzését csak a II. besorolási osztályba tartozó zászlósoknak és tiszthelyetteseknek, továbbá a más felsőoktatási intézményben szerzett egyetemi, főiskolai végzettségűeknek írja elő a 2. számú melléklet. Ebből úgy tűnik, hogy a speciális szakmai fortélyok a helyszínelés területén a szakirányú felsőfokú intézményekben maradéktalanul megszerezhetők, megtanulhatók.

A rendőr a szolgálat ellátásához előírt szakmai képzettséget a katonai, rendvédelmi és más felsőoktatási intézményekben, a rendészeti szakközépiskolákban, illetve a rendőrség szaktanfolyamain szerezheti meg. Ezen felül önképzési „kényszer” van, amelyről a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 62/2007. (XII. 23.) IRM rendelet 113. §-a a következőképpen rendelkezik:

„(1) A rendőr kötelessége, hogy a szolgálat ellátásához, az esküben vállalt kötelezettségének teljesítéséhez szükséges szakmai képzettséget, általános műveltséget és fizikai erőnlétet megszerezze és fenntartsa; ehhez a munkáltató segítséget nyújt.

(2) A rendőr a szolgálat ellátásához előírt szakmai képzettséget a katonai, rendvédelmi és más felsőoktatási intézményekben, a rendészeti szakközépiskolákban, illetve a rendőrség szaktanfolyamain szerezheti meg. A képzettség fejlesztése a tanulmányi munka szabályzatában meghatározott szakmai iskolában folytatott tanulmányok elvégzése útján történik.”

A 2005-ös Cepol-jelentés a következőképpen határozza meg a képzés (training) szó jelentését: „Olyan tudás, ismeretek és szemlélet elsajátításának folyamata, amelyek konkrét feladatok végrehajtásához szükségesek. A képzés előre megtervezett, módszeres munkafolyamat, amelynek célja a tudás/az ismeretek/a szemlélet formálása és gyarapítása tanulás útján, hogy a képzés-

ben részt vevő személy alkalmassá váljék valamely tevékenység, illetve tevékenységi kör hatékony ellátására. Munkavégzéssel kapcsolatos célja, hogy az illető adott feladat vagy munka végrehajtásához szükséges képességeket sajátítsa el.”³ Ilyen értelemben különbözik az oktatástól, ami döntően a kritikai gondolkodáson alapuló „akadémikus” tudás előtérbe helyezését hangsúlyozza, míg a képzés lényegében a „helyes válasz” elsajátítására koncentrálna.

Az ORFK DOK-on azóta csaknem háromezer ember kiképzésére került sor (ez nagyjából kétezer bűnügyi technikus és ezer baleseti helyszínelőt jelent – a technikusok száma jelenleg nem haladja meg a hétszázat), de a fluktuáció a szakterületet jelentősen megnyirbálta.

A képzésre jelenleg szánt idő (a hatályos képzési program szerint 456 óra/12 hét, amiből kb. harminc-negyven óra vizsgaidő) nem elegendő ahhoz, hogy ez alapján önálló munkavégzésre kötelezzük a kollégákat. Az oktatási intézmények olyan helyek kell hogy legyenek, ahol a tudományos alap és az új módszerek, aktuális problémák, nehézségek, megoldásra váró kérdések is megismerhetők. Szükséges, hogy a módszerek, speciális eszközök megismerése ne csak elméleti és bemutatási szinten maradjon, hanem a tanulók legyenek jártasak a használatukban. Ehhez pedig idő kell, továbbá egymásra épülő képzési modulok, amelyekben a meghatározott célhoz rendelik hozzá a szükséges időt. Szükségtelen, hogy a kezdő bűnügyi technikus ismereteit a hatalmas tudáskövetelménnyel már alapszínten megosszuk. Az intézményekbe való bekerüléskor a tanulók, hallgatók már a vizsgára készülnek célirányosan. Ez hosszú távon nem vezet eredményre. A mindennapokban nem képesek előhívni a témérdek információ közül a szükségeset. Elvesztik a motivációt, egy-egy ismerős téma esetén az egyén „fellángol”, de nem tudja kiválasztani a helyes megoldást. Segítségért nem fordul máshoz, mivel frissen végzett a tanfolyamon. Ekkor kerül előtérbe a szokásokon alapuló, megszerzett „tudás”, amely az esetek többségében szemben áll az oktatott ismeretekkel, alkalmanként még a jogi szabályozással is.

A krimináltechnika nem olyan szakterület, amelyet szavakkal meg lehet váltani. A szaktanfolyamokat érő kritikák zömmel arról szólnak, hogy sok az elmélet, kevés a gyakorlat. Azt senki nem veszi figyelembe, hogy a szükséges anyagi, tárgyi infrastrukturális feltételek adottak-e, pedig sokszor az áll a háttérben, hogy oktatnának, de nincs anyag, eszköz. A helyszínelők képzése pedig igenis

3 Janza Frigyes: A rendészeti karrier rendszer. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, IX. Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2008
<http://www.pecshor.hu/periodika/2008/janza.pdf>

költségigényes, ugyanis ugyanazoknak az eszközöknek, anyagoknak az igénybe vételére van szükség, amelyet az életben használnak. Az oktatási intézményekben kellene hogy legyen a legnagyobb felhalmozott szaktudás, a legjobb felszerelés. Persze ehhez szükséges, hogy a tanulóktól maximális fegyelmet követeljenek meg, a használt eszközök (fogyó anyagok kivételével) a tanfolyamok végére, ha minőségében nem is mindig, de számszerűen meglegyenek.

1997 óta dolgozom a szakterületen, de még nem láttam felhívást, hirdetményt, konferenciát, amely e szakterület gyakorlati oktatóinak készült volna (kivétel egyes esetekben a mentorok alapképzésbe történő bevonása), pedig igény lenne arra, hogy a krimináltechnikai oktatás egységes szemléletű legyen az RTF-en, az ORFK DOK-on vagy a rendészeti szakközépiskolákban. A periodikus továbbképzés lehetőségét már meg sem említem. Szóval valahol a szabályozások is sántítanak, ez azonban szakmai hozzáértéssel készült, kellően megalapozott belső normával, minimális miniszterirendelet-módosítással helyreállítható.

A cél tehát az, hogy a versenyképes tudás és műveltség növelése érdekében a felnőttképzés valamennyi területén végbemenő változásokat a helyszínelők felkészítésénél is érvényre lehessen juttatni. Ezek közül a legfontosabbnak a következőket tartjuk:

1. A helyszínelőképzés és a továbbképzés viszonya át kell hogy alakuljon. A képzéseken a szakmára felkészítés csak az egyik feladat. A képzés a szakterület dinamikus technikai fejlődése miatt csak két-három évre szóló felkészítést nyújt, ezért a továbbképzésre jelentős hangsúlyt kell helyezni. A szakmai tevékenység változásával a felkészítéseknek is állandóan változniuk kell. Meg kell teremteni a képzések és a továbbképzések összhangját, egymásra épülését, kapcsolatát, rendszerszerű működését. A továbbképzéseket modulszerűen, csoportokra, esetleg egyénre szabottan és rugalmasan kell megvalósítani, és folyamatosan szélesíteni kell a továbbtanulás lehetőségét, ezzel nagyobb szerephez juttatva a távoktatást, a nyitott képzést, a helyszíni felkészítést és az irányított önálló tanulást.
2. A különböző felkészítések alapidokumentumai, tematikái és a megvalósítás módszerei is meg kell hogy változzanak. A statikus felépítésű tematikák helyett dinamikus felépítésűeket kell készíteni és használni. Ezzel együtt be kell vezetni a kredit-, illetve a tanulmányi pontrendszert. A tantárgyi tematikát a szakmai igényekhez, a betöltendő munkakör követelményrendszeréhez kell alakítani, ez tehát feltételezi az egységes munkaköri leírásokat. A szakmai cselekvés hatékonyságát növelő érzelmi kompetenciák fejlesztésének (rendszerben gondolkodás, önállóság, problémamegoldás, kreativitás,

empátia, kommunikáció, konfliktuskezelés, együttműködés stb.) jelentőséget kell tulajdonítani, ezért a hagyományos metodikájú képzés helyett a saját tapasztalaton alapuló felkészítéseket kell a felnőttképzések előterébe helyezni (tréningek, szituációs és helyzetgyakorlatok, műhelybeszélgetések, projekt munkák, konzultációk stb.).

3. A felkészítéseket végző oktatók, gyakorlati szakemberek stb. tevékenysége tartalmi, módszerbeli és minőségi változáson kell, hogy keresztülmenjen. A felkészítőknek nem csak ismeretközlő oktatóknak kell lenniük, a tanulókat nem a vizsgákra, hanem a szakmai szituációkra kell felkészíteni az alapos gyakorlással, az önálló és a csoportos tanulást segítő fejlesztésekkel. Az oktatók többsége gyakorlati szakember, andragógiai vagy tanári képesítés nélkül. A meghívott oktatók is mindenképpen a szakterület neves szakemberei kell hogy legyenek. Ha teljes képzési időre szól az oktatási feladatuk, akkor vezénnyel kell elérni (erre volt példa a mára hatályon kívül helyezett 1/2007. ORFK-helyettesi intézkedés) az oktatói állományt, egyéb esetben megbízással, vagy ha illeszkedik a napi feladatok közé, akkor az a napi munkavégzés terhére kell hogy megtörténjen.
4. Az oktatókra a jelenleginél sokkal bonyolultabb feladat vár. Magasabb és összetettebb követelményeknek kell eleget tenniük, például jól kell ismerniük és alkalmazniuk a rendőrség ügyviteli rendszerét, a Robotzsarut, multimédiás eszközöket, programokat, tréner technikákat és legfőképpen a bűnügyi és közlekedési tevékenység gyakorlati módszereit.
5. A tanári továbbképzési rendszer fejlesztésével a pedagógiai munka módszertanát és kultúráját is meg kell újítani. Az oktatók kiválasztásánál figyelmet kell szentelni az iskolai végzettségnek, az adott szakterületen a megfelelő szakmai végzettségnek és az adott szakterületen eltöltött évek számának. Az oktató megnevezésnek, szakmai próbatételnek kell hogy tekintse a tanítás lehetőségét. A tudás átadásához, megtartásához szükséges, hogy az oktatói állomány időszakonként a tudásának frissítése, szinten tartása érdekében a területen szolgálati feladatot is ellásson, intenzív kapcsolat alakuljon ki és maradjon fenn a gyakorlattal, a szakmai szervekkel. A gyakorlatközpontúságnak és az elméleti oktatásnak egységet, komplex rendszert kell alkotnia, ahol a vezető szerepet a gyakorlatorientált felkészítés kapja. Az elméleti felkészítés feladata a gyakorlati képzés megalapozása és javítása. Éppen ezért a gyakorlat javára a hatvan–negyven százalékos arányt kell megtartani. A mentorrendszer nem igazán működik, éppen azért, mert a szakterületen nem egységes a tudás, ezért elsősorban a központi képzésre kell helyezni a hangsúlyt. De ezt jól is meg felületesen is végre lehet hajtani.

6. A multimédiás eszközök, alkalmazások és technikák előtérbe kell hogy kerüljenek a felkészítések során, ezért az oktatásban részt vevő intézmények ebbe az irányba történő fejlesztését végre kell hajtani, vagy létre kell hozni egy önálló centrumot, amelyben ez a feladat komplexen teljesíthető. Az informatikai háttér fejlesztésével az aktuális információkat gyorsan, nagy résztvevői körhöz lehet – akár egyidejűleg is – eljuttatni a nyitott és rugalmas tanulást segítve elő, megkönnyítve az egyéni ismeretfeldolgozást. Az internet, az intranet és az e-learning új dimenziókat nyit meg, segíti az interaktív információcserét és az együttműködést. Az idegen nyelv ismerete a szakmai ismeretanyag, a külföldi szervezetekkel való kapcsolattartás miatt is rendkívül fontos. Itt kell megemlíteni az idegennyelv-tudás jelentőségét is, hiszen a szakmai anyagok jelentős része csak idegen nyelven érhető el. A krimináltechnika és a szakértés területén a külföldi szervezetekkel, munkacsoportokkal való együttműködés, tapasztalatcsere „gyerekcipőben jár”.
7. A minőségbiztosítás és a folyamatos kontroll a felkészítések mérésének, értékelésének, illetve továbbfejlesztésének alapelemévé kell, hogy váljon. Rendszeresen értékelni kell a felkészítések minőségét, eredményességét, hatékonyságát, gazdaságosságát, valamint az oktatók és a résztvevők teljesítményét. Szükséges, hogy az adott szakterület oktatói egységes nézeteket képviseljenek, a tanulók ismereteit ne kavarják meg eltérő szakmai tapasztalatokkal. A felkészítések vizsga-, illetve számonkérési rendszerei is korszerűsítésre szorulnak. A felkészítések résztvevőinek nyilvántartási, vizsganyilvántartási és statisztikai információs rendszerét ki kell építeni és azt folyamatosan fejleszteni kell. Szükséges figyelembe venni az unió által preferált, a szakterületet érintő minőségtanúsításokat is.
8. A rendészeti és a közigazgatási felkészítéseket végző intézmények aktív résztvevői kellene hogy legyenek az európai oktatási hálózatoknak, felkészítéseik beépülhetnének a nemzetközi képzési folyamatokba. A Közép-európai Rendőrákadémia a bűnügyi szakterület vonatkozásában jelentős segítséget nyújt az európai végrehajtói állomány (és nem vezetői szintű) szakmai konzultációihoz.
9. Mint említettem, szükséges, hogy a felkészítések finanszírozásának jelenlegi gyakorlata alapvetően átalakuljon. A jövőben a felkészítések tényleges szükségletei határozzák meg az azokhoz rendelt költségvetés mértékét. A képzések anyagi teherviselése felülvizsgálatra szorul, többszörös finanszírozási rendszert indokolt kialakítani és bevezetni. A felkészítések pénzügyi normatíváinak differenciált meghatározása, bevezetése és biztosítása elengedhetetlen követelmény. Az európai helyszínelőképzés rendszerének

PÁLYÁZAT

színvonalát elérő infrastruktúra kialakítására, a munka- és tanulási feltételek megteremtésére kell törekedni.

10. A belügyi szervezetek feladatrendszeréhez és a munkaköri követelményekhez igazodó belső felkészítéseknek és fejlesztéseknek a következő célokat kell elérniük:
 - A bűnügyi technikus munkakör betöltéséhez jogszabály vagy norma jelenleg nem határoz meg képesítési követelményt. A 19/2008. (IX. 18.) IRM rendelet a segéd, a technikus, főtechnikus, kiemelt főtechnikus munkakört ismeri, a bizottságvezetői beosztást már nem. Ugyanez a helyzet a helyszínelő és balesetvizsgáló fogalmával. Ezért úgy véljük, hogy szükséges meghatározni akár normatív szabályozási szinten, hogy ki is a bűnügyi technikus. A helyszínelő fogalmát a 60/2010. (OT 34.) ORFK utasítás a közlekedési szakterületen megkísérelte rendezni.
 - Szükséges az is, hogy a képzés csak a felvételi feltételeknek való megfelelés alapján vehető igénybe.
 - Szükséges, hogy az adott munkakör megtartását szolgáló periodikus vagy aktuális (eseti) felkészítések, amelyek képesítési követelményként, karrierelemként nem meghatározottak, és jogszabályok által előírtak, vagy a munkáltató döntésének megfelelően kötelezően teljesítendő, illetve a munkavállaló saját szándéka szerint (pályázat, illetve jelentkezés alapján) igénybe vehetők legyenek.
11. Mindehhez, hogy az életre jól és alaposan felkészített tanuló a pályán motivált maradjon, rendkívül fontos a visszacsatolás, a felderített munkákban a személyes siker megismerése. E nélkül egy idő után elvész a munkakedv és a motiváció.

Az előbbi felsorolás az, ami számunkra a rendszerrel kapcsolatban megfogalmazódott.

Rendészeti szakközépiskola

Már a rendészeti szakközépiskolákban célszerű megteremteni annak a lehetőségét, hogy egyes szakterületek vonatkozásában fakultációs keretek között a tanulók speciális ismereteket szerezzenek. A helyszínelő tevékenység (amelyen az események helyszínén tevékenykedő „csapatot”, bizottságot értjük) irányába történő orientálódás ebben az időszakban is jelentőséggel bír. Az így szerzett ismeretek már ekkor megalapozhatják a tanulók ama meggyőződését, hogy

az iskola elvégzése után mely irányba induljanak, vagy éppen eltántoríthatják őket a szakterülettől. Véleményünk szerint nem mindegy, hogy az ez után következő speciális szaktanfolyamokon részt vevők azért vannak ott, mert érdekli őket a szakterület, meg szeretnék szerezni a lehető legtöbb tudást, motiváltak a cél elérésében, vagy azért, mert a főnökük küldte, de őket nem is érdekli a dolog igazán. Az utóbbi csoportba tartozó kollégák felületes, a szokásokon alapuló tevékenységükkel csak degradálják a szakmát, magatartásuk a helyszíneken minősíthetetlen, ritkán rögzítenek használható, bizonyító erejű nyomokat, elváltozásokat. Éppen ezért éreztük úgy, hogy megtegyük az első lépéseket egy más értékrenden alapuló képzés irányába, ahol az a fontos, hogy a szakmát képviselő kollégák elhivatottságot és törődést érezzenek, az országos szintű szakmát képviselő munkatársaktól ne csak a számonkérést, hanem a segítséget is megkapják. Szükség van a folyamatosan szervezett, egy-két napos továbbképzésekre, amelyeket egy-két megye összevonásával, az oktató küldésével lehetne végezni, vagy ugyanabban a témában több időpontot meghirdetni.

Az, aki a krimináltechnika fortélyait kellő mélységben elsajátította, összefüggéseit megértette, egészen más aspektusból szemléli, vizsgálja a tárgyi bizonyítékokat. Minden új megvilágítást kap a nyomozáskor, a bűncselekmények vagy a balesetek tisztázásakor egyaránt. A személyi és tárgyi bizonyítási eszközök megismerése, bemutatása szinte lehetetlen a krimináltechnika eszközeinek alkalmazása nélkül.

A krimináltechnika kötelező tantárgy az alapképzésben, de nem olyan mértékben, ahogyan ez elvárható lenne. Ha a krimináltechnikai képzés nem építhető be az alapképzésbe magasabb óraszámban, akkor a fakultációs megoldásra kell a hangsúlyt helyezni. Ehhez a következő tematikavázlatot ajánljuk anélkül, hogy mélyebben foglalkoznánk a kompetenciákkal, a moduláris képzés alkalmazási lehetőségeinek elméleti megoldásával, amelyet hozzáértő szakemberek több éve hirdetnek, oktatnak. Szeretnénk bemutatni egy lehetőséget, amely esetleg előbbre lendíthetné a hazai helyszínelőképzést.

A helyszínelők képzése

Alapképzés

(a végzettség megszerzése esetén még nem lesz képzett bűnügyi technikus, képzése még nem teljes, ezért nevezhetjük „nyomrögzítő” végzettségnek is)

Jelenleg csupán 13 hetes szaktanfolyami képzésen zajlik a bűnügyi technikusok és a közlekedési helyszínelők képzése. Ha heti negyven órával számo-

PÁLYÁZAT

lunk, és az egy hét szünetet és a vizsgaidőszakot is figyelembe vesszük, akkor 440 órában. Mivel a vezetőség a képzési időt tizenhat helyett tizenkettő, majd tizenhárom hétben határozta meg, annak jelentősebb fejlesztésére, növelésére sosem volt lehetőség vagy igény. Úgy vélték, ez az óraszám elegendő a szakmai kompetenciák megszerzéséhez, illetve az önálló helyszíni munkavégzéshez. Ez az igény a technika és a tudomány fejlődésével, a szélesebb körhöz igazodó igények teljesítésével rohamosan növekszik, vagy inkább növekedne. Ehelyett ismeretek hiányában mindezek után kullogunk.

Szükséges a rendőrszakmai igényekhez illeszkedő országos kiképzési terv készítése. Az általunk javasolt modellben a helyszínelő technikusok alapfokú tanfolyama tíz hétig tart, három szakaszban. A tanmenet összeállításánál figyelembe vettük azokat az akkreditált képzési programokat, amelyeket civileknek tartanak egyes oktatási központok. Például azt, hogy fényképezés terén az alapfokú fotókurzus kétszáz órás (hatvan óra elméleti, száznegyven óra gyakorlati foglalkozás). A haladó képzés százhusz órás (hatvan óra elméleti, hatvan óra gyakorlati foglalkozás), a hozzá kapcsolódó informatikai képzés húsz óra, a világítástechnikai képzés negyven óra. Úgy gondoljuk, hogy a helyszínelőknek a legmagasabb szinten kell jártasságot szerezniük a fényképezés területén, hogy a kriminalisztikai fényképezés érvényre juthasson, de túlzásokba sem kell esnünk.

A munkavégzéshez szükséges jogszabályismeretek elsajátítása az első lépcső, sikeres teljesítése esetén megkezdhető a gyakorlati képzés. A vizsgánál mindenhol minimum a hármas érdemjegyet kell megszerezni.

Mindegyik szakaszban tananyagként szerepel a bűnjelek, bizonyítékok előkészítése, a nyomozó hatóság elé terjesztése is. A tanfolyamon a hallgatók szert tesznek az alapfeladatok ellátásához szükséges gyakorlatra, továbbá ismerkedni kezdenek olyan szakterületekkel, mint a tüzesetek, kézírások és löfegyverek témakörei, amelyek részletei viszont a haladó tanfolyam anyagát adják.

A tanfolyam modulrendszerű felépítésének célja minél több, elméletileg megalapozott gyakorlati ismeret nyújtása. A tanulók fejlődését az oktatók folyamatosan értékeli, közvetlen feleltetéssel, beszámoltatással, illetve a gyakorlati munka ellenőrzésével. Ez lehetőséget ad gyakorlati tudásuk és fejlődésük követésére az egész tanfolyam alatt. E három szakasz egymáshoz kapcsolódik, és közvetlenül a helyszínelő technikusok feladataival és kötelességeivel foglalkozik. A tanfolyam felépítése lehetővé teszi, hogy a hallgatók megszerezzék a szükséges ismereteket, szert tegyenek a megfelelő gyakorlatra, és ezzel elérjék a szükséges tudásszintet. A képzési program összeállításá-

nál figyelembe kell venni a modulrendszert, amellyel egyszerre több szakterülethez kapcsolódó részfejlesztést lehet elvégezni.

A bünygyi/közlekedésrendészeti szolgálati ág részére olyan szakemberek képzése, akik – a kellő ismeretek birtokában – a szakmai követelményeknek és a (közvetlen) vezetői, parancsnoki feladatmeghatározásnak, valamint a velük szemben támasztott egyéb kívánalmaknak eleget tesznek a napi munkavégzéskor. Munkájukat jogszerűen és szakszerűen, azaz feladataikat hatékonyan, eredményesen, kellő differenciáltsággal és kulturáltan végezzék.

Ahhoz, hogy tudjuk, a leendő helyszínelőknek mit milyen szinten ajánlott elsajátítani, ismernünk kell az ezekkel összefüggő definíciókat:

*Készség*⁴: a készségek valamennyi formájának alapját a dinamikus sztereotípiák alkotják. Valamennyi mozzanat automatikusan (állandósult sorrendben) kiváltja a soron következőt. A készség nem más, mint a tudatos tevékenység automatizált komponense. A legjobb példa erre az írásos tevékenység közben a helyesírás, e képesség birtokában már nem kell folyamatosan a szabályokra figyelni.

Jártasság: a jártasság tehát az ismeretek alkotó alkalmazására, az elsajátított ismeretek alapján tudatosan végrehajtott gyakorlati tevékenységre való felkészültséget jelenti. Egyszerű példán bemutatva azt jelenti, hogy a tanuló a dolgot tartalommal tudja megtölteni, a gondolkodását elsősorban – fő folyamatként – erre kell összpontosítania. Szüksége van azonban arra, hogy az írás technikája ne okozzon problémát, sőt a helyesírási szabályok alkalmazása is automatikusan történjen.

Képesség: a képesség fogalmát feltétlenül szükséges érinteni, mivel meglehetősen sok félreértés és tisztázatlanság kapcsolódik hozzá; így például a korábbi tantervekben a különböző tantárgyi követelményrendszerekben sokszor használják a „képesség” kifejezést a „jártasság” helyett. Azokat az egyéni sajátosságokat nevezzük képességeknek, amelyek megteremtik valamilyen cselekvés elvégzésének lehetőségeit és feltételeit. Egyszerű megkülönböztetés alapján azt mondhatjuk, hogy a jártasság és készség tanítható, tanulható, a képesség viszont fejleszthető. A képesség alakulása hosszabb időt igénylő folyamat, de ha kifejlődik (például a logikus gondolkodás képessége), tartósan megmarad. A jártasság és készség kialakulása viszont rövidebb idő alatt történik, és ha nem használják, viszonylag hamar elhalványul.

Ezek figyelembevételével kell megállapítani, hogy mi a helyszínelőképesséssel elérni kívánt cél, mi az, amit képesség, jártasság vagy készség szinten

⁴ Zakárné Horváth Ida: Készségek, képességek, kompetenciák fejlesztése. Modinfo Kft., 2003

PÁLYÁZAT

kell elsajátítani. A szaktanfolyami képzés idején a tanuló ismereteket szerez a szakmai alapokról, majd a hallottakat, tanultakat jártasság és készség szinten elsajátítva ültetik át a gyakorlatba. A szaktanfolyamra felvétel feltétele az eredményes felvételi vizsga, amelyet e-learning módszerrel lehet biztosítani. A tanmenet kialakításánál, a tematika és órabeosztás elkészítésénél figyelembe kell venni, hogy mit milyen szinten kell elsajátítani, mert ha egy tevékenységet készség szinten kell elsajátítani, akkor ahhoz meg kell teremteni a megfelelő időkeretet.

Az előbbieket alapján a felnőttképzésben jártas szakemberek és a szakmai követelményeket meghatározó szervezetek képviselőinek feladata, hogy összeállítsák, mit kell tudniuk a helyszínelőknek alapszinten (táblázat).

A már említett bekerülési feltétel:

Alapfokú szaktanfolyamhoz

Tantárgyak megnevezése	Tanóramegosztás	Tanórák összesen	Számonkérés	
			e-learning	Teljesítés minimuma
A helyszíneléssel összefüggő alapvető jogszabályok	40	40	*	75%

Tantárgy-, óra- és vizsgarend

Bűnügyi technikus (nyomrögzítő)

minősítés

Modul 1.	Tantárgyak megnevezése	Tanóramegosztás		Tanórák összesen	Számonkérés			
		elmélet	gyakorlat		beszámoló	szóbeli vizsga	gyakorlati vizsga	kredit
	Fényképezési és videotechnika, képszerkesztés	50	110	160	*	*	*	5
	Daktiloszkópia	30	90	120	*	*	*	5
	Nyomtan	30	90	120	*	*	*	5
	Összesen	110	290	400	–	–	–	15

*-gal jelöltük a teljesítendő számonkérés típusát

A speciális helyszínelői, a szemlebizottság-vezetői, a helyszíni szaktanácsadói és a kriminalisztikai szakértői modul képzési rendszerének, valamint a

továbbképzés kidolgozása az e területen jelentős szaktudással bíró kollégák hosszabb időt igénylő feladata. Az elgondolásunkat a cikk mellékletében mutatjuk be.

Amit fontosnak tartunk még megjegyezni, az a *helyszíni szaktanácsadó* szintje.

A szaktanácsadó az adott feladat ellátásához szükséges szakértelemmel bír. A szaktanácsadó tevékenysége nem bizonyítási eszköz létrehozására irányul, az általa adott felvilágosítások csupán tájékoztató jellegűek, és segítik a szükséges szakismeretekkel nem bíró ügyészt, nyomozót abban, hogy a vizsgálódást a megfelelő irányba és módon folytassa. Amíg a szakértő a hatóságoktól elkülönülten, általában igazságügyi szervezetben működő független szereplője az ügynek, addig a szaktanácsadó az ügyész, a nyomozó hatóság segítője.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 182. § (1) bekezdése szerint „Az ügyész és a nyomozó hatóság a nyomozási cselekménynél szaktanácsadót vehet igénybe, ha a bizonyítási eszközök felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakismeret szükséges, illetőleg az ügyész vagy nyomozó hatóság valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kér”.

A helyszíni szaktanácsadó – hasonlóan a szakértőhöz – ezt a tevékenységét különleges, krimináltechnikai szakértelmének felhasználásával végzi. A határt mégis meg kell húzni a szakértő és a szaktanácsadó között (az igazságügyi szakértőt nem említjük, mert annak a szakma csúcsán kell elhelyezkednie, azt külön jogszabály szabályozza).

A kriminalisztikai szakértő

A képzés e modulja szerint, míg az igazságügyi szakértők képzésének megvan a jogszabályi alapja, azon kollégák szakértési lehetősége is megteremthető, akik bővíteni szeretnék szakmai ismereteiket, és vállalják a szakértői képzésben való részvételt.

A szakértők képzésével csak érintőlegesen kívánunk foglalkozni, mivel a szakértők képzési struktúrája a szakterület sajátosságainak többnyire megfelelően alakult. A kriminalisztika szakterületen a Be. 2011. január 1-jei változása a rendőrség szempontjából kedvezően alakult, ezért ez a modul is rá kell hogy épüljön a meglévő ismeretekre, ezzel életpályamodellt kínálva a szakembereknek.

PÁLYÁZAT

Továbbképzés

A jelenlegi továbbképzési rendszer nem éri el a kívánt célt, mert a szaktanfolyamon végzett tanulók jelenleg nincsenek kötelezve a továbbképzésre, az vesz részt rajta, aki megfelelő időben tudomást szerez róla, és jelentkezik. 2009 előtt a szaktanfolyami végzettség utáni továbbképzésen ötévente kellett részt venni. A hatályos BM-utasítás szerint a periodikus képzéseken ötévente kell résztvenni.

A képzések utolsó buktatója a vizsgáztatás

A vizsgáztatásnak minden esetben szakmailag elismert vizsgabizottság előtt kell zajlania. Itt kell megemlíteni, hogy a vizsgáztatóknak szakmai elismerésként kellene felfogniuk annak lehetőségét, hogy vizsgáztatnak. A munkaidőben végzett ez irányú tevékenységek kívül kell hogy essenek a fizetési vagy megbízási szerződések megkötésén. Ha az összeget vizsgánként visszaforgatnák, vagy a szolgálatban lévő előadóknek nem állapítanának meg óradíjat, akkor nem lenne napi probléma a jegyzetellátás, adathordozó-igénylés, fénymásolás, fogyóeszközök stb.

A tanulók tudásának végső értékelése hosszabb gyakorlati vizsgán kell hogy megtörténjen, amely a tanult tananyag minden témakörére és kérdésére kiterjed, írásbeli teszt és szóbeli, majd gyakorlati vizsgából áll. Ez több mint két napig tart, a következő két napon mindenki előkészíti, majd bemutatja a bizonyítékait.

Ennek nemcsak a szakértőimunka-végzéskor van jelentősége, hanem a helyszínelőknek a bíróság előtt is meg kell indokolniuk, védeniük az alkalmazott módszereiket. Ehhez a tanulók hármas csoportokban kell hogy dolgozzanak. A bizottságvezető-képzést mindenképpen úgy kell időzíteni, hogy kapcsolódjon a technikusok gyakorlati feladataihoz, végezetül pedig a gyakorlati vizsgájához. A háromfős csoportban az egyik tanuló a szemlebizottság-vezetői képzés tanulója kell hogy legyen, aki csak részvizsgát tesz (mivel ekkor csupán két hét képzési idő áll mögötte). A bizottságvezető részvizsgálója egyfajta felmérés a további feladatokra való alkalmassághoz. A helyszíni csoportmunkában így szerzett tapasztalatok „elültetik” bennük a tökéletes együttműködés szükségességét éles esetekben. A vizsgán minden tanulónak el kell érnie egy minimális szintet a helyszínelő munka minden területén. Minden esetben hatvan százalékot kell minimálisan teljesíteni, de az összteljesítmény alapfokú képzés esetében el kell, hogy érje a hetvenöt szá-

PÁLYÁZAT

zalékot. A szerzett ismeretek szakaszonkénti értékelése, a közbenső feleletek és a befejező gyakorlati vizsga alapján kapják meg a végső minősítést. Minden szakasznak egyértelműen meghatározott célja van. Ezek, valamint az alapfeladatok adják az alapot mindegyik tanuló értékeléséhez.

Minden tanulótól meg kell követelni bizonyos minimális tudásszintet, amelyet egytől ötig terjedő skálán osztályozni kell. A minősítés alapja a tanuló fejlődésének objektív értékelése. Mivel a helyszínelő bűnügyi technikusoknak minden előírt feladathoz érteniük kell, minősítésük elégtelen lesz, ha valamely területen nem érik el a megkívánt minimális szintet. Nem engedhető meg, hogy a helyszínelők tudását megkérdőjelezze az eljáró nyomozószerv, a bíróság vagy bárki más.

A tanulók végső minősítése a következő: 5-ös kiváló; 4-es jó; 3-as megfelelő; 2-es elégtelen; 1-es elégtelen.

Jelenleg a rendőri iskolákban az a szokás, hogyha oda valaki bekerül, mindenképpen elvégzi. Ezen sürgősen változtatni kell, ugyanis a szakmát degradáljuk azzal, ha olyan embert akarunk megtanítani helyszínelni, akinek nulla kreativitása és ugyanennyi önálló gondolata van. Tudomásul kell venni, hogy nem mindenki alkalmas bizonyos feladatokra. Azzal, hogy megbuktatjuk az arra alkalmatlan tanulót, még nem minősítjük le a képzést, a programot, az oktatókat. Tudni kell szelektálni. Ezért hígul fel a speciális szakismeretet igénylő szakterület, mert a képességeire való tekintet nélkül mindenki bekerülhet, csak mert vonzó egyes helyeken a 24/72 órás szolgáltat-teljesítés és a hozzá kapcsolódó pótlékok.

Kredit

A dolgokat valahol el kell kezdeni. Talán mindenki előtt ismert, hogy bizonyos szervezeteknél, ahol a tagság törvényileg kötelező, bevezettek olyan extrakövetelményeket, hogy az illetőnek megszűnik a tagsága, ha egy év alatt nem gyűjt bizonyos kreditmennyiséget. Ez pedig azt jelenti, hogy az illető az adott szakterületen már nem praktizálhat. Izgalmas, nem? Ez egyfajta szakmai minősítés, vagy legalábbis valamilyen szakmai hozzáállási minőségi szint felmutatása a társadalomnak. Vagyis része annak a kommunikációnak, hogy ezekben a szakemberekben (orvos, ügyvéd, építész, gyógyszerész stb.) maradéktalanul meg lehet bízni. Ezen elv alapján célszerű lenne egyebek között e szakterületen is bevezetni a szakmai kreditrendszert. Ennek ma még nem sok realitása van, de talán a politikusok és az érdekképviselések eltöprengenek a lehetőségen.

PÁLYÁZAT

Munkaköri leírás

A képzés egységesítéséhez egységes szemlélet kialakítása szükséges. Ennek alapja, hogy ki kell dolgozni az egyes helyszínelő-területek munkaköri leírásait oly módon, hogy megjelenjenek bennük a fő feladatok.

Oktatók

A képzés oktatói feladatainak ellátásáért a jelentős szakmai tudással bíró kollégáknak kellene versengeniük, úgy látszik azonban, nálunk nem igazán megbecsült ez a beosztás, mert helyenként „vadászni” kell az alkalmas kollégákra.

Az oktatókat központi felkészítésen kell alkalmassá tenni újszerű feladataik ellátására. Az oktatónak kiválasztott személy nyolc-tíz tanuló tevékenységét koordinálja:

- el kell készíteni a gyakorlati oktatók kiválasztásának és felkészítésének részletes tervét;
- a tanulókat fel kell készíteni a tanfolyam alatt tanúsítandó szakmai magatartásra, a megfigyelési szempontrendszerük igényes kialakítására;
- az oktatók a tanulók egységes oktatása miatt a tanfolyamok előtt legalább kettő-öt napos képzésen vegyenek részt, itt megismertetik őket a képzés céljával, elvárt eredményével;
- fontos az oktatók szakmai tudásának felmérése, hogy ne legyen olyan szituáció, amelyben nem tudja bemutatni a tanulónak a helyes megoldást.

A gyakorlati oktatóknak a következő kritériumoknak kellene megfelelniük:

- az adott szakterületen (bűnügyi technika, baleseti helyszínelés, szemlebizottság-vezető) eltöltött minimum tízéves szakmai gyakorlat, jártasság a krimináltechnikában;
- szolgálati fegyelme, tevékenysége, magatartása, életvitele alapján legyen alkalmas arra, hogy kezdő helyszínelőket oktathasson, nekik követendő példát mutasson.

Indokolt az oktatók pótlékrendszerének átdolgozása: egy kiváló szakember, akinek lehetősége és kedve is lenne a tudása továbbadására, inkább a nyugdíjat választja, vagy további helyszíni tevékenységet végez, ha ugyanis oktatna, jóval kevesebb lenne a fizetése. Addig, amíg ez így működik, a nettó huszonöt-harminc ezer forint fizetéscsökkenés miatt kevés jó szakember választja az oktatást.

Végezetül

Szeretni kell azt az életpályát, amely kenyeret ad, szeretni kell az ügykörünket, és szeretni kell azt a munkát, amelynek elvégzésére vállalkozunk. Ez magával hozza a hivatás teljes betöltését, az elérhető legmagasabb eredményeket. A szerepkörünkben, ügykörünk minden ágazatában teljesen otthonosak, jártasak és legfőképpen önállóak vagyunk, annak minden részletét ismerjük. Ha a szaktudásunk előbb-utóbb ismert lesz, a véleményünknek súlya lesz. Az egész életen át tartó tanulást, az emberierőforrás-fejlesztés feltételeinek megteremtését jól képzett, elkötelezett, motivált, a szakmai próbatételekhez folyamatosan alkalmazkodni képes munkaerő foglalkoztatásával lehet elérni.

Végezetül arról sem szabad megfeledkezni, hogy a kriminalisztika tudományos színvonalon való művelése, a rendelkezésre álló erők összefogása csak eszköz annak érdekében, hogy minél erőteljesebb és hathatósabb mértékben tudjanak a bűnüldöző szervek megfelelni az egyre erősödő követelményeknek.

PÁLYÁZAT

Melléklet

Bekerülési feltétel: a rendőrség hivatásos állományú tagja, legalább egyéves bünygyi, közlekedés esetében közlekedésrendészeti szakmai tapasztalat

képzés	I. modul alapfokú technikus- (nyomrögzítő-) képzés		Részképesítés	Ráépülő képzés
nappali	1–4 hét		körzeti megbízott	
	5–7 hét			
	8–10 hét			
	minősítő vizsga			helyszínelőbizottság-vezető
				részvizsga
képzettség	nyomrögzítő technikus (bűnügyi)	nyomrögzítő technikus (közlekedési)		

Bekerülési feltétel: a rendőrség hivatásos állományú tagja, legalább ötéves nyomrögzítő technikus szakmai tapasztalat

képzés	II. modul speciális helyszínelőképzés		Részképesítés	
nappali	1–5 hét		Helyszínelőbizottság-vezető (13 hét) minősítővizsga	
	2–10 hét			
levelező	6 hónap			
	minősítő vizsga			
képzettség	helyszínelő technikus (bűnügyi)	helyszínelő technikus (közlekedési)	Helyszínelőbizottság- vezető (közlekedési)	Helyszínelőbizottság- vezető (bűnügyi)

Bekerülési feltétel: a rendőrség hivatásos állományú tagja, legalább hároméves helyszínelő technikus szakmai tapasztalat

képzés	III. modul helyszínelőszaknacsadó-képzés	
levelező	4 hónap	
	minősítő vizsga	
képzettség	helyszínelő szaknacsadó (bünygyi)	helyszínelő szaknacsadó (közlekedési)

Bekerülési feltétel: a rendőrség hivatásos állományú tagja, legalább ötéves helyszínelő szaknacsadói szakmai tapasztalat

képzés	III. modul helyszínelőszaknacsadó-képzés
levelező	6 hónap
	minősítő vizsga
képzettség	helyszínelő szakértő

TOVÁBBKÉPZÉS	
szakmai tájékoztatók, konferencia	Továbbképzés
	minősítő vizsga

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

PAP ANDRÁS LÁSZLÓ

Az autósztroda orvlövészei nyomában: adalékok
az igazoltatás kriminalisztikai hasznosíthatóságához
és a beszámíthatóság fogalmának kérdéséhez

Az alábbiakban ismertetett bűneset felderítésének és tárgyalásának aktualitása többirányú. Közvetlen párhuzamként említhető *Jared Lee Loughner*, az arizonai ámokfutó esete, aki 2011. január 8-án több mint harminc lövést adott le félautomata fegyveréből: fejbe lőtte *Gabrielle Giffords* kongresszusi képviselőt; megölt hat embert, köztük *John Rollt*, a kerületi szövetségi bíróság elnökét és a kilencéves (2001. szeptember 11-én született) *Christina Greent* – aki az iskolájában a diákönkormányzat tagja volt¹ –; valamint súlyosan megsebesített 14 további embert. (Csak akkor tudták ártalmatlanná tenni, amikor újra akarta tölteni a fegyverét, hogy folytassa az öldöklést.) Az amerikai közvéleményt sokkoló esemény következtében ismét fellángolt a vita a fegyvertartás mint alkotmányos jog újraszabályozásának kérdéséről.² (Arizonában nem kell engedély a fegyverviseléshez.) További aktualitással szolgálhat, hogy a kézirat lezárásának időpontjában Magyarországon még folyik az eljárás annak a 23 éves pécsi egyetemi hallgatónak az ügyében, aki 2009 novemberében az egyetem területén lelőtte egy diáktársát, három másik embert pedig súlyosan megsebesített. Jelen írás témájául azonban egy orvgyilkosság-sorozat szolgál: a washingtoni autópálya-körgyűrűn gyilkoló orvlövész – és a hozzá hasonló sorozatgyilkosok – esete több tekintetben is különbözik a nyilvánosság elé kilépő ámokfutókétól. Szinte lehetetlen az elkövetői profil felállítása, az áldozatok között ugyanis nem fedezhető fel kapcsolat, ezért a rejtőzködő gyilkosok elfogása is érdekes kriminalisztikai tanulságokkal szolgálhat. A washingtoni eset emellett hasznos adalékokat nyújt általában az igazoltatási gyakorlattal – ezen belül is az etnikai profilalkotással – kapcsolatos kérdésekhez, valamint a fiatalkorúakkal alkalmazott büntetések tárgyköréhez, illetve a büntethetőséget kizáró okok bővítéséhez. Utóbbiak közé tartozik a beszámíthatóságot befolyásoló tartós traumatizáció (ami például bántalmazó kapcsolatban élő nők esetében fordulhat elő), a poszttraumás stressz, illetve az „agymosottság” állapota.

1 Joseph Berger: Born on Sept. 11, claimed by a new horror, *The New York Times*, January 9, 2011.

2 Lásd például Gail Collins: A right to bear glocks? *The New York Times*, January 9, 2011.

A gyilkosságsorozat kronológiája

2002 októberében az amerikai fővárosban, Washingtonban, valamint a közelben fekvő Maryland és Virginia államban három hét alatt 16 gyilkosság történt, ami a lakosság körében pánikközeli állapot kialakulásához vezetett. Az események október 2-án délután kezdődtek, amikor 17.20-kor egy marylandi kisváros, Aspen Hill egyik üzletének ablakán golyó hatolt át. Tekintettel arra, hogy senki nem sérült meg, az incidens nem váltott ki különösebb reakciót. Bő egy órával később, fél hétkor azonban a közeli Glenmont város bevásárlóközpontjának parkolójában ismeretlenek agyonlőtték egy 55 éves köztisztviselőt, *James Martint*. Másnap a közeli Montgomery megyében két óra leforgása alatt négy embert lőttek le, este pedig Washington határában egy ötödiket: reggel 7.41-kor *James L. Buchanant*, a 36 éves parkgondozót, egy autókereskedés előtt, fűnyírás közben; 8.12-kor *Premkumar Walekart*, az 54 éves taxisofőrt, egy benzinkútnál, tankolás közben; 8.37-kor *Sarah Samost*, a 34 éves bébiszitter-bejárónőt, aki egy bevásárlóközpont előtti padon ülve olvasott egy könyvet; 9.58-kor *Lori Ann Lewis-Riverát*, aki egy másik benzinkútnál éppen az autóját porszívózta; 21.15-kor pedig a 72 éves *Pascal Charlotot*, a nyugdíjas asztalost, aki az utcán sétált, amikor agyonlőtték. Valamennyi áldozattal egy-egy viszonylag távolról leadott lövés végzett.

A gyilkosságok ezután ritkábban, valamint nagyobb területi szórásban következtek: a 43 éves *Caroline Seawell*t másnap, október 4-én, 14 óra 30 perckor lőtték meg, amikor a szomszédos Virginia állambeli Fredericksburg határában lévő egyik nagyáruház parkolójában a bevásárlókocsiból a kocsija csomagtartójába pakolt. Október 7-én, néhány perccel reggel nyolc után a 13 éves *Iran Brownt* az iskola kapuja előtt lőtték hasba. Szerencséjére az őt kísérő nagynénje ápolónő volt, és azonnal ellátta a sebeit; ennek, valamint egy hosszas operációnak köszönhetően a fiú életben maradt. A hatóságok ezúttal a töltényhüvely mellett egy tarokk-kártyát is találtak – a tizenhármasszámú, úgynevezett Halál-kártyát – a következő feliratokkal: „*Hívjatok Istennek!*” „*Önnek, Rendőr Úr!*”, valamint: „*Ne adják ki a sajtónak!*”

Két nappal később, október 9-én, a Manassas városhoz közeli benzinkútnál 8.18-kor ismét egy tankoló polgárt lőttek le, az 53 éves *Dean Harold Meyerst*. Újabb két nap elteltével, reggel fél tízkor, Fredericksburg határában az ugyancsak 53 éves *Kenneth Bridgest* érte halálos lövés egy benzinkútnál. Október 14-én, reggel negyed tízkor az FBI 47 éves elemzőjét, *Linda Franklint* lőtték le a közelben, amikor a férjével egy nagyáruházból léptek ki. Öt nap múlva, október 19-én, reggel nyolckor a 37 éves *Jeffrey Hoopert*, nem messze

az előző helyszíntől, egy autósztroda menti étterem parkolójában érte lövés (ő túlélte a támadást), ezúttal egy négyoldalas, a tettes által írt levél kíséretében. A hatóságok a folytatódó bűncselekmény-sorozat helyszínein több alkalommal találtak üzenetet; az egyik egy tízmillió dolláros pénzkövetelést tartalmazott, a másik pedig fenyegetést: „A gyermekeitek sincsenek biztonságban.”

Október 22-én Aspen Hillben, 5 óra 56 perckor egy buszvezetőt a busz ajtajában lőttek le: ő volt a tizedik halálos áldozata a lövöldözéssorozatnak. Tekintettel arra, hogy valamennyi gyilkosságot a Washington környéki autópálya-körgyűrű közelében követték el, az ismeretlen elkövetőt *körgyűrűs orvlövész*ként (*beltway sniper*) kezdték emlegetni.

Rendőrségi intézkedések az orvlövészek kézre kerítése érdekében

A rendőrség már a négyszeres gyilkosság napján összekapcsolta az eseményeket, és a marylandi rendőrség vezetésével egy több szervezetet (például a titkosszolgálatot, a fegyver-ellenőrzési és a közlekedési hatóságot) összefogó nyomozási akciót indított. Néhány nap elteltével már csak az FBI részéről négyszáz(!) ügynök dolgozott az eseten. Külön postafiókcímet és ingyenesen hívható telefonvonalat kezdtek üzemeltetni a gyilkosságokhoz kapcsolódó bejelentések fogadására. A nyomrögzítők és a helyszínelők részletekbe menően elemezték a tetthelyeket, térfelügyelő-kamera-felvételeket vizsgáltak, szemtanúkat hallgattak ki, a magatartás-elemzők pedig elkövetői profilokat alkottak. Erre szükség is volt, hiszen a környékbeli lakosság körében egyre inkább úrrá lett a pánik: féltek kimenni az utcára, iskolába engedni a gyermekeket. Kiürültek az iskolabuszok, a lövöldözések helyszíneihez közel eső településeken szigorú biztonsági intézkedéseket vezettek be néhány állami, valamint a legtöbb magániskolában: például megtiltották a szünetekben és a tornaórákon az épületek elhagyását, illetve biztonságos hazautaztatást szerveztek a tanulóknak. Sokan szigorúan őrzött katonai létesítményekbe jártak tankolni. A média természetesen folyamatosan tájékoztatta az időközben vezető hírré váló eseményekről.

Az első hetekben a nyomozás nem tudott kézzelfogható eredményt felmutatni. Október 4-ére megállapították, hogy a lövéseket ugyanabból a közepes hatótávolságú gépfegyverből adták le. Leginkább egy olyan, több szemtanú által is megerősített információ tűnt hasznosnak, amely szerint az egyik helyszínről egy sötét feliratokkal ellátott fehér kisteherautó – két férfival az utas-

térben – távozott nagy sebességgel. (Jelentkezett még egy informátor, aki meglehetősen részletes személyleírást adott a feltételezett elkövetőről, ám később kiderült, hogy egy szó sem volt igaz a vallomásából, és ezért a hatóságok félrevezetése miatt eljárást is indítottak ellene.) A nyomozás innentől a leírtaknak megfelelő járművekre koncentrált, egyebek között célzott igazoltatások útján. Ennek során több illegális bevándorlót is azonosítottak és kiutasítottak, egyéb eredményt azonban október 17-ig nem sikerült felmutatni.

Az áttörést végül az elkövetők elbizakodottsága hozta meg. Egy rendőrségre betelefonáló személy, aki a gyilkosságok elkövetőjének mondta magát, a nyomozás eredménytelenségén gúnyolódott, és hencegve megjegyezte, hogy a szóban forgó eseteken túl egy hónappal korábban, az alabamai Montgomeyben két további személyt is megölt egy italbolt kirablásakor. A nyomozó hatóság kiderítette, hogy valóban történt hasonló bűntény: 2002. szeptember 21-én Montgomeyben egy rablás közben *Claudine Parker* bolti eladó halálos, munkatársa pedig súlyos sérüléseket szenvedett. E helyszínen löszernyomokat, valamint ujjlenyomatokat is találtak. Az ujjlenyomatok ráadásul egyeztek az egyik washingtoni gyilkossági helyszínnél talált újságon azonosítottakkal, amelyek a nyilvántartás szerint egy fiatalkorú (2002-ben 17 éves) jamaikai illegális bevándorlótól, *Lee Boyd Malvótól* származtak. Malvo bűnügyi kartonja vele közeli kapcsolatban álló személyként megemlíttette *John Allen Muhammadot*, akinek – a róla vezetett karton tanúsága szerint – a volt felesége a washingtoni körgyűrű közelében, Clintonban élt. A rendőrségnek tehát immár két gyanúsítottja is lett. A szövetségi fegyvernnyilvántartás szerint Muhammad tulajdonában egy gépfegyver volt, amelynek birtoklása – tekintettel arra, hogy volt feleségével szemben távoltartási végzés hatálya alatt állt – szövetségi bűncselekmény. Így, mivel a vitán felül állóan gyanúsítható Malvóval kapcsolatban fontos szemtanúként is szóba jöhetett, elrendelhetővé vált a körözése. A gépjármű-nyilvántartás szerint Muhammad tulajdonában egy NDA-21Z rendszámú, tizenkét éves, kék, New Jersey-ben regisztrált – ironikus módon korábban fedett rendőrségi járműként használt – Chevrolet Caprice típusú gépkocsi volt. Az információt széles körben közzétették a sajtóban, és innentől kezdve ez a jármű került a nyomozás középpontjába.³ Nem is hiába: október 24-én, néhány perccel éjfél előtt bejelentés érkezett egy autópálya melletti parkolóból, hogy ott áll a keresett gépkocsi. A szövetségi és állami rendőrség speciális alakulata először lezárta az útszakaszt, majd őrizetbe vette a kocsiban alvó Malvót és Muhammadot. A rend-

³ http://www.fbi.gov/news/stories/2007/october/snipers_102207

örök egy lyukat vettek észre a jármű hátulján, a rendszámtábla alatt, valamint felfedezték, hogy a hátsó ülés oly módon van átalakítva, hogy a csomagteremben fekvő kényelmesen lehessen kifelé löni. A kocsiban megtalálták a gyilkosságokhoz használt gépfegyvert (egy későbbi ballisztikai vizsgálat bizonyította, hogy tizenegy lövést ebből a fegyverből adtak le); az annak rögzítéséhez használt állványt; egy diktafont (amely a rablás során a pénz átadására felszólító üzenetet tartalmazott); valamint a kocsi műszaki adatait tartalmazó füzetet, amelyen az FBI bűnügyi laborjában felfedezték az elkövetők által a helyszínen hagyott, rendőrségnek címzett levelek lenyomatát (ez bizonyította, hogy a füzetet használták alátétnek az üzenetek megírásához). Találtak emellett egy laptopot, amelyen gyilkossági helyszíneket, valamint azokhoz kapcsolódó menekülési útvonalakat tartalmazó térképek voltak. A számítógép annak az 55 éves férfinak, *Paul LaRuffának* a tulajdona volt, akit 2002. szeptember 5-én terített le hat, közelről leadott lövés, amikor éppen bezárni készült a marylandi Clinton városában lévő pizzériáját. LaRuffa túlélte a támadást, és később tanúskodott is az elkövetők perében.

Az elfogás után – a rendőrség meglepetésére – kiderült, hogy a kocsit jó néhányszor ellenőrizték, sofőrjét pedig több ízben igazoltatták az elmúlt időszakban, de nem tettek további lépéseket, hiszen a férfi nem szerepelt a folyamatban lévő ügyeket tartalmazó bűnügyi nyilvántartásban, és egyébként is más járművet, egy fehér kisteherautót kerestek. Így történhetett meg az, ami a később feldolgozott jegyzőkönyvekből kiderült, hogy a gépkocsi vezetőjét Pascal Charlot meggyilkolása előtt mindössze két órával is igazoltatták egy kisebb közlekedési kihágás miatt. Október 8-án a baltimore-i rendőrség ismét igazoltatta az utcán parkoló járműben alvó Muhammadot, sőt még a központtal is ellenőriztették az adatait, mert gyanúsak találták, hogy a New Jersey-i rendszámú kocsi tulajdonosának texasi jogosítványa van. A járművet viszont nem vizsgálták át, a benne ülő két férfit pedig nem szembesítették kérdésekkel.

Az elkövetők

A feltételezett elkövetőkről igen érdekes kép rajzolódott ki. Az 1960-as születésű fekete Muhammadot eredetileg John Allen Williams néven anyakönyvezték, hét évig a Nemzeti Gárdában, majd a hadseregben szolgált, és lövészként fontos elismeréseket szerzett. 1987-ben egy radikális fekete mozgalom, a *Nation of Islam* tagja lett, nevét is ekkor változtatta meg. Az öbölháború során leszerelték, mivel a gyanú szerint kézigránátot dobott egy sátorra, amely tizen-

hat katonatársa szálláshelyéül szolgált. Ez után karateedzőként, illetve autószerelőként próbált megélni, sikertelenül. Kétszer nősült. Miután második házassága is tönkrement, volt feleségével szembeni erőszakossága és fenyegetései miatt távollattartási végzést léptettek hatályba Muhammad ellen. Ez után elrabolta az e házasságából született három gyermekét, és Antiguába költözött velük. A hatóságok azonban elfogták, a gyermekeket pedig visszavitték az anyjukhoz. Muhammad ekkor ismerkedett meg Malvo édesanyjával, *Una Sceon Jamesszel*, aki hosszabb időre rábízta gyermeke gondozását, majd Muhammad segítségével, hamis okmányokkal az Egyesült Államokba költözött. A bevándorlási csalás lelepleződött ugyan, de a fiú illegális bevándorlóként az országban, illetve Muhammad felügyelete alatt maradt (utóbbi addigra már többtucatnyi hamis amerikai születési anyakönyvi kivonatot és jogosítványt állított ki⁴, valamint hitelkártyacsallással is foglalkozott). Muhammad és Malvo egy ideig hajléktalanszállókon élt, időközben a férfi, magát a gyermek apjának kiadva, egy időre iskolába is járatta a fiút. Malvo lényegében árvaként nőtt fel: egyik szülőjéhez sem kötődött különösebben, nem is élt velük egy háztartásban (apja például 1999-ban látta utoljára az akkor 11 éves gyermekét; akiről később azt sem tudta, hogy az Egyesült Államokban él). A fiú legfőbb támasza Muhammad lett, aki – mintegy elégtételt véve azért is, hogy külön kell élnie összesen négy saját gyermekétől – sajátos nevelésben részesítette a fiút: megtanította lőni, speciális (leginkább mézből, kekszből és táplálékkiegészítőkből álló) étrenden tartotta, hajnali ötkor már kint futott vele, és téli estéken néha egy fához láncolta, hogy ellenállóbbá tegye.⁵ Muhammad, a magánéleti kudarcokat átélte, megélhetési nehézségekkel küszködő volt katona radikalizmusát jellemzi, hogy lelkesen üdvözölte a szeptember 11-i merényletsorozatot, Oszama bin Ladent hősnek tartotta, valamint gyakran beszélt arról, hogy egy tiszta fekete faj létrehozását tervezi – Kanadában.

A büntetőeljárások

A 2003 őszén lefolytatott büntetőeljárások során mindkét vádlottat bűnösnek találták tiltott fegyverviselés, valamint emberölés büntettének elkövetésében.

4 Marc Philip: Section 7209 of the Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004: Balancing the Western hemisphere travel initiative with international tourism and homeland security. *Northwestern Journal of International Law and Business*, Winter 2008.

5 Joseph W. Goodman: Overturning *Stanford v. Kentucky*: Lee Boyd Malvo and the Execution of Juvenile Offenders, 2003 Michigan state University. *DCL Law Review*, Summer 2003, pp. 402–407.

Muhammadot egy virginiai esküdtszék halálra ítélte, Malvo esetében pedig tényleges életfogytiglani szabadságvesztést javasoltak. A bíró mindkét javaslattal egyetértett. Malvo a tárgyalásokon beismerte azt is, hogy 2002. augusztus 1-jén nyakon lőtte *John Gaetát*, aki éppen kereket cserélt egy parkolóban a louisianai Hammondban. (A golyó a hátán távozott, az áldozat pedig halottnak tette magát, amíg a támadó elvette a pénztárcáját. A férfi, aki túlélte a támadást, 2010. március 1-jén bocsánatkérő levelet kapott Malvótól.) Ugyancsak a vádlottak terhére rótták azt a lövéssorozatot, amely 2002. szeptember 23-án *Hong Im Ballenger* halálához vezetett a louisianai Baton Rouge-ban.

Muhammad a virginiai tárgyalása kezdetén (amelynek során összesen 130 tanút hallgattak meg és 400 tárgyi bizonyítékot mutattak be) eleinte nem kért ügyvédet, hanem saját maga látta el képviselőt. Később, egy másik fórumon ellene megindított eljárás során a kirendelt védők elmebetegségre, azaz a beszámíthatóság hiányára hivatkozva érvényteleníteni kívánták korábbi vallomásait és az eljárásokat – sikertelenül. A bíróság 2003 szeptemberében Muhammadot halálra ítélte. A kivégzésére vonatkozó döntést a virginiai legfelső bíróság 2005. április 22-én helybenhagyta, miután Muhammad tetteit (első sorban a tízmillió dollárt követelő levél miatt) terrorcselekménynek minősítette, és nem vette figyelembe a védelem azon érvelését, hogy a lövések többségét Malvo adta le. A kegyelmi kérvényt mind *Tim Kaine* kormányzó, mind a szövetségi legfelső bíróság elutasította. A kivégzésre 2009. november 10-én került sor. Muhammad nem kívánt élni a virginiai törvények által felkínált azon döntési jogával, hogy választhat a villamosszék és a méreginjekció között (a hatóságok az utóbbit választották számára). Utolsó vacsoráként csirkét és süteményt rendelt (az eljárás során egy ízben éhségstrájkba kezdett; majd öt nap után, amikor a bíróság engedélyezte a felügyelői számára, hogy életveszély esetén megkezdjék intravénás kényszertáplálását, abbahagyta a koplalást)⁶.

Malvo 2003 októberében kapta kézhez az ellene szóló ítéletet, amely határozatos tényleges életfogytiglan tartó börtönbüntetést rótt ki rá. Az amerikai eljárásjog sajátosságaiból fakadóan a vádlottak ellen több államban is folytak egyidejűleg büntetőeljárások (jelen esetben öt fórum előtt is: Alabama, Maryland és Virginia államban; valamint a fővárosban, Washingtonban és a szövetségi bíróság előtt). Malvo csupán a szövetségi legfelső bíróság 2005-ös „Roper kontra Simmons”-döntésének⁷ köszönhetően menekült meg a halálos

⁶ Marlynn Wei – Rebecca W. Brendel: Psychiatry and hunger strikes. Harvard Human Rights Journal, Spring 2010

⁷ 543 U.S. 551 (2005).

injekciótól: e határozatában ugyanis a normakontrollt is gyakorló testület megállapította, hogy a tettük elkövetésekor fiatalok elítéltek kivégzése alkotmányellenes. A virginiai tárgyaláson Malvo az összes gyilkosságot beismerte, majd a marylandi tárgyaláson azt állította, hogy hazudott, és csak hat esetben tartotta fenn korábbi beismerő vallomását. Mindezt azzal magyarázta, hogy – fiatalokként kedvezőbb elbírálásra számítva – társát próbálta menteni. Vallomása szerint Muhammad részletesen kidolgozta az összes gyilkosságot, menekülésiútvonal-tervekkel. A cselekménysorozat első eleme harminc napon belül hat emberölés volt, majd a második szakasz következett volna, egy terhes nő és egy rendőr megölésével, ez után pedig az áldozatul esett rendőr temetésén egy robbantássorozat (amely sok-sok további rendőr halálát okozta volna). Közben sokmillió dollárnyi váltságdíjat szedtek volna össze, hogy annak segítségével Kanadába költözzenek, és ott árvaházakból toborzott, befolyásolható gyermekekből egy komplett kis hadsereget szervezenek. E terrorista sejt aztán több amerikai nagyvárost is térdre kényszeríthetett volna, és káoszba taszíthatta volna az Egyesült Államokat. Több lefoglalt bizonyíték is alátámasztja, hogy a két fekete férfi fanatikus muszlim volt: egy rajzolt önarckép Malvóról, töltnyelvekkel, *Allah akbar* („Isten a legnagyobb”) és *Salaam* („béke”) feliratokkal; egy fotó Szaddám Huszeinről, *insallah* („ha Isten is akarja”) és *The Protector* („a védelmező”) feliratokkal; egy McDonald’s gyorsétterembe besétáló öngyilkos merénylet ábrázoló rajz, *Hamas* („Hamász”, azaz Iszlám Felszabadítási Mozgalom) felirattal; *jihad* („szent háború”) aláírási képek, amelyeken Malvo orvlövész-pozícióban ábrázolja magát, illusztrált Korán-idézetek; kép Oszama bin Ladenről, *Servant of Allah* („Isten szolgája”) képaláírással, stb. (Megjegyzendő, hogy Malvo több, a *Mátrix* című film által ihletett rajzot is készített, ezeket azonban nem használták fel a tárgyaláson.)

Malvo nyomozati aktáját 2010 augusztusában újra megnyitották, miután egy a börtönben felvett televíziós interjúban(!) számos további orvlövészakciót ismert be: összesen mintegy negyven eseményről számolt be.⁸

⁸ County police reopen investigation into Beltway snipers. Maryland Community Newspapers Online, Aug 4, 2010.

A beszámíthatatlanságra alapozó védői stratégia

A tizenhat áldozat halálát okozó orvlövészek esete több szempontból is tanulságos. Az alkotmányjogi irodalom meglehetősen széles körben foglalkozott Muhammad döntésével, amellyel lemondott a kirendelt védőről – pontosabban azzal, hogy a tisztességes eljárás elve alapján a beszámíthatóságnak milyen fokára van szükség egy ilyen döntés meghozatalához. Fontos megjegyezni, hogy Muhammad védelmére kiváló ügyvédek jelöltek ki, összesen több mint ötvenévnnyi gyakorlattal, és a vádlott egyébként mindössze két napig képviselte a saját védelmét. Szakértők szerint nem is feltétlenül rosszul: igaz, hogy nem volt túlságosan asszertív a keresztkérdések során a vád tanúival, és egy-két esetben a kérdéseivel is elárulta, hogy ott volt a bűncselekmény helyszínén, az áldozatok családtagjai irányába mutatott őszinte együttérzés azonban számára kedvező módon hozta zavarba az esküdteket.⁹ Malvo védői ugyancsak a beszámíthatóság hiányára hivatkoztak, azt állítva, hogy az apját öt és fél évesen elvesztő fiút a végletekig befolyásolta („indoktrinálta”) a megszállott Muhammad: folyamatosan erőszakos videojátékokat játszatott és politikai propagandafilmeket nézetett vele, így lényegében eme „agymosás”¹⁰ következtében vált belőle érzéketlen gyilkos. Mindez érdekes adalékokkal szolgált az amerikai jogirodalomban egyébként is gyakran tárgyalt „beszámíthatósági kifogás” kérdésköréhez.¹¹ A feminista jogtudomány például évtizedek óta amellezt érvel, hogy a bántalmazó kapcsolatban élő nők esetében a beszűkülő tudat és az önbizalom-csökkenés nemcsak azt akadályozza meg, hogy elhagyják abuzív partnerüket, de esetenként a folyamatos stresszes állapot a poszttraumásstressz-szindrómához hasonló tüneteket okozhat. Ez az úgynevezett „bántalmazott nő-szindróma” (*Battered Woman Syndrome*; *BWS*), amely enyhítő, illetve akár büntethetőséget kizáró okként is értékelhető. Például jogos önvédelemnek tekinthető a bántalmazott nők esetében, amikor alvó partnerük életét kioltják; tehát az előzmények – ellenkezően a hagyományos dogmatika szerinti *előre kiterveltséggel* – éppen hogy nem súlyosbító körülményként kerülnek szóba az emberölés kapcsán.

⁹ Lásd például Linda A. Malone: From Breard to Atkins to Malvo: legal incompetency and human rights norms on the fringes of the death penalty. *William and Mary Bill of Rights Journal*, December 2004, p. 396.

¹⁰ A kifejezést Edward Hunter amerikai újságíró használta először, 1951-ben, a Kínai Kommunista Párt által alkalmazott „átnevelési” módszerek vonatkozásában.

¹¹ Lásd például Erin M. Masson: Admissibility of Expert or Opinion Evidence of Battered-Woman Syndrome on Issue of Self-Defense, 58 *American Law Review*, 5th 749 (2003).

Az indoktrináción, agymosáson, erőszakos meggyőzésen (aminek következménye lehet az erőszaktevő iránti lojalitás, lásd: Stockholm-szindróma¹²) alapuló beszámíthatatlanság, valamint az ebből fakadó felelősség- és vételességkizárás több alkalommal felvetődött az amerikai büntetőjogi gyakorlatban. Ilyen jellegű érveléssel először a koreai háborúban fogságba esett, majd később az Egyesült Államokra nézve terhelő, nyilvánvalóan megalapozatlan, illetve a hazaárulás tényállását kimerítő vallomásaik, illetve a hazatérés megtagadása miatt hadbírószám elé állított amerikai katonák védői próbáltak élni – minden esetben sikertelenül. Az indoktrinációra alapozott védelem reneszánszát egy milliárdos médiavállalkozó leánynak és örökösének, *Patty Hearst*nek az 1974-es elrablása hozta meg. A 19 éves lányt és 26 éves vőlegényét egy baloldali militáns csoport, a Symbionese Liberation Army rabolta el, és váltságdíjként többmillió dollárt követeltek szegények élelmezése céljából. A fogságban tartott lány egy idő múlva eljuttatott egy üzenetet az apjához, amelyben arról számolt be, hogy a mozgalomban újjászületett, és Tania néven él. A csoport tagjaként több súlyos bűncselekmény elkövetésében (egy bankrablásban és egy bolti lopás utáni lövöldözésben) is részt vett. Elfogása után védői „agymosásra” hivatkoztak, ám a bankrablás ügyében eljáró bíróság és az esküdtszék ezt még csak enyhítő körülményként sem vette figyelembe. A lövöldözés tárgyában eljáró bíró viszont lényegesen enyhébb ítéletet – csupán felfüggesztett szabadságvesztést – állapított meg. Később Carter elnök is enyhítette *Patty Hearst* büntetését, ezzel erősítve és a szélesebb közvélemény elé tárva az indoktrinációs védelem érvét.

A beszámíthatatlanságra alapozott védői stratégia az 1980-as években kapott újra erőre, különböző vallási szektákkal és szélsőséges csoportokkal összefüggésbe hozott bűncselekmények kapcsán. Az 1986-os *New York állam lakossága kontra Hoover-ügyben*¹³ egy 17 éves fiú – bandájának vezetője utasítására – baseballütővel, csavarhúzóval és reszelővel megölt, majd kirabolt egy férfit azért, hogy előteremtse az anyagi hátteret egy lézerfegyverekkel megvívandó háborúhoz; amikor erre a célra hivatkozott tette igazolásaként, a bíróság részéről nem talált együttérzésre. A bíróság az 1990-es *Egyesült Államok kontra Fishman-ügyben*¹⁴ sem fogadta el a szcientológiához való vádlott érvelését, amikor egy csalás indokaként az egyháza által végrehajtott agymo-

¹² A Stockholm-szindrómaként ismert pszichológiai jelenség egy 1973-ban Stockholmban lejátsszódó túszerdrámáról kapta az elnevezését. Lényege, hogy a kiszolgáltatott helyzetben lévő foglyok szeretetet és hálát kezdenek érezni a fogva tartóik iránt; az erőszak és kínzás hiányát, illetve az apró engedményeket pedig a kedvesség jelének tekintik, és lojalitással viszonyozzák.

¹³ *People v. Hoover*, 187 Cal. App. 3d 1074 (1986).

¹⁴ *United States v. Fishman* 743 F. Supp. 713 (N.D. Cal. 1990).

sásra próbált hivatkozni. Tekintettel arra, hogy Kalifornia a szekták „hazája” Amerikában, ebben az államban számos büntető- és polgári bíróság találkozott az indoktrinációra, illetve agymosásra hivatkozó, felelősségelhárító stratégiával. Noha ez a stratégia egyetlen esetben sem hozott önmagában felmentést, az ilyen jellegű érvek lassan beszivárogtak a jogi eszköztárba. Fontos hangsúlyozni, hogy az indoktrinációs érvek – szemben például a bántalmazott nő-szindrómára alapozott védelemmel – nem önvédelmi, jogos védelmi alapon kívánják a vádlottat mentesíteni a büntetőjogi felelősség alól, hanem a szabad akarat hiánya, a kényszer alatti önálló beszámíthatóság hiányossága miatt.¹⁵ Az utóbbi években a BWS-re alapozott védelem bevett és gyakran alkalmazott, jelentős irodalommal, kialakult joggyakorlattal bíró, élő jogintézmény lett Amerikában, és akadnak olyan elemzők, akik szerint az „agymosás” is elindulhat ezen az úton, még akkor is, ha jelenleg mind a jogászok, mind a pszichiátriai szakértők legalábbis tartózkodók az érvelés tudományos alátámaszthatóságával kapcsolatban.¹⁶ (Ettől függetlenül, Malvo büntetőperében a védelem részéről három, a vád részéről két pszichiátriai szakértőt hallgattak meg a kérdés kapcsán.¹⁷)

Az etnikai alapú profilalkotással kapcsolatos kérdések és következtetések

Az orvlövészek esete annyiban is tanulságos, hogy értékes adalékokkal szolgál az etnikai alapú rendészeti eljárásokra, az etnikai alapú profilalkotásra, illetve általában az igazoltatásokra vonatkozóan. Az etnikai alapú kiválasztás, más néven etnikai profilalkotás során a rendészeti eljárás (általában az igazoltatás, idegenrendészeti, határrendészeti vagy nemzetbiztonsági eljárás) az etnikai hovatartozás és a kriminalitás feltételezett összefüggéseire épülő, az egyes nemzeti-etnikai-vallási csoportok fokozott rendőrségi ellenőrzését okozó eljárás, amely nem feltétlenül alapul ugyan az alkalmazó egyén rasszista vagy xenofób beállítottságán, mégis hátrányos megkülönböztetést idéz

15 A kérdésről bővebben Thomas D. Nolan: The indoctrination defense: From the Korean war to Lee Boyd Malvo. *Virginia Journal of Social Policy and the Law*, Spring 2004.

16 Uo.; Ida-Gaye Warburton: The commandeering of free will: Brainwashing as a legitimate defense. *Capital Defense Journal*, Fall 2003

17 Linda A. Malone: i. m. 401–404. o. A szerző megjegyzi, hogy az esküdtszékre az indoktrinációs érv elfogadhatóságától függetlenül jó hatással van, ha a vádlott fiatalnak és befolyásolhatónak látszik. Ezt a benyomást Malvo esetében is igyekezett erősíteni a védelem.

elő. Lényege, hogy az intézkedés a célszemély nemzeti-etnikai-faji attribútumain alapul, nem pedig a hagyományos gyanúokok valamelyikén. Az igazoltatás alapja ezekben az esetekben nem a terhelt viselkedése, vagy a gyanúsítottira vonatkozó konkrét információ, hanem egy előítélet: az érintett személy etnikai hovatartozása alapján valószínűsített, az adott csoport erős kriminalitási rátájára alapozott, racionálisnak tűnő feltételezés. A kényszerintézkedés tehát nem az egyénnek felróható (alapos gyanút keltő) magatartáson alapul, hanem csupán összesített adatok alapján igazolható. A módszer célja a korlátozottan rendelkezésre álló rendőri erőforrások hatékony, ésszerű összefüggésrendszere alapozott allokációja: hiszen ha például a börtönlakók többsége roma, a terroristák pedig szinte mindannyian (általában arab országból származó) iszlám fundamentalisták, az intézkedés alá vontak körének ilyen-fajta szűkítése látszólag könnyen igazolható.¹⁸

Az etnikai alapú profilalkotást elutasító érvek egy része azok elvi elfogadhatatlanságára hivatkozik; vagyis arra, hogy nem igazolható az egyén felelősségi körén kívül álló okból – mint például a bőrszín – aránytalan mértékben közhatalmi intézkedés alá vonni az állampolgárokat, még akkor sem, ha egyébként ez a módszer ésszerűnek bizonyulhat a hatékonyságra vonatkozó számítások alapján. Egy másik, pragmatikus érv azonban az ilyen eljárások gyakorlati hatékonyságának hiányára is felhívja a figyelmet: az etnikai alapú profilalkotásra épülő intézkedések hasznossága ugyanis az etnicitás és a magas bűnözési ráta összefüggésének vélelmére épül, azonban a logikusnak tűnő korreláció bizonyítása sokáig fel sem merült, hiszen az aránytalanul nagyobb számban igazoltatott kisebbség soraiból abszolút számokban mérve valóban kellően sok jogsértőt is kiszűrtek. Az elsősorban Amerikában folytatott gyakorlati vizsgálatok azonban kimutatták: mindez nem jelent valódi költségarányos hatékonyságot, ugyanis túlságosan magas lett a hamis negatívok és a hamis pozitívok értéke. Más szóval, aránytalan mértékben sújtja a nem jogsértő kisebbségi lakosságot, miközben erőteljesen csökkenti annak az esélyét, hogy egy a többséghez tartozó jogsértőt felfedezzenek – tehát az emberi jogi aggályokon túlmenően sem megfelelő rendészeti, bűnmegelőzési, nemzetbiztonsági stratégia. Egy további érv a kisebbségi közösségek elidegenítésének kockázatára hívja fel a figyelmet, ami a bűnmegelőzésben és a bűnüldözésben (legyen szó hagyományos rendvédelemről vagy nemzetbiztonsági politikáról) kiemelten fontos szempont. A közösségi rendvédelem

18 Bővebben Pap András László – Simonovits Bori: Látható és mégsem látható előítéletesség a rendőri igazoltatási gyakorlatban – adalékok a rendészeti jog felülvizsgálatának kérdéséhez. Rendészeti Szemle, 2007/5.

több évtizede elismert modellje ugyanis felismerte, hogy a helyi rendőri (vagy nemzetbiztonsági) feladatok a leghatékonyabban a lakosság aktív közreműködésével hajthatók végre; akkor működik jól a rendőri szervezet, ha a közösség szemében nem ellenséges, igazságtalan, elnyomó hatalomként van jelen, hanem éppen hogy a békés, jogkövető emberek védelmezőjeként, ahol a bűnöző a valódi ellenség.

A vizsgált eset több tekintetben is bizonyítja az etnikai profilalkotás intézményének megbízhatatlanságát. Egyrészt rámutat a profilalkotás eredendő hiányosságára: a sorozatgyilkosok pszichológiai profilja szerint az elkövetők az esetek túlnyomó többségében egyedülálló középkorú fehér férfiak (igaz, a szakirodalom szerint egy gyermekeitől „megfosztott”, ezért frusztrált, kiképzett katona is megfelelhetne egyfajta profilnak, de ez végül kívül maradt a magatartás-kutatók látókörén). Iskolapéldáját találjuk tehát a hamis negatívoknak és hamis pozitívoknak: fehér kisteherautóban utazó fehér férfiakat keresve százával végeztek felesleges igazoltatásokat. Mi több, a tényleges elkövetőket is tízszer állították meg a közúti ellenőrzési akcióban, és mégsem akadtak fenn a rostán.¹⁹ Az eset rávilágít bizonyos, a diszkrecionális – azaz nem konkrét gyanúkkal alátámasztott és egy bizonyos csoportot (esetünkben a többségi etnikumhoz tartozókat!) aránytalanul sújtó – igazoltatási gyakorlat mellett felhozott érvek gyengeségére is. Egyrészt létezik egy olyan érv, amely szerint jelentős bűnmegelőzési hatással járhat az ilyen jellegű igazoltatás azáltal, hogy a potenciális elkövetők a rendőri jelenléttől megfélemlítve felhagynak a bűnelkövetési szándékukkal; egy másik érv szerint pedig egy esetleges későbbi nyomozás során a gyanúsítottak mozgásáról, jelenlétéről fontos információval szolgálhatnak az igazoltatáskor rögzített adatok. Ne feledjük: az egyik gyilkosságot néhány órával egy közúti igazoltatás után követték el; a tíz igazoltatás során rögzített adatok pedig legfeljebb kínos feszengést keltettek a későbbi tények ismeretében.²⁰

¹⁹ Yevgenia S. Kleiner: Racial profiling in the name of national security: protecting minority travelers' civil liberties in the age of terrorism. Boston College Third World Law Journal, Winter 2010

²⁰ Az eset további érdekes, azonban jelen írás keretein kívülre eső aspektusa a fegyverforgalmazók jogi felelőssége. Miután Malvo több ízben elismételte, hogy a gyilkosságokhoz használt fegyverek egy részét a Bull's Eye Shooter Supply és a Bushmaster Firearms, Inc. üzleteiből sikerült ellopnia – mivel ezeken a helyeken a biztonsági intézkedések lazák –, az áldozatok családtagjai csoportos kártérítési keresetet indítottak a cégek ellen. A per két és fél millió dolláros egyezséggel zárult.

KÖNYVISMERTETÉS

Hautzinger Zoltán:
A katonai büntetőjog rendszertana
AndAnn Oktatási és Szolgáltató Kft.,
Pécs, 2010

A mű alapjául a szerző 2010-ben summa cum laude minősítéssel megvédett *A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai* című doktori (PhD-) értekezése szolgált. Ez a könyv a PhD-dolgozat első részét adja közre, míg a katonai büntetőeljárást taglaló második rész monografikus feldolgozása várhatóan 2011-ben jelenik meg.

A több mint kétszáz oldal terjedelmű, tankönyvnek is beillő mű olvasmányos, jó stílusban íródott, a monográfia ekként nemcsak a jogászoknak, de a joghallgatóknak és a téma iránt érdeklődőknek egyaránt kiváló olvasmány, aktualitásához a médiában vezető hírként megjelenő, katonák által elkövetett bűncselekmények okán sem férhet kétség.

A könyv tíz fejezetre oszlik, e felosztást és az egyes témakörökben való egyszerűbb eligazodást segítő, decimális rendszerben alpontokra is tagozódik. A mű elméleti alapoktól kiindulva a tudomány világán át a nemzetközi kitekintésen keresztül vezeti be az olvasót a témába. Előbb anyagi jogi, majd eljárásjogi, végül pedig végrehajtási jogi aspektusból járja körül a témát. Az egyes fejezeteken belül összegzést, a kötet végén pedig átfogó összefoglalást találunk.

Mintegy vezérfonalul, kutatási hipotézis jelenik meg a bevezető részben. „*A katonai büntetőjoggal kapcsolatban tudományos problémaként vethető fel, hogy az megfogalmazható-e önálló tudományterületként, de legalább az általános büntetőjogon belül jól elkülöníthető szakágazatként.*” Erre a problémára keresi a választ a könyv, és e kérdésre épül az egész mű.

A katonai büntetőjog elméleti alapjaival kezdődik a téma bő körüljárása. E körben Hautzinger Zoltán eddig meg nem jelent elméleti tézisként megadja a katonai büntetőjog fogalmát. Ezen túlmenően a katonai büntetőjog forrásait is elemzi mind nemzetközi, mind pedig magyar szinten, ezen belül megkülönbözteti a katonai büntetőjog jogforrási hierarchiába illő és azon kívüli normáit is.

Külön és egyesével vizsgálja a katonai büntetőjog alapelveit (a katonai rend védelme, a specialitás elve, a civil kontroll követelménye, a felelősség-

re vonás gyorsításának elve és a parancsnoki felelősség elve), ezeket ugyan- is „átfogó módon sem a magyar, sem a nemzetközi irodalomban nem foglalták össze”.

„A katonai büntetőjog elméletére, szabályozásának kialakítására is szá- mos társadalomtudomány van kihatással.” A monográfia részletesen taglalja elsősorban a katonai büntetőjog és a hadtudomány kapcsolatát, hiszen a két tudományág elméleti és gyakorlati szinten is szoros kapcsolatban áll egymás- sal. Ezen túl kifejti, hogy a katonai büntetőjog kapcsolatban áll a rendészet- tudománnyal is, minthogy a katonai büntetőjog nemcsak az általános érte- lemben vett katonákra terjed ki, hanem más rendészeti (rendvédelmi) szervek tagjaira is. Ugyancsak fontos összevetést végez a szerző a katonai kriminoló- gia és kriminalisztika területén, kifejtve, hogy a katonai bűnözés és a katonai bűncselekmények felderítése milyen összefüggésben áll a katonai büntető- joggal.

A katonai büntetőjog tudománya területén a római jogtól kezdődően egé- szen napjainkig igen széles körben feltárja a katonai büntetőjogban alkotó munkássággal megjelenő szerzőket és munkájukat. Teszi ezt úgy, hogy kü- lönválasztja a szakirodalom nemzetközi és magyar „kútfőit”.

E diszciplína elméleti kérdéseivel mind külföldön, mind hazánkban, szé- les körben foglalkoztak. E munkák főként arra voltak hivatottak, hogy fej- lesszék a katonai jogi eszközöket, illetve elhatárolták a katonai büntetőjogot az általános büntetőjogtól. Amíg azonban korábban a katonai büntetőjoggal az általános jogelmélet kiválóságai (például *Finkey Ferenc*) is foglalkoztak, addig napjainkban jószerivel csak katonai jogászok törődnek ezzel a témával.

Nemzetközi téren érdemes megemlíteni *John Gilissen*, *Francisco Jiménez y Jiménez*, *Arnie Willy Dahl* vagy *Anthony Peter Vernon Rogers* és *David A. Schlueter* nevét, akik nevét a műben külön is említi a szerző. A katonai bü- ntetőjog-tudomány hazai történetében is számos neves szerzőt lehet kiemelni, így – a teljesség igénye nélkül – *Cziáky Ferenc*, *Győrffy László*, *Schultheisz Emil*, *Korda György*, *Habony János*, valamint kortárs szerzőként *Kardos Sándor*, *Kovács Tamás* és a pécsi vonatkozással is büszkélkedő *Bögöly Gyula* neve említhető meg.

A monográfia igen nagy terjedelemben és rendkívüli alaposággal vizs- gálja a katonai büntetőjog egyes nemzetközi vonulatait. A különböző megol- dásokat tételesen bemutatni e körben nem lehetett, így azokat modellszerűen vizsgálja a mű, s egyedülálló módon a fejezet végén a szerző – pécsi hagyo- mányokhoz híven – szemléltető táblázatban is összefoglalja az általa meg- vizsgált négyféle modellt, és azokhoz minta- vagy példaországot is társít.

A szerzőt citálva „*a katonai büntető anyagi jog tehát az általános büntető anyagi jog sajátos része, amely az általánostól eltérő rendelkezéseinél fogva egyedül a katonai életviszonyokon belül elkövetett jogsértő cselekményekre vonatkozik*”.

A büntető anyagi jogi oldalról tett vizsgálódásoknál teljes körű elemzést találunk. A monográfia a vizsgálatok középpontjába természetesen a katonát mint speciális alanyt teszi. „Rajta keresztül” vizsgálja meg a katonákra vonatkozó külön rendelkezéseket, mint a büntethetőségi akadályokat, a csak katonákkal szemben kiszabható – és az általánostól eltérő – katonai büntetéseket és más szankciókat, amelyeket önállóan és egyesével is tárgyal. A műben egyedülálló módon e fejezetben az elméleti fejtegetések mellett dialógus formájú példa is helyet kapott.

„*A katonai büntető per menetére, szerkezetére nézve fővonalakban a polgári büntető perhez hasonlatos...*” – írta már 1916-ban Finkey Ferenc. Ezzel az idézettel indulnak a büntetőeljárás vizsgálatok. Bár a hatályos Be. a katonai büntetőeljárást különjárásként szabályozza, ám a szerző álláspontja szerint e meghatározás alaptalan félreértésekre adhat okot. Éppen ezért a katonai büntetőeljárást *szakjárásként* kezeli, és ennek kapcsán a monográfiában kitér a katonai büntetőeljárás hatályára, hatóságai (úgy mint a katonai ügyész, a parancsnok és a katonai tanács) és részt vevő személyei (terhelt, védő és egyéb személyekként a sértett, tanú, szakértő) szerepére is.

Ezen felül pedig bemutatja a katonai büntetőeljárás sajátos szabályait, illetve külön kitér a katonai vétség fegyelmi eljárásban történő elbírálására is, amelyet a katonai büntetőeljáráson belül egyfajta „*különös eljárásként*” kezel.

Érdemes visszautalni arra, hogy e fejezetben a katonai büntetőeljárás alapvonásainak kifejtésére kerül sor, a részletes vizsgálatok más monográfiában kapnak helyet.

A büntetés végrehajtásának célja kettős. Egyfelől jelenti a szankció érvényesítését, másfelől pedig a nevelő, visszanevelő hatás kifejtését, ez a katonai büntetés-végrehajtás esetén sincs másként. Korábban létezett önálló kódex a katonai büntetés-végrehajtásra vonatkozóan, mára azonban az általános regulációkat tartalmazó jogszabályban jelennek meg, 2007 óta annak különös szabályai között szerepelnek. A téma körüljárásakor kitér erre is a könyv, illetve górcső alá veszi a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását (mind a szolgálati viszonyból elbocsátott, mind pedig a szolgálatban megtartható elítélt vonatkozásában), illetve a büntetés-végrehajtási intézkedéseket is. Emellett pedig *A katonai büntetés-végrehajtás egyéb területei* alcím alatt a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéseket is elemzi. A büntetés

végrehajtásával kapcsolatban megemlíti, hogy hazánkban nincs önálló, katonák számára létrehozott büntetés-végrehajtási intézet, a katona elítélteket más speciális intézményben helyezik el. Megjegyzi azonban, hogy „*ez a gyakorlat egy fejlett katonai büntetőszabályokat betartani kívánó országban nem a legjobb megoldás még akkor sem, ha az igény egyébként nem jelentős*”.

Az utolsó fejezetben összefoglalást találunk a katonai büntetőjog egyes részeiről, amelyek az egyes fejezetekben külön is szerepelnek, a végső egybevetés és a jövőbe mutató javaslatok azonban e helyütt találhatók. Önálló elméleti tézisként a katonai büntetőjog fogalmával kezdi meg az összegzést, majd a monográfia fejezeteihez igazodva kitér a katonai büntetőjog tudományára, nemzetközi vonulataira, illetve az anyagi jogi, eljárási jogi és végrehajtási jogi rendelkezésekre is.

A Befejezés helyett, avagy a katonai büntetőjog átfogó és integrált szabályozásának víziója alcím kifejezésre juttatja, hogy a vonatkozó hatályos szabályok nem homogének, azok különböző jogforrási szintű normákból ismerhetők meg. Ezzel kapcsolatban a legfontosabb de lege ferenda javaslat, hogy „*látva ezt a fenti jogszabályi sokoldalúságot, illetve ismerve a katonai büntetőjog személyi hatályára vonatkozó nézeteket és vitákat, álláspontunk szerint kézenfekvő megoldás lehet, ha a katonákra egységes etikai-, fegyelmi (szabálysértési) és büntető anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási jogi normákat egységes törvénykönyvben, a Katonai Büntető Kódexben fogalmaznák meg*”. A lehetséges kódex szerkezetére, alapjaira és összetételére vonatkozóan is ajánlásokkal él, mindazonáltal megjegyzi, hogy az egységes kódex létrehozása aggályokat is kelthet.

Végkövetkeztetésként a monográfia visszaul a mű elején tett kutatási hipotézisére is, ennek kapcsán leszögezi, hogy „*a katonai büntetőjog nem önálló, az általános büntetőjogtól eltérő jogág, és nem önálló, az általános-tól eltérő tudományterület*”.

A monográfia már önmagában is figyelemfelkeltő, értékét még tovább emeli Kovács Tamás korábbi legfőbb ügyész előszava, és Finszter Géza, valamint Kardos Sándor is külön ajánlásban ismeri el a szerző munkásságát, a téma jelentőségét és aktualitását.

Összegzésképpen elmondható, hogy e monográfia a katonai büntetőjog átfogó bemutatását végzi el, külön elemzi az anyagi jogi, az eljárásjogi és a végrehajtási jogi területeket. Jelentős – másutt meg nem jelenő – elméleti téziseket fogalmaz meg, úgymint a katonai büntetőjog fogalma, alapelvei, a tudományával kapcsolatos gondolatok. Emellett a monográfia értékét külön is

KÖNYVISMERTETÉS

emeli, hogy a szerző a témában írott magyar nyelvű szakirodalom szinte teljes egészét feldolgozta és művének részévé tette.

A tárgyban korábban már készültek átfogó jellegű művek, de meg kell említeni, hogy a rendszerváltozás óta eltelt több mint húsz évben ilyen irányú munka a magyar jogirodalomban nem született. Éppen ezért időszerű volt e jogterület tudományos igényű feldolgozása, ezt Hautzinger Zoltán nagy odaadással végezte el, így a monográfia létrejötte kétségtelenül üdvözlendő.

Készítette: dr. Antal Dániel ügyvédjelölt

Principális: dr. Oszvald Péter egyéni ügyvéd

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei az EU bel- és igazságügyi együttműködése terén (május)

RENDKÍVÜLI BELÜGYI TANÁCSÜLÉS. Május 12-én rendkívüli ülést tartottak az EU belügyminiszterei Brüsszelben. A rendkívüli ülés összehívásának indoka a júniusi rendes belügyi tanácsülés, illetve az Európai Tanács június 24-i ülésének előkészítése volt. A tárgyalások fő témája a déli szomszédság régió helyzete volt.

Az állam- és kormányfők márciusi, illetve a belügyi tanács áprilisi kérésének megfelelően, az Európai Bizottság május 4-én kibocsátotta a földközi-tengeri térségben jelentkező migrációs próbatételek átfogó kezelését célzó, közép- és hosszú távú intézkedésekre koncentráló, összefoglaló jellegű közleményét¹. Ez a közlemény – az arra reflektáló elnökségi dokumentummal együtt – a rendkívüli tanácsülésen vitaorientáló szerepet töltött be. Az alapközleményt május 24-ig egy bizottsági javaslatcsomag követi majd, ennek célja, hogy a migráció, a mobilitás és a biztonság területén egységes uniós megközelítés érvényesüljön. A csomag elemeit a júniusi tanácsülésen vitatják meg.

A politikai szempontból legkényesebb téma, amelyet a bizottság május 4-én kiadott közleménye boncolgat, a schengeni térség megerősítésének kérdése. A bizottsági közlemény olyan mechanizmus létrehozását vázolja, amely koordinált, közösségi alapú reagálásként kivételesen lehetővé tenné a belső határellenőrzések átmeneti bevezetését kritikus helyzetekben és meghatározott feltételek alapján. A miniszterek lefolytatták a vitát ebben a kérdésben, és mindannyian egyetértettek abban, hogy a szabad mozgás elve az Európai Unió egyik legfontosabb vívmánya, amelyet védelmezni kell. A miniszterek többsége nem zárkózott el a jelenlegi schengeni joganyag vonatkozó részének konkretizálásától, ennek módja még jövőbeni viták tárgya.

A miniszterek emellett munkareggeli keretében naprakész információkat kaptak az EU Közös Helyzetelemző Központja, a SitCen új igazgatójától, *Ilkka Salmitól* az észak-afrikai helyzet biztonsági aspektusairól, illetve az

¹ Közlemény a migrációról. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. COM(2011) 248 végleges.

Oszama bin Laden halála után kialakult helyzetről és a szükséges intézkedésekről. Az ebéd témája – kiragadva a migrációról szóló bizottsági közlemény elemei közül – a menekültügy volt. A már asztalon fekvő vitás kérdésekben azonban nem történt nagy elmozdulás.

A RENDVÉDELEM TERÜLETÉN MŰKÖDŐ ORVOS ÉS PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐK EURÓPAI HÁLÓZATÁNAK LÉTREHOZÁSA. A május 12-i rendkívüli belügyi tanácsülés vita nélküli napirendi pontként fogadta el a rendvédelem területén működő orvos és pszichológus szakértők európai hálózatának (EMPEN) létrehozásáról szóló állásfoglalást. Az újabb rendészeti hálózat felállításának ötletét a témában korábban Olaszországban, Csehországban és Lengyelországban megrendezett konferenciák adták, amelyek a rendvédelemben dolgozók egészségügyi és pszichológiai állapotára és ellátására fókuszáltak. Az egyes tagállamokban jelentős különbségek tapasztalhatók az ilyen jellegű szakértői tevékenységek ellátásában, és az ebből fakadó hiányosságok felvetették annak igényét, hogy a szakértők tevékenysége azonos elvek szerint fejlődjön tovább Európában.

Az EMPEN felállítására vonatkozó magyar elnökségi kezdeményezés megteremtette a lehetőséget a tagállamok szakértőinek, hogy illetékes nemzeti hatóságaiakon keresztül tevékenyen részt vegyenek a hálózat munkájában. A hálózat célja egyrészt a rendvédelem területén működő orvosi és pszichológiai szakértők tudományos tevékenységének elősegítése, másrészt a szakértők közötti információcsere fejlesztése lesz. A hálózat alkalmas a tapasztalatok, legjobb gyakorlatok megosztására, egyszersmind a legjobb módja a tagállami szakértők közötti kapcsolatteremtésnek. Megalakulása után a tagállamok kijelölik a hálózatba delegált nemzeti kapcsolattartó pontjaikat, és az EMPEN megkezdheti működését. Sikere és haszna természetesen a tagállami szakértők aktivitásán múlik majd.

TANÁCSI KÖVETKEZTETÉSEK AZ INTEGRÁLT ÁRVÍZKEZELÉSRŐL. Az integrált árvízkezelésről szóló tanácsi következtetések elfogadásával a magyar elnökség a május 12-i rendkívüli belügyi tanácsülésen révbe juttatta a polgári védelem területén kitűzött fő prioritását. A következtetések kidolgozásához jelentős hozzáadott értéket nyújtott a még januárban Budapesten megtartott árvízvédelmi munkaműhely. A munkaműhely eredményei alapján dolgozta ki ugyanis a magyar elnökség a tanácsi következtetések tervezetét, amelynek megvitatására már formális keretek között került sor a tanács polgári védelmi munkacsoportjában.

Az integrált árvízkezelési megközelítés az érintett szervek közötti állandó, intézményesített együttműködésben és a köztük lévő koordinációs mechanizmus kiépítésében testesül meg. A koordinációnak és az együttműködésnek a teljes katasztrófavédelmi ciklus (megelőzés, felkészülés, reagálás és helyreállítás) vonatkozásában működnie kell, ez teszi lehetővé a hatékony védelem megteremtését. A veszélyhelyzeti tervezésben alkalmazni kell a kockázatfelmérést és -értékelést, a tervezésben ezek eredményei mellett a klímaváltozás hatásait is figyelembe kell venni. Szükségesnek mutatkozik a korai előrejelző rendszerek továbbfejlesztése a modern technológiák nyújtotta lehetőségek jobb kihasználásával. A lakosság önvédekező képességének kialakítása érdekében fontosak a lakosságtájékoztatási kampányok, illetve szükség esetén a pszichoszociális támogató csoportok bevetése. Mint számos egyéb területen, az árvízkezelés terén is kulcsfontosságú a tagállamok legjobb gyakorlatainak megosztása mellett az információcsere és kommunikáció javítása. Jelentősen növelhetik a hatékonyságot a nemzeti, regionális és nemzetközi szinten szervezett képzések és gyakorlatok. Mindezek végrehajtásához nélkülözhetetlen a pénzügyi feltételek megteremtése is, erre a következtetések szintén reflektál.

SZERVEZETT BŰNÖZÉS-FENYEGETETTSÉGI ÉRTÉKELÉS – OCTA 2011. Az Europol május 4-én adta ki az Európai Uniót fenyegető szervezett bűnözés jelenlegi és várható trendjeinek értékelésére szolgáló kétéves jelentését. Az *OCTA 2011*² szerint a szervezett bűnözés átalakulóban van, mind módszereit, mind struktúráját és a társadalomra gyakorolt hatását tekintve egyre sokrétűbb. A fenyegetettség növekedéséhez egyaránt hozzájárult az internet és a mobiltechnológiák elterjedése, az illegális kereskedelmi útvonalak számának növekedése, valamint a gazdasági világválság nyomán bekövetkező helyzet. A jelentés szerint a bűnözői csoportok „portfóliója” ma már egyre változatosabb tevékenységeket fed le. Az alacsonynak ítélt kockázat miatt bűnözői körökben egyre népszerűbb a bankkártyákkal való visszaélés. Az *OCTA 2011* becslése szerint ezzel összesen másfél milliárd eurót kerestek a szervezett bűnözői csoportok, elsősorban a másolt kártyák unión kívüli használatával.

A különböző szervezett bűnözői csoportok közötti együttműködés soha nem látott szintre fejlődött, átlépve nemzeti, etnikai határokat is. Az internet használata – a high-tech bűncselekmények mellett – ma már fontos eszköz

² Az OCTA teljes szövege elérhető az Europol honlapján: [http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_\(OCTA\)/OCTA_2011.pdf](http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_(OCTA)/OCTA_2011.pdf)

például az illegális kábítószer előállítás és forgalomba hozatala során, az emberkereskedelemben (az áldozatok megkeresése, majd hirdetése), az illegális migráció elősegítésében, a hamis áruk előállításában, a veszélyeztetett állat- és növényfajok kereskedelmében is. Az anonimitást kihasználva kommunikáció és pénzmosás céljára is széles körben használják a szervezett bűnözői csoportok.

Az EU-ban a szervezett bűnözői tevékenységek öt földrajzi régióba sorolhatók. Az észak-nyugatiak megőrizték a kábítószer-elosztásban betöltött központi koordinációs szerepüket. Északkelet-Európa az illegális áruknak a volt Szovjetunió területéről/területére áramlásának központja, és az erőszakos, szerteágazó tevékenységet végző bűnözői csoportok bázisa. Az utóbbi két évben különösen a litván szervezett bűnözői csoportok erősödtek meg. Délnyugat-Európa továbbra is a kokain- és cannabiskereskedelem központja, valamint a szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelem tranzitterülete. A negyedik, déli csomópontot a pénz- és áruhamisítások jellemzik, a legnagyobb jövedelemmel bíró bűnözői csoportok fellegvára, és az emberkereskedelem és illegális migráció szempontjából tranzitterület.

Az összes földrajzi csomópont közül az utolsó, a délkelet-európai növekedett leginkább az elmúlt években a fekete-tengeri illegális kereskedelem növekedése, a balkáni útvonalak megsokszorozódása és a Görögországon áthaladó illegális migráció okán. A Nyugat-Balkán és Délkelet-Európa által alkotott balkáni tengely mentén új csomópontok vannak kialakulóban olyan országokban, mint Magyarország is, ahol több balkáni és fekete-tengeri útvonal találkozik. Az albán, török és a volt Szovjetunió területén működő szervezett bűnözői csoportok az EU-ra is ki akarják terjeszteni érdekeltségeiket, és lehetséges, hogy kihasználják majd a bolgár és a román Schengen-csatlakozást, a nyugat-balkáni országoknak, Ukrajnának és Moldovának nyújtott vízumkönnyítést.

ÉVES EURÓPAI JELENTÉS A DROGOKRÓL. A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja (EMCDDA) és az Európai Rendőrségi Hivatal (Europol) által kiadott 2010. évi jelentés szerint tavaly rekord számú, 41 új drogfajtát jelentettek hivatalosan a két szervezetnek az EU korai figyelmeztető rendszerén keresztül. Összehasonlításként: ez a szám 2009-ben 24, 2008-ban csupán 13 volt. A 41 szer között vannak szintetikus cannabisszármazékok, szintetikus katinonok, iparilag előállított kábítószeres szintetikus származékai és egy növényből származó szerek is. Az új, még nem szabályozott szintetikus anyagok jelentős részét az interneten hozzák forgalomba. Ezt

EURÓPAI UNIÓ

a jelenséget az *OCTA 2011* jelentés is említi. Az ecstasyhoz hasonló kábítószeres előállításában és kereskedelmében a szervezett bűnözői csoportok is egyre aktívabb szerepet vállalnak.

Tekintettel arra, hogy mekkora ütemben fejlődik ez a terület, a legnagyobb feladat a veszélyek megelőzése. Bár a nem régóta működő európai korai figyelmeztetési rendszer képes gyorsan reagálni az újonnan beazonosított anyagokra, a megelőzés csak az új vegyületek beszerzése, elemzése és kutatása révén lehetséges.

Az Európai Bizottság jelenleg értékeli az európai megfigyelési mechanizmus működését, amelyet a 2005/387/IB tanácsi határozat vezetett be, és amelynek alapján az EMCDDA és az Europol évente közös jelentést készít.³

Összeállította: Asztalos Erika – Szabó Adrienn

³ A legfrissebb, 2010. évre vonatkozó jelentés elérhető: www.emcdda.europa.eu/drug-situation/new-drugs

Ára: 470 Ft

